

ΓΙΑΝΝΗ Γ. ΛΥΜΠΕΡΟΠΟΥΛΟΥ

Ο ΑΛΗ ΠΑΣΑΣ

ΚΑΙ ΟΙ ΒΑΘΥΤΕΡΕΣ ΚΑΤΑΒΟΛΕΣ
ΤΩΝ ΠΟΛΙΤΙΣΜΙΚΩΝ ΕΠΙΔΙΩΞΕΩΝ ΤΟΥ

«Je dois tout à ma mère»

Εξομολόγηση του Αλή Πασά, στον Rouqueville

ΠΝΕΥΜΑΤΙΚΟ
ΚΕΝΤΡΟ
ΔΗΜΟΥ
ΚΟΝΙΤΣΑΣ

1998

Δημόσια Κεντρική Βιβλιοθήκη Κόνιτσας

Δημόσια Κεντρική Βιβλιοθήκη Κόνιτσας

Δημόσια Κεντρική Βιβλιοθήκη Κόνιτσας

ΓΙΑΝΝΗ Γ. ΛΥΜΠΕΡΟΠΟΥΛΟΥ

Ο ΑΛΗ ΠΑΣΑΣ

ΚΑΙ ΟΙ ΒΑΘΥΤΕΡΕΣ ΚΑΤΑΒΟΛΕΣ
ΤΩΝ ΠΟΛΙΤΙΣΜΙΚΩΝ ΕΠΙΔΙΟΡΘΩΣΕΩΝ ΤΟΥ

«Je dois tout à ma mère»

Εξομολόγηση του Αλή Πασά, στον Rouqueville

ΠΝΕΥΜΑΤΙΚΟ
ΚΕΝΤΡΟ
ΔΗΜΟΥ
ΚΟΝΙΤΣΑΣ

1998

ΔΗΜΟΣΙΑ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ
ΚΟΝΙΤΣΑΣ
ΑΡ. ΕΙΣΑΓΟΓΗΣ 49521
ΗΜΕΡ. ΕΙΣΑΓΟΓΗΣ 9-2-04
ΤΑΞΗ, ΑΡΙΘΜ. 949 505 ΛΜ
Κωδ. ελ. 1058

Δημόσια Κεντρική Βιβλιοθήκη Κόνιτσας

Γιάννης Λυμπερόπουλος
Αγίου Δημητρίου 44
154 52 - Π. Ψυχικό

Πνευματικό Κέντρο Δήμου Κόνιτσας
441 00 - Κόνιτσα

*Αλή Πασάς. Χαλυβογραφία του W. Finden –εκ του φυσικού–
με υπογραφή του βεζύρη. Από το βιβλίο των αδελφών Finden
«A portrait illustration to the life and works of Lord Byron» (London 1834)*

Δημόσια Κεντρική Βιβλιοθήκη Κόνιτσας

ΠΡΟΛΟΓΙΚΟ

Μέσα στο χάος της Οθωμανικής Αυτοκρατορίας, κι αφού στον Ελλαδικό χώρο και ιδιαίτερα στην Ήπειρο, είχαν περάσει περισσότεροι από τρεις αιώνες τουρκικής κατοχής, με ουσιαστική ανυπαρξία διοίκησης, που είχε σαν αποτέλεσμα το κατέβασμα στο έσχατο σκαλοπάτι του πολιτικο-κοινωνικού και πολιτιστικού επιπέδου της κοινωνίας, εγγίζοντας τα όρια του πρωτογονισμού, της εξαγρίωσης και αποσύνθεσης¹, ανατέλλει η εποχή του Αλή Πασά, με το διορισμό του Πασά Ιωαννίνων το 1789, που βαστάξε μέχρι το 1822. Όλοι ξέρουμε πως η εποχή αυτή, εκτός από μία περίοδος σκληρών πολεμικών επιχειρήσεων, ακραίων βασανισμών φυλακισμένων και αιχμαλώτων, υπερβολικών κατατρογμών και βίαιων πράξεων κατά προσώπων που διατάρασσαν την κοινωνική ισορροπία, είναι και μια περίοδος *Ακμής* σε πάρα πολλούς άλλους τομείς της κοινωνικής ζωής στο Πασαλίκι των Ιωαννίνων. Οι ασχολούμενοι με την Ιστορία στα σοβαρά, ξέρουν πως η περίοδος αυτή προπαντός σημαίνει: *Ύπαρξη Κράτους και Διοίκησης στο χώρο αυτό. Ασφάλειας. Οικονομικής Ανάπτυξης. Ελεύθερης κυκλοφορίας ανθρώπων και αγαθών. Πυκνής και πρωτοφανούς για την εποχή κυκλοφορίας βιβλίων. Συστηματικής ανάδειξης και καλλιέργειας μιας απελευθερωμένης Παιδείας με προσπάθεια προσέγγισης των Ευρωπαϊκών προτύπων κείνης της εποχής. Καθιέρωσης καθεστώτος πραγματικής ανεξιθρησκείας με έντονη και συστηματική χρησιμοποίησή του, μέχρι κείνη τη στιγμή αδρανούντος και περιφρονημένου, πλην όμως ικανού, ελληνικού στοιχείου. Και γενικά (για κι όλα τα παραπάνω σε τελευταία ανάλυση ανήκουν στα πολιτισμικά αγαθά) ανάδειξης πολλών πολιτιστικών στοιχείων που μπορεί θεωρητικά να συγκροτούν το αρχαιοελληνικό ιδεώδες, την εποχή αυτή όμως έχουν τέλεια εγκαταλειφθεί και λησμονηθεί σ' αυτούς τους βασανισμένους και καταστραμμένους τόπους.*

Παρακολουθώντας στις λεπτομέρειες τη διαδικασία ανέλιξης του παραπάνω ιστορικού φαινομένου, βλέπει κανένας με έκπληξη ότι οι περισσό-

1. Λόγος για τον οποίο και ο Πάτερ Κοσμάς ο Αιτωλός ξεκίνησε στα μέσα του δέκατου όγδοου αιώνα την διαφωτιστική του εκστρατεία στην ίδια περιοχή.

τεροι απ' τους παραπάνω στόχους και ιδιαίτερα η επίτευξη του θεμελιακού κάδρου ανάπτυξης και η επιλογή άξιων συνεργατών διαφαίνεται μέσα στις προθέσεις και τις πρώτες ενέργειες του Αλή Πασά, την ώρα δηλαδή που αναλάμβανε το Πασαλίκι Ιωαννίνων αφού είχε διανύσει μια βραχύβια θητεία διοικητή στην περιοχή της Θεσσαλίας.

Θα μπορούσε να ισχυρισθεί κάποιος επομένως βάσιμα και χωρίς να θεωρηθεί ότι υπερβάλλει, ότι η επιτευχθείσα αμέσως μετά την άνοδο του Αλή στην εξουσία ανάπτυξη της περιοχής που κατέστησε τα Γιάννενα «πρώτα στ' άρματα, στα γρόσια και τα γράμματα» βρισκονταν απ' την αρχή «εν σπέρματι» στο μυαλό και την καρδιά του Αλή Πασά, μπορεί ότι ολοκληρωμένα, οπωσδήποτε όμως σαν αμυδρή επιθυμία και όραμα.

Με τα δεδομένα αυτά είναι εύλογο να αναρωτηθούμε: Ποιές είναι οι βαθύτερες καταβολές, οι ρίζες και η υποσυνειδησιακή προετοιμασία των πολιτιστικών επιδιώξεων και αποδοχών του Αλή Πασά;

Μία απάντηση σ' αυτό αποπειράται να δώσει το κείμενο που ακολουθεί.

ΟΙ ΜΠΕΗΔΕΣ ΤΗΣ ΚΟΝΙΤΣΑΣ

Κατά την περίοδο της Τουρκοκρατίας οι περισσότεροι μουσουλμάνοι της Πάνω Κόνιτσας θεωρούσαν και σεμνύνονταν γιαυτό, ότι είναι αυτόχθονες, πράγμα που επιβεβαιώνει και ο Π. Αραβαντινός¹, απόγονοι εξισλαμισμένων Ελλήνων του Δεσποτάτου της Ηπείρου. Τόσο οι ίδιοι, όσο και οι πρόγονοί τους είχαν ως μητρική γλώσσα την ελληνική, και όπως ξέρουμε, σ' αυτές τις ακραίες περιοχές η γλώσσα ήταν το κύριο «εθνικό» γνώρισμα².

Απ' αυτούς μια μικρή μερίδα ήταν τσιφλικάδες. Όλοι τους είχαν τα σαράγια τους, μεγάλα αρχοντικά πάνω σε καμάρες, αριστερά όπως ανεβαίνει ο λάκκος πούναι πίσω από το Δημαρχείο.

Οι τσιφλικάδες αυτοί ήταν όλοι τους μπέηδες κι αποτελούσαν μια ιδιαίτερη κάστα μέσα στο Δοβλέτι, που **αποκαλούνταν οι Μπέηδες της Κόνιτσας**, όρος που σημαίνει αρκετά πράγματα για την Οθωμανική Αυτοκρατορία.

Οι Μπέηδες της Κόνιτσας είχαν κοινά χαρακτηριστικά, που τους διέκριναν από τους άλλους Μπέηδες της Δυτικής Ελλάδας. Είχαν πολλές ομοιότητες με τους λεγόμενους Τουρκογιαννιώτες Μπέηδες, διέφεραν όμως πάρα πολύ από τους μπέηδες των γειτονικών προς βορρά περιοχών, της Κολώνιας, του Δαγκλί-Λεσκοβικίου, και της Καραμουρατιάς.

Για να διακρίνονται οι γηγενείς Κονιτσιώτες μπέηδες από τους άλλους, τους επήλυδες στην Κόνιτσα, τις περισσότερες φορές πρόσθεταν στο όνομά τους υπογράφοντας το «Κόνιτσα», «Κονίτσα», «Κονιτσιώτης», π.χ. Ισμαήλ Μπέη Κονίτσα κ.λ.π. Οι άλλοι χρησιμοποιούσαν τον τόπο καταγωγής τους δίπλα στην υπογραφή τους: Φράσαρη, Μεσαριά, Λεσκοβικλής, Σαρανταπόρης, Κολώνια, κ.λ.π. Π.χ. Νταμάζ μπέη Μεσαριά, Κιαζήμπεης Κολώνια, Καπλάν μπεης Φρασιαλής, Ιμήν μπέης Σαρανταπόρης κ.λ.π.

1. Χρονογραφία Ηπείρου τ. 2, σ. 86 «οι κάτοικοί της εισίν αυτόχθονες Ηπειρώται».

2. Για την ελληνική γλώσσα που μιλούσαν οι μουσουλμάνοι Κονιτσιώτες, ακόμα και ο επί Τουρκοκρατίας Δήμαρχός της κι αγνοούσαν παντελώς τα τούρκικα, βλέπετε Κ. Λαζαρίδη, περιοδικό ΚΟΝΙΤΣΑ, τεύχος 7, σελ. 9.

Εκτός από την Ελληνική γλώσσα που μιλούσαν οι Μπέηδες της Κόνιτσας, ήταν μουσουλμάνοι - μπεκτασίδες, με την ιδιομορφία του μπεκτασισμού, και είχαν από τα πρώτα χρόνια της τουρκοκρατίας ενταχθεί στο Διοικητικό μηχανισμό της Αυτοκρατορίας. Ο Λουφτή Πασάς ένας από τους πρώτους τοπάρχες των Ιωαννίνων, που το 1550 έχτισε τη γέφυρα του Λυκόστομου ήταν Κονιτσιώτης¹ και γενικά ήταν άνθρωποι που διέθεταν δύναμη και γνωριμίες ισχυρών στην Πόλη. Πέραν όμως αυτών σ' ολόκληρη την ομάδα των μουσουλμάνων της Πάνω Κόνιτσας, από γενιά σε γενιά, υπήρχαν ιδιαιτερότητες που είχαν σχέση με την εθνική και θρησκευτική τους προέλευση. Ένοιωθαν ίσοι κι αλληλέγγυοι με τον Χριστιανικό πληθυσμό της Κόνιτσας. Τα παιδιά τους πήγαιναν στα ελληνικά σχολεία της Κόνιτσας και των Ιωαννίνων. Το Οθωμανικό κράτος, άρχοντες οθωμανούς και πληθυσμό της Κόνιτσας χριστιανούς και μουσουλμάνους τους αντιμετώπιζαν σαν ενιαίο σύνολο κι απευθύνονταν σ' αυτούς σαν πολίτες με τα ίδια δικαιώματα και υποχρεώσεις².

Φέρονταν με σεβασμό στους ιερωμένους χριστιανούς, έκαναν το σταυρό τους περνώντας έξω από τις εκκλησίες, ανάβαν τα καντήλια σε εξωκλήσια, είχαν πίστη κι ευλάβεια στη δύναμη των χριστιανών ιερωμένων, σε τρόπο που πάρα πολλές φορές τους φώναζαν κρυφά στα σπίτια τους για να επιτελέσουν πράξεις της χριστιανικής λατρείας κ.λπ. πίστευαν στην θεραπευτική και θαυματουργή δύναμη των χριστιανικών εικόνων στα όρια της θρησκευτικής υπερόψης, κ.λπ.

Για να είμαστε δίκαιοι αυτά τα κατάλοιπα του χριστιανισμού της προμουσουλμανικής εποχής των κατοίκων της περιοχής τα συναντάμε στο σύνολο σχεδόν του πληθυσμού της τουρκοκρατούμενης Κόνιτσας, εκτός μικρών εξαιρέσεων, αλλά και σε πάρα πολλές περιοχές της Τοσκαρίας και Λιαπουριάς ανάμεσα στους εξισλαμισθέντες αλβανόγλωσσους³.

1. Βλ. Π. Αραβαντινού, Χρονογραφία τεύχ. Α' σελ. 291 και Κωνσταντίνου Βακαλόπουλου ΗΠΕΙΡΟΣ, 1992 σελ. 29.

2. Για όλ' αυτά βλ. Α. Ευθυμίου «Τα προ εκατονταετίας» ιδιαίτερα τα δημοσιεύματα περ. ΚΟΝΙΤΣΑ τεύχ. 91-92 τεύχ. 17-19 σελ. 21, ως επίσης τευχ. 40-44 «Δάσκαλοι και σχολεία της Κονίτσης κατά τους χρόνους της Τουρκοκρατίας», ως και Ευρ. Σούρλα «Η Κόνιτσα επί Τουρκοκρατίας», Ηπ. Χρονικά 1929, σελ. 228 κ.λπ.

3. Βλ. Κων. Βακαλόπουλου, σελ. 145 και επ. Για την Κόνιτσα βλέπε, Ευρ. Σούρλα, περ. ΚΟΝΙΤΣΑ τεύχ. 5 σελ. 2, Γ. Παΐσιος, περ. ΚΟΝΙΤΣΑ, τεύχ. 68, σελ. 1, κ.λπ.

Από ό,τι μας μετάδοσαν οι παλιότεροι Κονιτσιώτες, που έζησαν την Κονιτσιώτικη κοινωνία των ύστερων χρόνων της Τουρκοκρατίας, πρέπει να συμπεράνουμε ότι η μικρή κοινωνία της Κόνιτσας Μπέηδες και κοινοί, οθωμανοί και χριστιανοί, κατά κύριο λόγο στην Πάνω Κόνιτσα ήταν μια «ελληνική κοινωνία μουσουλμάνων και χριστιανών που συμβιούσαν ειρηνικά, που ένοιωθαν ότι έχουν κοινή καταγωγή, που στις αναμεταξύ τους σχέσεις δεν είχαν εμφανισθεί καταχρήσεις κι αυθαιρεσίες, που ένας βαθύτερος ανθρωπισμός ήταν το κύριο χαρακτηριστικό των διανθρώπινων συσχετισμών και συναλλαγών». Αυτά τουλάχιστον εκφράζει και αυτό που εξομολογήθηκε ο Πατριάρχης Αθηναγόρας στην τελευταία του επίσκεψη στην Κόνιτσα: «Όλοι οι μουσουλμάνοι της Κόνιτσας... ήταν καλοί και αγαθοί άνθρωποι – εξαιρέσει ελαχίστων – και συζούσαν με τους Χριστιανούς αγαπημένοι σαν αδέρφια»¹.

Λίγα χιλιόμετρα πιο πέρα από την Κόνιτσα, προς την πλευρά της αρχαίας Παραναίας, στην Κολώνια, το Λεσκοβίκι, το Δαγκλί και την Καραμουρατιά, άρχισε η περιοχή που είχε ως επικρατούσα γλώσσα τα αρβανίτικα. Τον εποικισμό της περιοχής αυτής από βόρειους αλβανό-γλωσσους λαούς, τον ανάγουν πολλοί στο 1020 μ.Χ. και μάλιστα με χρυσόβουλο του Βασιλείου του Βουλγαροκτόνου².

Υπήρχαν βέβαια και εκεί πληθυσμοί σε μειοψηφία, που μιλούσαν ελληνικά ή ήταν δίγλωσσοι και τρίγλωσσοι (με τρίτη γλώσσα τα βλάχικα).

Στην πλειοψηφία τους μουσουλμάνοι οι πληθυσμοί αυτοί, αν και θεωρούνταν όπως όλοι οι Τόσκηδες, γιατί Τόσκηδες ήταν και αυτοί, ότι είναι συγγενικός λαός με τους Έλληνες, εν τούτοις σχημάτιζαν μια κοινωνία που διέφερε σημαντικά από την κοινωνία του μεγαλύτερου τμήματος της επαρχίας Κόνιτσας. Ζούσαν κατά φάρες στην πλειοψηφία τους, διατηρούσαν ήθη πρωτόγονα, ιδιαίτερα οι μπέηδες και οι αγάδες που ως κύρια απασχόληση είχαν... «την αρπαγή, τη ληστεία και την με το πρόσχημα της παροχής προστασίας επιβολή υποχρέωσης σε χωριά να τους πληρώνουν τα λεγόμενα αγαλήκια», τα οποία πρώτος ο Αλή Πασάς κι έπειτα ο

1. Περ. ΚΟΝΙΤΣΑ, τ. 17-18, σ. 11.

2. Βλ. Κώστα Μπίρη, Αρβανίτες κ.λπ. σ. 47.

Μεχμέτ Ρεσίτ Πασάς, Ρούμελη Βαλησή τάκαμαν μεμνού, τα κατάργησαν δηλαδή¹.

Κι όταν τα αγαθήκια δεν καταβάλλονταν, οι βασανισμοί, το ξύλο κι οι σκοτωμοί έμπαιναν στην ημερήσια διάταξη. Έτσι για τον πληθυσμό της επαρχίας Κόνιτσας, για μακρύ χρονικό διάστημα, **Κολωνιάτης και Καραμουράτης μπέης** σήμαινε μπαμπούλας και θεριό ανήμερο για την περιοχή. Βέβαια υπήρχαν και εξαιρέσεις, όπως ο Βεχίπ Πασιάς Ρούτιμπε από το Λεσκοβίκο για τον οποίο μιλάει ο Αν. Ευθυμίου σε αφήγησή του σχετική με το χτίσιμο εκκλησιάς στο Λεσκοβίκο². Και αναμφισβήτητα δεν συνέβαινε το ίδιο με τον απλό λαό, αφού ξέρουμε πως ανάμεσα στις δυο περιοχές και συμπεθεριά υπήρχαν και συναλλαγές γίνονταν και μετεγκαταστάσεις επαγγελματιών δεν ήταν σπάνιες. Ο Κοσμάς ο Θεσσαλονικεύς όμως στη Γεωγραφία του³ λέει

«...αγκαλά οι Κολωνιάται και Μουρατάται γενικώς όλοι καλούνται Μπέηδες, σχεδόν και εκείνοι που βόσκουν τα γίδια και γελάδια» και συμπληρώνει, «πως οι κάτοικοι είναι γενικώς αμαθείς, και άτεχνοι, μόνον το τουφέκι έχουν έργον και με αυτό ζουν άλλοι μισθοφόροι, άλλοι λησταί και πολλοί ολίγοι ποιμένες και γεωργοί».

Κυριολεκτώντας, θα μπορούσαμε να πούμε ότι ο Γράμμος που χωρίζει την επαρχία Κόνιτσας από βορρά με την επαρχία Κολώνιας, και η Νεμέρτσκα από δυτικά με την περιοχή της Καραμουρατιάς, δεν ήταν μόνο γλωσσολογικά, ηθισκευτικά και εθνικά σύνορα, αλλά στην ουσία σύνορα δύο διαφορετικών πολιτισμών. Κι αυτό παρότι ολόκληρη η Καραμουρατιά και η περιοχή του Λεσκοβικιού (τιμήμα της επαρχίας Κολώνιας) από τα χρόνια της κατάκτησης υπήγοντο στο Μουσελίμη της Κόνιτσας και ένα μεγάλο μέρος των Μπέηδων και των άλλων μουσουλμάνων της Κάτω Κόνιτσας προέρχονταν από τις παραπάνω περιοχές.

Έτσι στο παρελθόν πολλές φορές γίνονταν μία σύγχυση, να περιλαμβάνονται δηλαδή στον όρο «Μπέηδες της Κόνιτσας» και μπέηδες Καραμουράτηδες και Κολωνιάτες, των οποίων το γενικότερο φέρσιμο και οι συνήθειες ήταν βάρβαρες, εγκληματικές και τέλεια απαράδεκτες.

1. Ευρ. Σούρλας, Ηπ. Χρον. 1929, σελ. 226 και επ.

2. Βλ. Ηπειρ. Εστία 1986, σελ. 123.

3. Έκδοση Εταιρ. Ηπειρ. Μελετών 1964.

Σ' αυτή τη σύγκριση νομίζω ότι θα οφείλεται και το γεγονός ότι στη σελίδα 77 του βιβλίου του Ιστορία Αλή Πασά (1895) ο Σπυρ. Αραβαντινός αναφέρει ότι «Την αυτήν δε μετήλθεν πολιτική μετ' ολίγον (ο Αλή Πασάς) και κατά των Μπέηδων της Κόνιτσας, της κυριωτέρας κωμοπόλεως του αυτού διαμερίσματος, αληθών τυραννίσκων και ολετήρων, πολλά διαπραπτόντων ατιμωρητεί εγκλήματα κατά των ταλαιπώρων Χριστιανών ραγιάδων». Ενώ ο πατέρας του Παν. Αραβαντινός (τον οποίο αντιγράφει σε πολλά σημεία, καθώς ο ίδιος ομολογεί) στο έργο του ΧΡΟΝΟΓΡΑΦΙΑ ΤΗΣ ΗΠΕΙΡΟΥ (σελ. 278) για το ίδιο ιστορικό γεγονός αναγράφει «Μετά τούτο υποβαλών εις άσπονδον έχθραν τους Μπέηδες της Κονίτσης και τους προύχοντας της όλης αυτής επαρχίας (όντας ανέκαθεν ατιθάσους και ανυποτάκτους) ηδυνήθη καθυποτάξαι εξ ολοκλήρου και την επαρχίαν αυτήν». Είναι φανερό ότι ο πατέρας που βρίσκεται κοντύτερα στα γεγονότα, εννοεί ότι οι προύχοντες της όλης επαρχίας είναι ατίθασοι και ανυπότακτοι. Σημειώνω δε ότι ο ίδιος ο Σπ. Αραβαντινός στο παραπάνω του έργο, σελίδα 77 γράφει «Εν τη κοιλάδι του μέσου Αώου και εν τη επαρχία Κονίτσης υπήρχε τότε Τουρκαλβανική φυλή ενοικούσα την εξ 22 χωρίων αποτελουμένην περιοχήν την φέρουσαν το όνομα Καραμουρατάται...». Οι παραπάνω Καραμουρατάται αφού εξισλαμίσθησαν... «εντός μικρού υπό τας πτέρυγας του νέου θρησκευματος απέβησαν φοβεροί διώκται και λυμιώνες των γειτονικών κοινοτήτων, χριστιανικών και Μουσουλμανικών άνευ εξαιρέσεως αρπάζοντες, κλέπτοντες, φονεύοντες και τα πάντα τολμώντες».

Οι Μπέηδες της Πάνω Κόνιτσας αναμφισβήτητα μέσα στο Τούρικο, (καθώς το έφερε σε μας η παράδοση), αποτελούσαν μια αριστοκρατία κοινωνική, πολιτική και πνευματική. Κι αυτό εννοούσε ο τελευταίος Μουφτής των Ιωαννίνων όταν μου έθεσε υπ' όψη (προπολεμικά) ότι «Αυτά που πρόσφερε η Κόνιτσα στο Δοβλέτι, με τους ανθρώπους της, τους μπέηδες, δεν το πρόσφερε ολόκληρη η Σταμπούλ».

Κλείνοντας το θέμα αυτό θα μπορούσα να ειπώ ότι οι Μπέηδες της Κόνιτσας, ήταν μια ηγετική τάξη για όλους τους Μπεκτασήδες Μουσουλμάνους. (Ο Μπεκτασισμός δεν απομάκρυνε τους εξισλαμισθέντες πάρα πολύ απ' το Χριστιανισμό). Μ' επικεφαλής τους Μπέηδες αυτούς και τις οικογένειές τους, είχε δημιουργηθεί στην περιοχή ένας μεγάλος κύκλος ανθρώπων και μια κοινωνία που είχε την αίσθηση της προέλευσης από Έλληνες ή την συγγένειά τους μ' αυτούς που ο μόνιμος μπούσουλας τους

υποδείκνυε φιλελληνισμό. Μια διαίσθηση, ή μια υποσυνείδητη υπόμνηση ότι ανήκουν στο νότιο πληθυσμιακό κορμό της Βαλκανικής.

Αν ήταν «τυρραννίσκοι και ολετήρες οι Μπέηδες της Κόνιτσας» δεν θα τους χρησιμοποιούσε η Οθωμ. Αυτοκρατορία και οι διάφοροι Πασάδες ως τοποτηρητές στα Γιάννενα, τα κρίσιμα μετά τον Αλή Πασά χρόνια, που συνέπεσαν και με την Ελληνική Επανάσταση και να γράφεται από τον Παν. Αραβαντινό¹... «Απέναντι λοιπόν τοιούτων αιμοβόρων υπαλλήλων της Υ. Πύλης, η Ήπειρος διοικουμένη υπό του Ιμέρου ελογίζετο ευτυχής, καθότι ο Σατράπης ούτος έσπευδεν όσον ηδύντο ίνα απογορεύση την χύσιν του αίματος των πιστών υπηκόων της Πύλης. Εν τη εκστρατεία δε ταύτη διείπον εις Ιωάννινα ως τοποτηρηταί του Ιμέρου ο ανεψιός του Τσαφέρμεης Βρουώνης και ο Σουλεϊμάν μπης Κονίτσας».

Και σε άλλη σελίδα² «...μέχρι της εκπορθήσεως της αναταμαχήτου πόλεως (Μεσολογγίου) γενομένης την 26 Απριλίου του επιόντος έτους 1826, η Ήπειρος υφίστατο οπωσούν ολιγώτερα δεινά... διείπον δε τότε τοποτηρητικώς την Ήπειρον... ο υιός του Ρεσίτου Ιμήν Πασάς μετά του Λιατίφ Εφέντου εκ Κονίτζης». Προφανώς και ο Σουλεϊμάν μπης (της οικογένειας Σίσκο) και ο Λιατίφ Εφέντης είχαν επιλεγεί από τους αντίστοιχους Πασάδες ως προστάτες και μυαλωμένοι σύμβουλοι δυο νεαρών παιδιών των ίδιων των Πασάδων.

Από τα χρόνια του Αλή Πασά και μεταγενέστερα, ιδιαίτερα μετά το 1826, όταν οι «Τούρκοι επί Μαχμούτ Β΄ καταγρεούργησαν 2.000.000 Μπεκτασήδες», θέτοντάς τους σε διωγμό σ' ολόκληρη την επικράτεια, το πνεύμα, οι προθέσεις και η όλη ατμόσφαιρα της Κονιτσιώτικης κοινωνίας, όπως θα δούμε παρακάτω «έδιναν τη γραμμή πλεύσης στους περισσότερους κατοίκους της Τοσκαρίας και Λιαπουργιάς». Έτσι όταν αργότερα, το τελευταίο μισό του δέκατου ένατου αιώνα, και τα πρώτα χρόνια του εικοστού, όπου άρχισε να γίνεται φανερό ότι η Οθωμανική Αυτοκρατορία πνέει τα λοίσθια και ότι η Βαλκανική χερσόνησος πάσχιζε να βρει την Εθνική της ταυτότητα, προπαντός οι Τόσκηδες και οι Ηπειρώτες Μου-

1. Χρονογραφία, τ. Α΄, σελ. 377.

2. Χρονογραφία, τ. Α΄, σελ. 382.

σουλμάνοι, ιδιαίτερα οι ελληνικής προέλευσης βρέθηκαν σε τραγικά δύσκολη θέση. Ήξεραν ότι μόνο με τους άλλους Έλληνες μπορούσαν να τα βρουν, και μ' αυτούς ταίριαζαν, έλα όμως που κυριαρχούσε μέσα τους η θρησκευτική τους ιδιαιτερότητα και οι θρησκευτικές τους δεσμεύσεις (πως θα παντρευτούν τα παιδιά τους και οι επιπολαιότητες που είχαν διαπράξει οι Έλληνες μετά την επανάσταση κατεδάφιση ή βεβήλωση τζαμιών και θρησκευτικών συμβόλων κ.λπ.), την τελευταία στιγμή τους κράτησε μακριά απ' τον ελληνικό λαό και τους έκανε να υποστηρίξουν με φανατισμό τη δημιουργία ανεξάρτητου κράτους με μουσουλμανική πλειοψηφία, αυτού που προωθούσαν οι Γκέκηδες και άλλοι παράγοντες, υποστηρίζοντας ξενικές πρωτοβουλίες που εξυπηρετούσαν προοπτικές και συμφέροντα άλλων δυνάμεων.

Το παραπάνω πνεύμα απηχεί, η κατάθεση του Σπύρου Σπυρίδη¹.

«Το χειμώνα του 1918-1919 στην Κόνιτσα διέμεναν πολλοί μπέηδες κυρίως από τη Μεσαριά εν αναμονή των αποφάσεων του συνεδρίου της Ειρήνης, μεταξύ αυτών δε και ο Μεχμέτ Φράσιαρη. Συνομιλών σχετικώς μετ' αυτού γύρω από τη φήμη ότι επρόκειτο να υποβληθεί υπόμνημα από τους εν λόγω μπέηδες προς το Συνέδριον που θα ζητούσαν ένωση με την Ιταλία μας απήντησε «Εμείς εστείλαμε ανθρώπους στο Παρίσι και γυρεύουμε να κάνουμε Αλβανικό βασίλειο. Αν δεν το κατορθώσουμε τότε θα ζήσουμε με τ' εσάς που είμαστε ένα γαίμα. Οι Ιταλοί για τ' εμάς είναι ξένοι».

Σημειώνω εδώ την πρωτοβουλία του Φαϊκ Κόνιτσα (αδερφού του Χουσεϊν μπέη Κόνιτσα και του Μεχμέτ μπέη, που ήταν παιδιά του Σιάϊμ μπέη) που μαζί με τον επιτετραμμένο της Ελλάδας στην Ουάσιγκτον Λυσίμαχο Καφταντζόγλου το 1911, είχαν καταλήξει σε μια Ελληνοαλβανική προσέγγιση για τη συγκρότηση δυαδικού κράτους, όπως η Αυστροουγγαρία². Και αναφέρω ότι ένας από τους αντιπροσώπους των «Αλβανών» που πήγε στο Συνέδριο του Παρισιού – 1919 – ακριβώς για να διασφαλίσει αυτές τις θέσεις του Μεχμέτ Φράσιαρη, ήταν ο αδελφός του Φαϊκ μπέη Κόνιτσα, Μεχμέτ μπέη Κόνιτσα, που προηγουμένα υπηρετούσε στο Υπουργείο Εξωτερικών της Τουρκίας.

Συνηγορία για την ανάγκη συνεργασίας του Ελληνικού και Αλβα-

1. Ηπειρώτες και Αλβανοί, 1976, σελ. 101.

2. Βλ. Κων. Βακαλόπουλου, ΗΠΕΙΡΟΣ, σελ. 650.

νικού λαού, μετά την απομάκρυνση του «Τούρκικου» από την περιοχή (αρχές του εικοστού αιώνα), μέσα στο πνεύμα των επίμονων μεταγενέστερων προσπαθειών πολλών προσωπικοτήτων της Νότιας Αλβανίας, του Φαίικ Κόνιτσα, αλλά και ενός μεγάλου κομματιού του Ελληνικού λαού και των τότε Κυβερνήσεων της Ελλάδας, (να βρεθεί τρόπος δυαδικού κρατικού μορφώματος τύπου Αυστροουγγαρίας) πρόσφερε ο **Κονιτσιώτης δημοσιογράφος Θωμάς Χατζής** (1872-1927) με την Ελληνοαλβανική εφημερίδα του «ΑΣΤΗΡ-ΙΑ» που εξέδιδε στην Αθήνα (1904-1912)¹.

Η κατάκτηση της Κόνιτσας από τους Τούρκους συνηθίζεται να χρονολογείται το έτος 1430 (κατά τον Κουβαρά) ή 1431 (κατά τον Αραβαντινό) δηλαδή να ταυτίζεται με το χρόνο κατάκτησης των Ιωαννίνων.

Ξένες όμως πηγές² αναφέρουν πως η Κόνιτσα καταλήφθηκε από τους Οθωμανούς το 1417, αφού προηγουμένως οι Τούρκοι εγκατέστησαν στην ακρόπολη της Κρούγια (έδρα του Σκεντέρμπεη) μια φρουρά και Οθωμανό Κυβερνήτη,... «κατάλαβαν διαδοχικά τη Βλόρα, την Κανίνα, το Μπεράτι, το Αργυροκάστρο, το Δέλβινο, την Πρεμετή, την Κόνιτσα (1417)». Βέβαια τριάντα πέντε χρόνια γρηγορότερα ήτοι το 1382 «...ήλθεν ο Ισαήμ Μαϊσίρ και το Ρευνήκον υπό σπαθίον επήραν οι Τούρκοι» (Ιστορία της Ηπείρου-Κουβαράς).

Μετά την κατάληψη της περιοχής μέσα στην οποία περιλαμβάνονταν και η Κόνιτσα, κατά το νέο διοικητικό σύστημα που εγκαινίασε τότε ο Σουλτάνος Μεχμέτ Α΄, η παλιά διοίκηση αντικαθιστώνταν από τουρκική. Οι περιοχές χωρίστηκαν σε βιλαέτια και ναχιγιέδες έχοντας επικεφαλής ένα Σιούμπαση. Έτσι έχουμε βιλαέτι του Μπεράτι, του Αργυροκάστρου... της Κόνιτσας κ.λπ. Ο Σιούμπασης θα ήταν ή κάποιος Τούρκος ή κάποιος ντόπιος διαλεγμένος ανάμεσα από τους πολεμιστές των παλιών φεουδαρχών. Να σημειωθεί ότι από το 1419-1421 ειδικά καθορισμένοι γιαυτό το σκοπό εμίνηδες έκαναν απογραφή των αγροτικών εκμεταλλεύσεων και των εσόδων τους καθορίζοντας ταυτόχρονα τη φεουδαρχική πρόσοδο για

1. Βλ. ΗΠΕΙΡΟΣ, Έκδ. Ετ. Αθηνών 1997, σελ. 363-377.

2. «Ιστορία της Αλβανίας», Σ. Πόλλο και Α. Πούτο.

κάθε εκμετάλλευση και χωριό¹. Με την κτηματολόγηση αυτή οι Τούρκοι εγκαθίδρυσαν (ή συνέχισαν) το φεουδαρχικό στρατιωτικό καθεστώς, δηλαδή το σύστημα των τιμαρίων και των ζιαμετίων. Η αρόσιμη και χέρσα γη των ηγεμόνων ή των ελεύθερων χωρικών θεωρήθηκε περιουσία του Οθωμανικού κράτους (εράζ μιρί). ...Εκατό περίπου χρόνια μετά την κατάκτηση (που στην ουσία σήμαινε και κατάληψη του κάστρου κάθε πόλης) το 1526-1528 η Κόνιτσα εμφανίζεται ακόμα υπό Σούμπαση αποδίδουσα 21.012 ακτσέδες πρόσοδο².

Κατά το έτος 1380 (πριν ακόμα ο Ισαήμ καταλάβει για λογαριασμό των Τούρκων το Ρεϋνίκο) ο Θωμάς Πρελιούμπος Δεσπότης των Ιωαννίνων όταν είδε ότι ο «σύμμαχός του (Ισαήμ) επέπεσε κατά της αμερίμνου Βελλάς και εξεπόρθησε αυτή... φοβηθείς ωχύρωσε και κατείχεν εις περιορισμόν του Ισαήμ τα προεκτεθέντα φρούρια (Βαρσίνης, Δραγωμής, Βελτσίστης... Αραχωβίτσης) και συν αυτοίς τα Σουδενά, την Δοβράν, την Αρτζίσταν, Κόνιτζαν, Λαχανόκαστρον, Βίσσανην, Δελβινάκι και Μαζαράκι»³. Χρονολογικά, είναι η πρώτη φορά που αναγράφεται η Κόνιτσα ως πόλη και κάστρο, να παίζει κάποιο ρόλο στην Ιστορία της περιοχής... (Είναι γνωστό ότι ο Αραβαντινός έπαιρνε τις ιστορικές του πληροφορίες από πάρα πολλές πηγές - σημειώσεις σε βιβλία, χειρογράφους Κώδικες, Χρονικά κ.λπ. και φυσικά δεν γνωρίζουμε τη συγκεκριμένη πηγή του για την παραπάνω αναφορά της Κόνιτσας). Πάντως αξίζει να μνημονευτεί ότι ο Αραβαντινός συνεχίζοντας τα περί οχυρώσεως των παραπάνω κάστρων αναφέρει ότι ο Θωμάς Πρελιούμπος στα κάστρα αυτά κατέστησε φρουράρχους οικείους και εις τινας των τοιούτων «δέδωκε τίτλον κεφαλάδων (οπλαρχηγών), εις άλλους τίτλον Τσομπάνων (επάρχων) και εις άλλους ετέρους βαθμούς και τίτλους Σερβικούς».

1. Βλ. παραπάνω Ιστορία της Αλβανίας, σελ. 79, αλλά και Κ. Βακαλόπουλος, Ηπ. σελ. 50.

2. Βλ. Κων. Βακαλόπουλο, Ηπ. σελ. 54, όπου αναφέρεται και η πηγή Ν. Τοντόρωφ «Η Βαλκανική Πόλη» κ.λπ.

3. Αραβαντινός, Χρονογ. σελ. 145.

Ο Λ. Βρανούσης¹ αναφέρει σε υποσημείωση ότι η περιοχή του Παπίγκου, (μια περιοχή που εκτεινόταν τον 14ο και αρχές 15ου αιώνα σε μεγαλύτερη γεωγραφική έκταση, από το χωριό Πάπιγκο, και αναμφισβήτητα περιλάμβανε και το κάστρο της Κόνιτσας με την περιοχή²) και τ' άλλα Ζαγοροχώρια... «κατά ...την υποταγήν των εις τους Τούρκους και πρότερον αναφέρεται ότι ετέλουν υπό τοπικούς άρχοντας βοεβόδας, ζουπάνους και βοϊνίκους ή βοϊνίκηδες». Και λίγο παρακάτω προσθέτει και άλλους τίτλους που χρησιμοποιούσαν οι άρχοντες των διαφόρων τοπαρχιών ή κάστρων κείνης της εποχής: «δεσπότης, καίσαρ, σεβαστοκράτωρ, αλλά και μέγας ζουπάνος ή βοεβόδας, κεφαλάς ή κεφαλή, αλλά ζουπάνος (αναφέρονται και κεφαλικεύοντες ζουπάνοι) πριμικήσιος ή τσελνίκος, βοϊνίκος» κ.λπ. «Συν τω χρόνω όμως οι ηχηροί αυτοί τίτλοι έπαυσαν να εκπροσωπούν τα παλαιά μεγάλα αξιώματα και εδήλωναν απλώς τον τοπικόν άρχοντα, φύλαρχον ή γαιοκτήμονα μικράς περιοχής. Οι μικρότεροι εξ αυτών οι Βοϊνικοί ή βοϊνούκ διετηρήθηκαν επί μακρόν... ως χριστιανοί σπαχήδες, ενσωματωθέντες εις το ιδιαίτερον διοικητικόν, επιστρατευτικόν και φοροτεχνικόν σύστημα των πρώτων χρόνων της Τουρκοκρατίας».

Η δημιουργία ενός βιλαετιού με βάση την Κόνιτσα, τα πρώτα χρόνια της κατάκτησης από τους Τούρκους, αν λάβουμε υπ' όψη και τις άλλες πόλεις που παίρνουν για την ίδια αιτία ως βάση οι Τούρκοι, σημαίνει ότι **η Κόνιτσα είναι ένας σημαντικός αστικός οικισμός την εποχή αυτή**, ανήκει στο Δεσποτάτο της Ηπείρου και κυβερνιέται αντίστοιχα από τους άρχοντές της, που θα έφερναν έναν από τους τίτλους που προαναφέραμε.

1. Χρονικά Ηπείρου, Ιωάννινα 1962, σελ. 183.

2. Ως φαίνεται από την περιγραφή του λεγόμενου «Χρυσοβούλου της υπεραγίας θεοτόκου της Πωγωνιανής του και πατριαρχικού σταυροπηγίου», που κάνει στα όρια του «θέματος» από την ανατολικομεσημβρινή του πλευρά «Κλεισούρα μέχρι Πάπιγκου, Λυβίσδης τε και Κορούσας και Κολώνιας» (βλ. Διον. Ζακυνθινού Επετ. Εταιρ. Βυζαν. Σπουδών τόμος 14, έτος 1938, σελ. 277-294.

Στο νέο σύστημα της κατακτητικής πολιτικής του ο Μεχμέτ Β΄, προσδιόρισε ότι κείνοι απ' τους παλιούς άρχοντες (γαιοκτήμονες και τιτλούχοι) που διατηρούσαν και μετά την κατάκτηση τη φεουδαρχική τους εξουσία, ανελάμβαναν και την υποχρέωση να στρατεύονται όπως και οι Τούρκοι σε κάθε πρόσκληση της τουρκικής εξουσίας, ταυτόχρονα δε ως Σπαχήδες να παίζουν το ρόλο του φοροεισπράκτορα. Έτσι αναφέρεται¹ ότι Ηπειρώτες σπαχήδες που θάπαιρναν μέρος σ' εκστρατεία της Πύλης κατά των Περσών (1620-1650) συγκεντρώθηκαν στα Γιάννενα, περίπου 12.000 Έλληνες τιμαριούχοι του Δελβίνου, του Αργυροκάστρου, της Κόνιτσας, και της Πρεμετής και ξεκίνησαν με τις χριστιανικές σημαίες τους που εικόνιζαν τον Άγιο Γεώργιο, γεγονός το οποίο καταθορύβησε την Πύλη.

Κατά τον Κων. Βακαλόπουλο², «Λίγο πριν την οριστική τούρκικη επικράτηση στην Ήπειρο, οι πόλεις της διέσωζαν ακέραια την ελληνική παράδοση του δεσποτάτου της Ηπείρου και οι πληθυσμοί τους διακρίνονταν για την υψηλή εκπαιδευτική και πολιτιστική δράση τους. Πραγματικά ο σωρευμένος πλούτος των πνευματικών θησαυρών (βιβλίων, χειρογράφων, έργων τέχνης) που φυλάσσονταν στα πολυάριθμα ιστορικά μοναστήρια και στις βιβλιοθήκες των αστικών κέντρων του ηπειρωτικού χώρου, δίνουν μια γενική αλλά ανάγλυφη εικόνα του υψηλού επιπέδου της ελληνικής παιδείας στην Ήπειρο».

Με τα παραπάνω δε συμφωνεί ο Donald Nicol (βλ. ΗΠΕΙΡΟΣ, Εκδ. Ετ. Αθηνών, σελ. 222) που βρίσκει ότι η Ήπειρος τα τελευταία χρόνια του Δεσποτάτου βρίσκεται σε παρακμή πολιτιστική, κλπ. Αντίθετα, οι Λ. Βρανούσης και Β. Σφυρόερας³, θεωρώντας μάλιστα ότι ακόμα και η «οικονομική ακμή και η πνευματική ακτινοβολία της Ηπείρου και ιδιαίτερα των Ιωαννίνων κατά την περίοδο του Αλή Πασά αποτελούν την κορυφαία στιγμή μακρόχρονης πορείας που η αφετηρία της είχε επισημανθεί στα τελευταία χρόνια του Δεσποτάτου»⁴.

1. Βλ. Κ. Βακαλόπουλου, Ήπειρος, σελ. 49.

2. Ήπειρος, σελ. 44.

3. Ήπειρος, σελ. 240.

4. Ήπειρος, σελ. 268.

Με όλα τα παραπάνω γίνεται φανερό ποιανού πολιτιστικού επιπέδου είναι η ομάδα κείνη των Μπέηδων της Κόνιτσας που προέρχονται από τους μικρούς ή μεγάλους άρχοντες της περιοχής της Κόνιτσας, που ενσωματώθηκαν πριν ή μετά τον εξισλαμισμό τους στο ιδιότυπο, πράγματι διοικητικό, εκστρατευτικό και φοροτεχνικό σύστημα του Οθωμανικού Κράτους. Διότι ο ΠΟΛΙΤΙΣΜΟΣ (Κουλτούρα) είναι στοιχείο που παράγεται, συντηρείται και αναπτύσσεται μέσα στις ανθρώπινες ομάδες, τάξεις και γενικά μέσα στην κοινωνία. Τα άτομα τον ζουν, τον παρακολουθούν, τον μετακινούν, τον αξιοποιούν, συνεργούν στην παραγωγή του, τον κουβαλούν μέσα τους και τον μεταλαμπαδεύουν από γενιά σε γενιά.

Χρονολογούμε από συνήθεια τον εξισλαμισμό των Ηπειρωτών Ελλήνων το 1635, τότε που εξισλαμίσθηκαν οι Γιαννιώτες καστρονοί. Στην ουσία όμως δεν είναι γνωστό πότε εξισλαμίσθηκαν οι κάτοικοι της Κόνιτσας και οι άρχοντές τους (οι μεταγενέστεροι μπέηδες). Το πιθανότερο είναι να εξισλαμίσθηκαν κατά την πρώτη φάση της κατάκτησης που επεκτείνεται μέχρι και τα χρόνια που επακολουθούν την τελική ήττα του Σκεντέρμπεη (15 Ιουλίου 1478)¹.

Στη σκέψη αυτή καταλήγω έχοντας υπ' όψη αφ' ενός μεν τις ημερομηνίες (πιθανές κατά τον Αν. Ευθυμίου «ΚΟΝΙΤΣΑ» 1973, α/φ 130-132) χτισίματος των τζαμιών της Κόνιτσας (1500 από το Βαγιαζήτ το Β' το τζαμί Χουσεϊν Σιαχ (της αγοράς) και το 1536 από τον Σουλτάν Σουλεϊμάν το Μεγαλοπρεπή το τζαμί της Κάτω Κόνιτσας το λεγόμενο Τζαμί του Σουλτάν Σουλεϊμάν) και αφ' ετέρου ότι ένας από τους πρώτους τοπάρχες των Ιωαννίνων, το 1550, ο Λουφτή Πασάς ήταν Κονιτσιώτης, καθώς προανέφερα.

1. Ν. Πατσέλη, Μωαμεθανοί εις την Ήπειρον, Ηπ. Εστία, 1966.

Στο Ζαγόρι το 1492 (από νεώτερες μελέτες βγαίνει) ότι εξισλαμίσθηκαν 14 οικογένειες¹.

«Οι μεγάλοι κτηματίες ηναγκάσθηκαν να εξισλαμισθούν για να διατηρήσουν τα τιμάρια τους, αξιωθέντες του τίτλου μπέηδες κατά κληρονομιά. Τούτους κάτω από ψυχολογικό εξαναγκασμό εμιμήθησαν και οι πτωχοί κολλήγοι»².

Το πότε και το πως εξισλαμίσθηκαν οι κάτοικοι της Κόνιτσας και οι άρχοντές τους, δεν έχει τόση σημασία όσο το γεγονός ότι από τη μια μεριά ο εξισλαμισμός για τους ήταν ότι έγιναν Μπεχτασίδες κι από την άλλη το τι πολιτισμικό φορτίο και ποιές οικογενειακές και εθνικές παραδόσεις κουβαλούσαν αυτοί οι τελευταίοι άρχοντες και απλός λαός του αναπτυσσόμενου, εκπαιδευμένου και συνειδητοποιημένου εθνικά Δεσποτάτου της Ηπείρου.

Και για το τι σημαίνει Μπεχτασής παραπέμπω στο άρθρο «Η Κοινότητα των Μπεχτασίδων στην Αλβανία» «Οι Ελληνοαλβανικές σχέσεις και το Βορειοηπειρωτικό³, όπου αναφέρεται κάτω απ' την επικεφαλίδα του άρθρου επιγραμματικά ότι «αυτή την ώρα οι Μπεχτασίδες αποτελούν τον κυματοθραύστη στην εξάπλωση του μουσουλμανισμού και του καθολικισμού στην Αλβανία». Και παρακάτω «ο μπεχτασισμός είναι για την αδελφοσύνη, αγάπη, φιλία, ειρήνη, συνύπαρξη των λαών... Διδάσκουν τη θρησκευτική ανοχή γιατί αυτό δέχονται και τους μεικτούς γάμους από άποψη πίστης του ανδρόγυνου». Και κάπου ανάμεσα αναφέρει τις διώξεις που υπέστη ο Μπεχτασισμός από τους Μουσουλμάνους δια μέσου των αιώνων.

Για το τι σημαίνει «πολιτισμικό φορτίο» κ.λπ. που κουβαλούσαν οι τελευταίοι κάτοικοι του Δεσποτάτου της Ηπείρου και τι έμεινε απ' αυτό σ' αυτούς που εξισλαμίσθηκαν, θα το δούμε παρακάτω.

1. Βλ. ΗΠΕΙΡΟΣ, σελ. 252.

2. Ν. Πατσέλης, ως αν. σελ. 441.

3. Έκδοση ΟΙΚΟΝΟΜΙΚΟΥ ΤΑΧΥΔΡΟΜΟΥ 1997, σελ. 96.

Να σημειωθεί ότι:

Ανάμεσα στους Ελληνόγλωσσους Μπέηδες της Πάνω Κόνιτσας και τους εξισλαμισμένους αλβανόγλωσσους μπέηδες ή λαϊκούς της Κολώνιας, του Λεσκοβικιού και των Καραμουρατάδων, ακόμα κι αυτούς που έχουν εγκατασταθεί στην Κάτω Κόνιτσα, υπήρχε μια έντονη **αντιπαλότητα** που δεν κρύβονταν και κάθε τόσο ξεσπούσε. Οι πρώτοι θεωρούν τους δεύτερους ληστές, άρπαγες που δημιουργούν διαρκώς προβλήματα στην περιοχή και δεν έχουν μπέσα. Τους Κάτω Κονιτσιώτες μάλιστα τους αποκαλούν τσακάλια. Δεν έχουν επαφές μαζί τους κ.λπ. Αυτή η αντιπαλότητα έφτανε στα όρια του μίσους.

Παρ' όλα αυτά οι Μπέηδες της Κόνιτσας για «παληκάρια τους» στην προσωπική τους φρουρά (αυτούς που βάζουν και κάθονται στις κούλιες των σαραγιών, για να ξαγρυπνούν φυλάγοντάς τους) χρησιμοποιούν απ' αυτούς, και καμιά φορά Γκέκηδες, που όλοι τους «έχουν έργο το ντουφέκι και μ' αυτό ζουν» καθώς λέει ο Κοσμάς ο Θεσπρωτός.

Δεν είναι όμως το ίδιο με τους άλλους Χριστιανούς Κονιτσιώτες που κάθονται δίπλα τους. Δεν έχουν μόνο συναλλαγές μαζί τους. Έχουν φιλία, έχουν επαφή, ανταλλάσσουν επισκέψεις στα ραμαζάνια και το Πάσχα, Υποσυνείδητα, για μακρύ χρονικό διάστημα λειτουργούσε και η σκέψη κάποιων συγγενειών μεταξύ τους. Εξ' άλλου, οι γυναίκες των μουσουλμάνων της Πάνω Κόνιτσας, δεν είναι τόσο κλειστές στο χαρεμλίκι, όπως γίνεται στις αλβανόγλωσσες περιοχές. Κινούνται. Επικοινωνούν. Στην ανάγκη διαχειρίζονται κατά την απουσία του αφέντη και την οικονομία του σπιτιού. Η Κόνιτσα και προ παντός η επαρχία της, που το μεγαλύτερο μέρος του πληθυσμού της ήταν μάστοροι, δεν το θεωρεί «απρεπές» να κινούνται πότε-πότε και γυναίκες στην αγορά, όταν υπάρχει ανάγκη, μια και οι άντρες βρίσκονται έξι μήνες το χρόνο «σε ταξίδι». Στο παζαρόπουλο η παρουσία των γυναικών ήταν γενικευμένη. Με «μπούλια» μόνον οι Κατωκονιτσιώτισσες εμφανίζονταν.

(Θα δούμε αργότερα ότι και η κυρα Βασιλική δίπλα στον Αλή έβγαινε ακάλυπτη).

ΤΕΣΣΕΡΙΣ ΜΑΡΤΥΡΙΕΣ ΓΙΑ ΤΟΥΣ ΜΠΕΗΔΕΣ ΤΗΣ ΚΟΝΙΤΣΑΣ

Φαίνεται ότι για πολλές γενιές όχι μόνον οι Κονιτσιώτες αλλά και οι άλλοι Ηπειρώτες και Αλβανοί εξισλαμισθέντες δεν πίστευαν ότι το πέρασμά τους στο μουσουλμανισμό ήταν οριστικό και παράμεναν κρυπτοχριστιανοί (Βλ. Κ. Βακαλοπούλου, όπου αν. σελ. 58).

Στον Π. Αραβαντινό¹ διαβάζουμε τα παρακάτω:

«Σημειωτέον ότι ικανοί των εξ ανάγκης αλλοθρονησάντων, εξωτερικώς μόνον επρέσβευον τον Μωαμεθανισμόν αυτοί τε και οι Υιοί και οι έγγονοι και οι περαιτέρω απόγονοί των. Εις σύγγραμμα περιηγητικόν του Γάλλου βαρώνου Τότου (του αποσταλέντος εις την Τουρκίαν κατά την ΙΗ' εκατονταετηρίδα, ίνα διοργανώσῃ το προοβολικόν του Σουλτάνου κατά τον Γαλλικόν τρόπον) αναγνώμην το επόμενον ανέκδοτον. Ο Γάλλος αυτός εν τω τότε πολέμω της Ρωσίας κατά του Χάνου της Κριμαίας (1769) αποσταλείς παρά της Υψηλής Πύλης εις το Τουρκοταταρικόν στρατόπεδον και περιηγούμενος ήμέραν τινα εις δάσος, ήκουσε λαλουμένην εις παράμερον τινα θέσιν, γλώσσαν γραικικήν, περιεργεία δε φερόμενος επλησίασε είδε ουδ' σπαχήδες ομιλούντες μεταξύ των, και παραπονουμένους δια την διάρκειαν του πολέμου. Μετ' αυτών λοιπόν λαβών ομιλίαν φιλόφρονα, και ερωτήσεις περί της πατρίδος των, ήκουσεν διαπιστευτικώς ότι ήσαν Ηπειρώται και ότι υπήρχαν πραγματικώς Χριστιανοί και ότι κατ' επιφάνειαν μόνον εδεικνύοντο τουρκίζοντες, ίνα διατηρήσωσι το προγονικόν τιμάριόν των»²

Το «ανέκδοτον» όμως αυτό του Γάλλου Βαρώνου Τότου δεν μας

1. Χρονογραφία Τ.Α. σελ. 227, σε υποσημείωση.

2. Το περιστατικό αυτό είναι καταχωρημένο στα βιβλία του Baron de Tott: «Memoires du Baron de Tott: Sur les Turcs et les Tartares». AMSTERDAM, 1784. Ο εν λόγω Βαρόνος έζησε από 1733 έως 1793.

προσδιορίζει από ποιο ειδικά μέρος της Ηπείρου ήταν οι δυο Σπαχήδες, που μιλώντας την «Γραικική», είχαν αποσυρθεί σ' ένα δάσος κάπου στην Κριμαία κι έλεγαν τα βάσανά τους.

Οι δυο αυτοί Σπαχήδες τίποτα δεν αποκλείει να ήταν και Σπαχήδες που προέρχονταν μέσα από την Κόνιτσα κι αναμφισβήτητα εξέφραζαν τον καημό και τις ελπίδες, στα 1769, όλων των Σπαχήδων ηπειρωτών-ελληνοφώνων. Και όταν αυτά γίνονται στα 1769 σημαίνει ότι έχουν περάσει από την εποχή της κατάκτησης περισσότερα από διακόσια χρόνια και εν πάση περιπτώσει αντίστοιχα ίσως, χρόνια από τον εξισλαμισμό τους. Πάντως οπωσδήποτε παραπάνω από τέσσερις γεννιές. Και οι άνθρωποι αυτοί παραμένουν κολλημένοι στην καταγωγή τους, στην ελληνικότητά τους και τη θρησκευτικότητά τους. Στην ουσία δεν ξέκοψαν από τον εθνικό κορμό, ζουν με τις παραδόσεις τους, και λειτουργούν ως ξένο σώμα μες το Τούρκικο.

Από την Ιστορία μας είναι γνωστό ότι οι περιούχοι στην Ήπειρο, όπου οι σπαχήδες τιμαριούχοι ήταν ελληνόφωνοι και χριστιανοί, παλιοί άρχοντες που εξισλαμίσθηκαν για να διατηρήσουν τις περιουσίες τους, ήταν ελάχιστες και μετριούνται στα δαχτυλά του ενός χεριού. Ανάμεσα σ' αυτές είναι αναμφισβήτητα και η Κόνιτσα (κι εννοούμε μ' αυτό τους παραπάνω Μπέηδες της Κόνιτσας). Πάντως όλοι αυτοί οι εξισλαμισθέντες ελληνόφωνοι της Ηπείρου λίγο ως πολύ ζούσαν στον ίδιο κόσμο, είχαν τα ίδια ιδανικά, τις ίδιες λαχτάρες και πάνω απ' όλα θάλεγα τον ίδιο ελληνισμό. Τον Ελληνισμό που αναπτύχθηκε στην ελλαδική περιφέρεια (όπως ήταν το Δεσποτάτο της Ηπείρου) μετά την κατάκτηση της Πόλης από τους Φράγκους (στα 1204) σαν αντίδραση στον συγκεντρωτισμό του ένδοξού μας «βυζαντινισμού» και σαν προσπάθεια αναζήτησης μιας εθνικής ταυτότητας που είχε σχεδόν εξαφανιστεί μέσα στην πολυεθνικότητα του βυζαντινού μορφώματος. Σ' αυτή την κατηγορία των Ελληνόγλωσσων Σπαχήδων-Μπέηδων ανήκε και η οικογένεια του μεγάλου και σεβαστού άρχοντα της Κόνιτσας Ζεϊνέλ μπη Κονίτσα, που ήταν και ο πατέρας της Χάμκως, μητέρας, εμψυχώτριας και πηγής έμπνευσης του Αλή Πασά.

Σημειώνουμε εδώ ότι αυτή την εποχή (το 1769) ο Αλή Πασάς, που γεννήθηκε το 1744, είναι 25 ετών. Άντρας πλέον σε πλήρη δραστηριότητα, έχει καταφύγει πριν από δυο χρόνια στη Χοστέβα, κωμόπολη της Ζαγοριάς κοντά στο Τεπελένι, που κατοικείτο αποκλειστικά από Χριστιανούς για να γλυτώσει την καταδίωξη του Κουρτ Πασά, αφού προηγουμένως τον

έκρουσε για την ίδια αιτία και τον έσωσε από βέβαιο θάνατο ο Παπα-Γιάννης Οικονόμου στο Μοναστήρι των Ταξιαρχών της Σωπικής.

* * *

Είχε αρχίσει η Επανάσταση του 1821. Οι Πασάδες βρίσκονταν στην Άρτα για να χτυπήσουν τον Αλή Πασά. Κι όμως ο Ισμαήλ μπέης Κόνιτσα ξάδερφος του Αλή Πασά (απόγονος κι αυτός του Ζεϊνέλ μπέη) βρίσκεται εκεί επιστρατευμένος από το Δοβλέτι. Είναι ένα πρόσωπο σεβαστό από όλους. Δεν ήταν θέμα δύναμης, αλλά θέμα γοήτρου. Όπως είδαμε λίγο παραπάνω άλλοι δυο Κονιτσιώτες μπέηδες χρησιμοποιούνται ως τοποτηρητές των Πασάδων στα Γιάννενα, λίγο αργότερα, για να εξασφαλίσουν ηρεμία και σύνεση στην περιοχή. Ο Σουλεϊμάν μπέης Κόνιτσα κι ο Γιατιφ Εφέντης. Αυτό δείχνει πόσο ψηλά βρίσκονταν το γόητρο των μπέηδων της Κόνιτσας κείνη την εποχή. Ο Μακρουγιάννης νέος ακόμη τότε κυνηγιέται από Τούρκους, και γράφει (Απομνημονεύματα κ.λπ.)

«...Του δίνω ένα φευγάκι και πάγω εις το κονάκι ενός ξαδέρφου του Αλή Πασά, τον λέγαν Σμαήλμπεη Κονιτζας, ο Θεός μακαρίση την ψυχή του. Αφού μ' είδε, με λυπήθη πολύ. Του είπα τι δοκίμασα κι αν με φυλάγη να μη με δώσει πίσω.

— Ντουφέκι, είπε έχω με τους Κονιάρους, εσένα δεν σε δίνω.

Ευθύς μόδωσε άρματα και με πήρε με τ' ασκέρι του και πήγαμε εις το Κομπότι. Ήταν το Τούρκικο ορδί εκεί, είναι τρεις ώρες από την Άρτα. Αφού καθίσαμε εκεί κάμποσες ημέρες αυτός ο δυστυχής αρρώστησε βαριά και ως ευεργέτης δικός μου τον σιγύρισα καλύτερα από το γονιό μου. Αν ήθελα από κει έφευγα, ένα κάρτο ήταν οι δικοί μας αλάργα. Όμως είπα του ευεργέτη μου, να μη γίνω άπιστος και τον αφήσω άρρωστον. Σηκώθη άρρωστος και εγώ μαζί του και πήγαμε πίσω εις την Άρτα και αυτόν να δουλέψω όσο να γερέψει, και να γλυτώσω και τη γυναίκα του αλλουνού ευεργέτη μου του πατριώτη μου (Θανάση Λυδωρική) οπούχα φάγει το ψωμί μου τόσα χρόνια, και θα την έπαιρναν οι Τούρκοι να την τουρκέψουν. Και δι' αυτούς τους δύο ευεργέτες μου πήγα πίσω εις τον κίνδυνον μέσα εις την Άρταν. Αφού πήγαμε μέσα εις την Άρταν, μίαν ημέραν ήρθαν οι Πασάδες εις το κονάκι του μπέη και όλοι οι σερασκέρηδες οι Αρβανίτες να τον ιδούν. Του λέγω του μπέη δια την

γυναίκα του πατριώτη μου, όπου θα την πάρη ο Χασάν πασάς. Μιλεί των Πασάδων κι αλλουνών, οτζάκια της Αρβανιτιάς, τους λέγει:

— Πασάδες και μπέηδες, θα χαθούμε. Θα χαθούμε. Θα χαθούμε. Ο μπέγης τους λέγει, ότι ετούτος ο πόλεμος δεν είναι μήτε με το Μόσκοβον, μήτε με τον Εγγλέζο, μήτε με το Φραντζέζο. Αδικήσαμε τον ραγιά και από πλούτη και από τιμή και τον αφανίσαμε, και μαύρισαν τα μάτια του και μας σήκωσε ντουφέκι. Κι ο σουλτάνος το γομάρι δεν ξέρει τι του γίνεται. Τον γελάνε εκείνοι όπου τον τριγυρίζουν. Και η αρχή είναι τούτη, όπου θα χαθή το βασίλειόν μας. Πλερώνουμε βαρειά να βρούμε προδότη και δεν στέκει τρόπος να μαρτυρήση κανένας το μυστικόν, να μάθωμεν, μόνος του ο ραγιάς μας πολεμεί ή και οι Δυνάμεις. Δι' αυτό πλερώνουμε και παλουκώνουμε και σκοτώνουμε και αλήθεια ποτέ δε μάθαμε.

Αφού τους είπε πολλά ο μπέγης από αυτά, τους λέγει ύστερα πως ο Σουλτάνος στέλνει πασάδες τους πλέον παντίδους και γυμνωσαν τον κόσμο και του πήραν και τις γυναίκες. «Αυτήνοι θα φύγουν δια τον τόπο τους κι εμείς θα μείνουμε εδώ». Τότε έπιασε και δια τη γυναίκα του πατριώτη μου, πως γυρεύει να την πάρει ο Πασάς. Και τότε όλοι με μια φωνήν είπανε και πήγανε και την πήραν από κει όπου την είχε, και την πήγαν εις το αγγλικό κονσολάτο να είναι φυλαμένη.

Αφού σιγούρεψα τη γυναίκα και του αλλουνού ευεργέτη μου, μιαν ημέρα είχε κάψη πολλή ο δυστυχής ο μπέγης και πήγα δια τον γιατρό.

Οι Τούρκοι φύλαγαν να με πιάσουνε εξ αιτίας όπου τους έφυγα από το κάστρο, και ο πασάς έμαθε ότι εγώ νέργησα και δια την γυναίκα: φύλαγαν να με πιάσουνε να με κρεμάσουνε. Αφού πήγα δια τον γιατρόν, μου ρίχτηκαν οι Τούρκοι. Ήμουν ελεύτερος εις τα ποδάρια και τους έφυγα. Με πήραν κυνηγώντας ως του μπέγη το κονάκι. Εκεί βγήκανε δικοί μας άνθρωποι, πιαστήκαμε από άρματα και εσώθηκα.

Αφού ξεγέρεψε ο μπέγης, του πήρα την ευκή του και του είπα:

— Θα φύγω.

Δε μάφηνε. Του είπα «Εγώ σαν ήθελα έφευγα και από το Κομπότι, όμως δεν τόκαμα δια την τιμή μου».

Αφού είδε όπου δεν θα καθόμουν μόδωσε την ευκή του και μου είπε να ειπώ των Καπεταναίων έξω στου Πέτα και αλλού, νάχουν δικαιοσύνη εις τον κόσμο, να πάνε μπρός. Ότι τοιούτως έκαναν αδικίγες οι Τούρκοι και θα χαθούν.

– Να 'χουν αυτήνοι δικαιοσύνη, να πάρη τέλος να ησυχάσουμε και μεις οι Τούρκοι, ότι πλέον μας έγινε χαράμι από το Θεό· το βασίλειόν μας, ότι φύγαμε από την Δικαιοσύνη του.

Του φίλησα το χέρι να φύγω. Μόδωσε χρήματα· του είπα.

– Μπέγη μου, έχω και δεν θέλω ότι έχεις έξοδα μεγάλα εις τους ανθρώπους σου.

Μόδωσε άρματα και με διέταξε να φέρομαι καλά και να πάγω με το Γώγο (το Μπακόλα) ότι είναι άξιος και τίμιος και φίλος του, και να τους ειπώ των καπεταναίων να μην μπούνε εις την Άρτα, ότι είναι πολλοί Τούρκοι και θα σκοτωθούν, όμως να τους κλείσουνε και φεύγουν μόνοι τους, ότι δεν έχουν ζαιρέδες.

Τον περικάλεσα και δια την γυναίκα του πατριώτη μου να την προσέχη και αναχώρησα το 1821, μπαίνοντας ο Αύγουστος...».

Αυτά αφηγείται ο Μακρυγιάννης, απ' αυτά όμως εμείς βγάζουμε τα δικά μας συμπεράσματα. Ο Σμαήλ μπέης Κονίτσα ξεκαθαρίζει ότι με τους Κονιάρους, τους Τούρκους δηλαδή, τον ενώνει μόνο η συστράτευση και τίποτ' άλλο. Ψυχικό δεσμό δεν έχει. Ενώ με το να δηλώσει ότι «εσένα δε σε δίνω» αποκαλύπτει ότι νιώθει υποχρέωση. Είτε γιατί νιώθει ότι ο Μακρυγιάννης είναι ένας «δικός του», είτε γιατί «είναι ιερός» όπως πίστευαν οι αρχαίοι έλληνες γιατούς που προσέφευγαν σαν ικέτες στα σπίτια τους.

Προστατεύει όμως και τη γυναίκα του Λιδωρίκη έναντι των Τούρκων, κι αυτό το κάνει από υποχρέωση απέναντι σε μια ελληνίδα. Καλεί στο κονάκι τους άλλους Αρβανίτες που τους επηρεάζει. Κι αυτό σα μια συνωμοσία αφού αποκαλεί το Σουλτάνο «γομάρι» κι ότι αυτοί που τον τριγυρίζουν είναι παλιάνθρωποι. Τέλος αποκαλύπτει πως με το Γώγο Μπακόλα τον οπλαρχηγό που αντιστέκεται στους Τούρκους, είναι φίλοι.

Τέλος, με τις συμβουλές που δίνει σ' αυτούς που εξεγέρθησαν κατά των Τούρκων «Νάχουν δικαιοσύνη... οι Τούρκοι έγιναν χαράμι απ' το Θεό και θα φύγουν... να μην μπούνε στην Άρτα οι ρωμιοί γιατί οι Τούρκοι είναι πολλοί, όμως να τους κλείσουν και φεύγουν μόνοι τους ότι δεν έχουν ζαιρέδες...» δείχνει αφ' ενός ποιότητα ανθρώπου, αλλά και ενδιαφέρον για τους ρωμιούς...

* * *

Προχωράμε τώρα σε μια άλλη περίπτωση, της ίδιας περίπου εποχής, μας την καταθέτει ο Διονύσιος Σουρμελής στην Ιστορία των Αθηνών, (έκδοση 1834, σελ. 179 κ.λπ.). Πρόκειται για τον Ιουσούφ Δεβένη Κονιτσιώτη (μάλλον θα πρέπει να το διορθώσουμε σε Δερβένη) (ή Εφέντη, όπως θα δούμε παρακάτω). Έτος 1826, ο Κιουταχής πολιορκεί την Ακρόπολη, προσπαθεί με διάφορα κόλπα, αλλά δεν πετυχαίνει. Στις μάχες εκεί τραυματίζεται κι ο στρατηγός Μακρουγιάννης. Φυλακισμένος των Ρωμιών είναι κι ο Γιουσούφ Δερβένης Κονιτσιώτης. Έχει συλληφθεί στο Λιδωρίκι όπου ήταν Διοικητής, από τον Αναστάσιο Λιδωρίκη και παραδίδεται προς φύλαξη στο Γκούρα που τον μεταφέρει στην Ακρόπολη. Από κάποια συκοφαντία ενός Τούρκου πυροβολητή ο τυλαίπυρος Γιουσούφ παραδίδεται στον «κακοηθέστατο και γνωστό εις όλους δια τηνμισαρότητα του Παππα Συνέσιο, ο οποίος αδράζει την ευκαιρία δια να εκδικηθεί τον αθών Ιουσούφ Δεβένη, πειραγμένος από την αρετήν τούτου του ανδρός «Τον βασανίζει, τον βιάζει... αυτός όμως υπομένει τας βασάνους με γενναιότητα και με ήθος τω όντι φιλοσοφικόν». Τελικά ο Παππα Συνέσιος στις 28 Νοεμβρίου τον πνίγει με τα ίδια του τα χέρια... Και συνεχίζει ο αφηγητής συγγραφέας που ήταν κι αυτός εκεί και πολεμούσε για τη Δικαιοσύνη» και την Ελευθερία: «Ο ενάρετος ούτος Τούρκος ην Αλβανός το γένος, επαιδεύθη εις την Κωνσταντινούπολιν και έλαβεν ήθη χρηστά, εγνώριζε και μιλούει γλώσσας Τουρκικήν, Περσικήν, Αραβικήν, την καθ' ημάς Ελληνικήν και την πατρικήν αυτού. Ην δε φρονημάτων ελευθέρων και φρονήσεως μεγάλης. Θάνατον φιλοσοφικόν ηκούομεν και εις τούτον τον άνδραν, τον είδαμεν πραγματικώς. Ην δε ετών περίπου 35».

Στο «ΑΘΗΝΑΪΚΟ ΑΡΧΕΙΟ», 1901, του Γιάννη Βλαχογιάννη «ΗΜΕΡΟΛΟΓΙΟ ΝΙΚΟΛΑΟΥ, ΑΝ. ΚΑΡΩΡΗ, σελ. 131-134 κλπ. ο εν λόγω ονομάζεται Ισούφ Εφέντης Κονιτσιώτης. Έχει αδελφό που βρίσκεται έξω από την Ακρόπολη στο στρατό του Κιουταχή, τον Φερχάτ εφέντη (εδώ τον ονομάζει Λοιδωρικιώτη) και στον οποίο βασανιζόμενος ο Ισούφ Εφέντης αναγκάζεται να γράψει γραικιστί, σχέδιο γράμματος. Αυτό σημαίνει ότι τόσο ο ίδιος όσο κι ο αδελφός του πήγαν σε σχολειό (κατά πάσα πιθανότητα στην Κόνιτσα) και έμαθαν ελληνικά γράμματα. Από φράση του συγγραφέα Νικ. Καρώρη, για τις συνομιλίες του Φερχάτ με έναν

υπερασπιστή της Ακρόπολης, Ανδρέα (σελ. 51) διαφαίνεται έντονος φιλελληνισμός και στο Φερχάτ Εφέντη.

Περισσότερο ο Σουρμελής και λιγότερο ο Καρώρης δείχνουν τον μεγάλο τους θαυμασμό για το υψηλό φρόνημα, τη μόρφωση, την ευγένεια και το συγκροτημένο της προσωπικότητας του Ιουσούφ Εφέντη, ταυτόχρονα δε δεν παραλείπουν να τονίσουν την αγανάκτησή τους για την αδικία που προσγίνεται σ' ένα αιχμάλωτο που 'χε αποδείξει τον φιλελληνισμό του, κι επιπλέον η εναντίον του συκοφαντία για προδοσία είχε βγει ψεύτικη, αφού οι δήθεν συνεργάτες του στρατιώτες του Κιουταχή όταν κλήθηκαν από τον Τραχανιώτη να παραλάβουν το γράμμα του Ιουσούφ εφέντη Κονιτσιώτη προς τον αδερφό του Φερχάτ, «ούτε Ιουσούφ εφέντη ήξεραν, ούτε Κόνιτσα».

Σκέφτομαι: Έχουμε δει πολλές φορές και μάλιστα την εποχή εκείνη των Παπα Συνέσιων κ.λπ. ανθρώπους με τέτοιο ήθος, με τέτοια πολυγλωσσία και προ παντός έτσι φιλοσοφημένο; Αυτά δε γίνονται από τη μια μέρα στην άλλη. Αυτά προϋποθέτουν παράδοση και παιδεία γενεών. Κι αυτό είναι το πολιτιστικό φορτίο, που κουβαλούσαν μέσα τους οι λεγόμενοι Μπέηδες της Πάνω Κόνιτσας.

Παρεμφερείς με τον αγαθό Σμαήλ μπη και τον φιλοσοφημένο Ιουσούφ Εφέντη, δεν πρέπει να ήταν και ο Σουλεϊμάν μπέης και ο Λιατίφ εφέντης που χρησιμοποιήθηκαν από τους Πασάδες των Ιωαννίνων για την αγαθότητα και τη σωφροσύνη τους, σαν αντικαταστάτες και αναπληρωτές τους;

* * *

Ας δούμε τώρα ένα σχετικά πρόσφατο επεισόδιο που διηγήθηκε ο Πατριάρχης Αθηναγόρας κατά την τελευταία του επίσκεψη στην Κόνιτσα και το μετέφερε στο περιοδικό «Κόνιτσα» ο Αναστάσιος Ευθυμίου¹.

«Μετά τα επιδόρπια και την πρόποση του Μητροπολίτου μας κ. Χριστοφόρου, ο Πατριάρχης ξαναομιλεί και μεταξύ άλλων αναφέρεται και στην Παλιά Κόνιτσα της εποχής της Τουρκοκρατίας... Κάποτε ο Μεχμέτ

1. ΚΟΝΙΤΣΑ, τεύχ. 17-18, σελ. 11.

βέης (γιος του Σιαϊμ βέη) που ήταν πρόξενος της Τουρκίας στην Άρτα και είχε γυναίκα Χριστιανή Γερμανίδα ερχόμενος μαζί με τη γυναίκα του για την Κόνιτσα, σταμάτησε το αμάξι του στη Μάζιου για να ξεκουραστούν λιγάκι τα άλογα και να πιουν κι αυτοί κανένα ποτό ή καφέ.

Ο Παπάς του χωριού (ο αγαθός ΠαπαΣπύρος) κατά την συνήθεια που είχε να πλησιάζει τους ξένους και περαστικούς, πήγε και τους καλωσόρισε και νομίζοντάς τους για Χριστιανούς άνοιξε μαζί των τη συζήτηση.

– Από που έρχεστε ευλογημένοι, από μέσα από το Ρωμείικο; τους ρωτάει.

– Ναι Παπά μου ερχόμαστε από την Άρτα, του απαντάει ο Μεχμέτ βέης.

Και ο αψαηός λευϊτης που είχε τον καημό του.

– Τι γίνεται, ωρέ παιδιά αυτό το Ρωμείικο; τους λέει. Θα μας έρθει καμιά φορά κατά δω;

– Θαρθεί Παπά μου, θαρθεί μια που ξαναζωντάνεψε. Κάποτε θαρθεί, μην ανησυχείς, του απαντάει ο Μεχμέτ βέης.

Και κατόπιν αλλάζοντας λιγάκι ύφος.

– Παππούλη μου, του λέει, να προσέχεις άλλη φορά όταν κάνεις τέτοιες κουβέντες. Πρέπει να ξέρει πρώτα με ποιούς μιλάς. Ξέρεις ποιός είμαι 'γω;

– Μα ή από μέσα από την Κόνιτσα ή από κανένα χωριό.

– Είμαι ο Μεχμέτ μπέης, ο γιός του Σιαϊμ μπέη.

– !...

Κοκκάλωσε ο ταλαίπωρος παπάς, έπαθε γλωσσοδέτη. Αλλά ο πολιτισμένος και ανεπτυγμένος Μεχμέτ βέης τον χτύπησε φιλικά στον ώμο.

– Μη φοβάσαι, του λέει, εγώ δε σου κάνω κακό, αλλά άλλοτε να προσέχεις.

Και δεν του έκανε τίποτα...»

Όπως είδαμε παραπάνω, ο Μεχμέτ Βέης, ήταν αδελφός του Φαϊκ Κόνιτσα, που πρωτοστάτησε μαζί με το Λυσίμαχο Καυτατζόγλου στις συνομιλίες για την ίδρυση Ελληνοαλβανικού ομοσπονδιακού Κράτους, το 1911.

Κανένα πρόσωπο δεν είναι δημιούργημα μόνο του εαυτού του. Είναι πάντα έκφραση μιας ευρύτερης συλλογικής προσπάθειας (μιας τάξης ανθρώπων, μιας κοινωνίας ολόκληρης, μια σύνθεση ιστορικών δεδομένων, πολιτικής επιδίωξης και σκέψης, πολιτισμικών οραμάτων, ζύμωμα βαθύ και πολυχρόνιο) που αυτός έχει την τύχη, (είναι προετοιμασμένος από τη φύση, έχει τις ικανότητες) να τη δέχεται και να την ενσαρκώνει.

Αφηγηθήκαμε κάποιες ιστορίες, που είναι καταχωρημένες σε έντυπα κείμενα για να δείξουμε σε ποια ατμόσφαιρα, ποιανού πολιτισμικού επιπέδου και ποια ήταν τα «πιστεύω» και γενικότερα η φιλοσοφία με την οποία μεγάλωναν και υπό την καθοδήγηση των οποίων δρούσαν και συμπεριφέρονταν οι Μπέηδες της Κόνιτσας και καθένας που ζούσε μέσα στο κλίμα αυτό, άντρας ή γυναίκα ήταν.

Δημόσια Κεντρική Βιβλιοθήκη Κόνιτσας

ΣΥΣΧΕΤΙΣΜΟΙ

Κάθε κοινωνία, όπως είναι η μικρή κοινωνία της Κόνιτσας, μουσουλμάνοι και Χριστιανοί, Πάνω και Κάτω Κόνιτσας, με τις ιδιομορφίες της, τις ταξικές αλλά και «εθνικής προέλευσης» διακρίσεις της, για να επιζήσει ένα τόσο μακρύ χρονικό διάστημα Τουρκοκρατίας, χωρίς έντονες αντιθέσεις, έχει δημιουργήσει εκτός από κάποιον κώδικα συνύπαρξης κι ένα σύστημα ιδεών και πιστεύω. Μ' αυτό το σύστημα πορευόμαστε οι άνθρωποι της κοινωνίας αυτής και προ παντός αυτοί που ανήκουν στα δραστήρια και ενεργά στοιχεία της, όπου κι αν βρίσκονται. Είναι κάτι που καθοδηγείται από το υποσυνείδητο, έχει καταστεί δεύτερη φύση. Και μεταδίδεται από γενιά σε γενιά. Ανήκει στα πολιτισμικά στοιχεία μιας κοινωνίας, και διαμορφώνει το χαρακτήρα των ανθρώπων.

Θέλουμε τώρα να καταλήξουμε στον Αλή Πασά, το μεγάλο αυτό τέκνο των εξισλαμισμένων Ηπειρωτών, και ιδιαίτερα το παιδί της Κονιτσιώτισας Χάμκως, κόρης Κονιτσιώτη μητέρας, που υπήρξε η δυναμική γυναίκα-μητέρα που τον μεγάλωσε, τον αναθρεψε, του μίλαγε ελληνικά, τον φρόντισε, επηρεάζοντάς τον σε κάθε βήμα του, όσο εκείνη ζούσε, και τον έβαλε σ' αυτή την ατμόσφαιρα, που εκθέσαμε παραπάνω, την ατμόσφαιρα των Μπέηδων της Κόνιτσας.

Αν και τον τελευταίο καιρό έχουν γραφεί αρκετές μελέτες που έχουν αποκαταστήσει τη ΜΕΓΑΛΩΣΥΝΗ του Αλή Πασά, το φιλελληνικό του φρόνημα, το σημαντικό του ρόλο στην ανάπτυξη της Ηπείρου και την Ελληνική Επανάσταση, εν τούτοις στον πολύ κόσμο ο Αλή Πασάς παραμένει ακόμα η πιο παρεξηγημένη προσωπικότητα, ο στυγερός εγκληματίας, ο αιμοδιψής τύραννος κ.λπ. και αγνοείται παντελώς το Μεγάλο του Έργο, για το οποίο είμαστε υποχρεωμένοι να πούμε μερικά πράγματα, στοιχειώδη, προσεγγίζοντας το όλο θέμα από μια διαφορετική πλευρά, με μια διαφορετική ερμηνεία της ψυχολογίας αυτού του ΜΕΓΑΛΟΥ.

Όσοι έγραψαν για τον Αλή Πασά, επιμένουν στην μεγάλη επιρροή προς το κακό που άσκησε επάνω του η μητέρα του Χάμκω, δίνοντας στη Χάμκω διάφορους άθλιους χαρακτηρισμούς. Πραγματικά, όταν πέθανε ο πατέρας του, Βελή μπέης, ο Αλή Πασάς ήταν δεν ήταν εννιά χρονών, είχε γεννηθεί το 1744 και ο πατέρας του πέθανε το 1753. Από τότε η οικογένεια πέφτει στις πλάτες μιας γυναίκας, ξένης στην περιοχή του Τεπελενίου, που η μητρική της γλώσσα ήταν τα ελληνικά, ενώ όλοι γύρω της μιλούσαν αρβανίτικα. Σ' ένα εχθρικό και αρπαχτικό περιβάλλον, που είναι έτοιμο να κατασπαράξει τη μικρή οικογένεια της Χάμκως, με τα δυο της παιδιά. Τον Αλή και τη Χαϊνίτσα ή Σιαχνισιά, τέσσερα χρόνια μικρότερη από τον Αλή. Και αρχίζει από τότε μια ζωή γιομάτη περιπλανήσεις εξευτελισμούς και περιπέτειες, όπου σκληρός τιμονιέρης αποκαλύπτεται η Χάμκω, ασυνήθιστο γεγονός για μια κοινωνία ανδροκρατική, όπως είναι η μικρή κοινωνία του Τεπελενίου και των γύρω χωριών. Μέσα σ' αυτή την κοπιαστική, την αγωνιώδη, τη γιομάτη επιτόπιες αντιπαλότητες, εκδικήσεις, αντεκδικήσεις, μετεγκαταστάσεις από το Τεπελένι στην Κάριανη (κι από την Κάριανη στους Γκιάτες και πάλι στο Τεπελένι) ζωή της οικογένειας, αναπτύσσεται στον μικρό Αλή θαυμασμός και αγάπη για τη μάνα του, στα όρια του Οιδιπόδειου συμπλέγματος κι ένας πάρα πολύ δύνατος σύνδεσμος ανάμεσα στα τρία άτομα της οικογένειας, άρρηκτο δέσιμο που γεννιέται ανάμεσα στους ανθρώπους που χτυπιούνται απέξω, και που είναι υποχρεωμένοι να αμυνθούν για να επιζήσουν.

Μελετώντας το βίο και τη δράση του Αλή, θα διαπιστώσει κανένας ότι ο Αλής ήταν αγκιστρωμένος πάνω στη μάνα του και την αδερφή του. Κι όταν εκείνες φύγανε, τότε τη θέση τους πήρε η κυρά Βασιλική. Ήταν ανασφάλεια αυτό, ήταν αδυναμία, τις οίδε;¹

1. Έχει μεγάλο ενδιαφέρον και αξίζει να μελετηθεί στο βάθος αυτός ο δεσμός και η αφοσίωση που υπήρχε ανάμεσα στον Αλή, τη μάνα του, την αδερφή του και αργότερα στην κατά εξήντα χρόνια νεότερη χριστιανή σύζυγό του Βασιλική. Καθώς επίσης κι ο περίεργος ρόλος του Μαξούτ εφέντη, (φιλοξενούμενο επί μακρόν) στην αυλή του Αλή Πασά.

Όσο ζούσε ο πατέρας του Αλή, το σπίτι ήταν δίγλωσσο. Αρβανίτικα γιατί ο πατέρας ήταν αλβανόγλωσσος, κι ελληνικά διότι η Χάμκω επέμενε να μιλάνε τα παιδιά της και ελληνικά, να μπορούν να συνεννοούνται με τους δικούς της. Όταν όμως πέθανε ο Βελημπέης, τα ελληνικά έγιναν η βασική γλώσσα του σπιτιού, πούταν ταυτόχρονα και γλώσσα άμυνας σ' ένα περιβάλλον εχθρικό. Έτσι ο Αλής έγινε ελληνόγλωσσος κι όταν αποχτήσε δύναμη ως Πασάς στα Γιάννενα, καθιέρωσε την Ελληνική γλώσσα, γλώσσα επίσημη του Κράτους¹.

Όταν χτυπιέται η Χάμκω, από συγγενείς και φίλους καταφεύγει στους γείτονες χριστιανούς του Χορμόβου. Όπως αργότερα καταφυγε ο Αλής στους άλλους χριστιανούς της Χοστέβας. Αυτό ήξερε η Χάμκω από το σπίτι της στην Κόνιτσα, «οι χριστιανοί είναι καλοί άνθρωποι», αυτό έκανε. Αλλ' οι Χορμοβίτες δεν αποδείχτηκαν άξιοι της εμπιστοσύνης της. Και μαζί με τους Γαρδικιώτες και Ριζιώτες το 1762, χτυπούν την Κάριανη όπου είχε εγκατασταθεί η Χάμκω με τα παιδιά της λαφυραγωγούν το σεράγι της, το καίνε και παίρνουν τη Χάμκω και την κόρη της Χαϊνίτσα «αιχμάλωτους». Τις σέρονουν... στο Γαρδίκι όπου τις εξευτελίζουν, βάζοντας στα κεφάλια τους αντί φερετζέ κόσκινο και σε συνέχεια περνάνε στην εσχάτη προσβολή, βιάζοντας αυτές καθημερινώς και εναλλάξ οι διάφοροι Γαρδικιώτες και Χορμοβίτες. Να σημειωθεί δε ότι τότε η Χαϊνίτσα ήταν μόλις 13 ετών. Ο Αλής είχε καταφέρει να διαφύγει την ώρα της επίθεσης από την Κάριανη. Άκουγε τους βασανισμούς, τους εξευτελισμούς και την ατίμωση της μάνας και της αδελφής του, αλλά δεν μπορούσε να κάνει τίποτα. Όταν γλυτώνει απ' το Γαρδίκι η Χάμκω εγκαθίσταται στο χωριό Γκιάτες, όπου χτίζει νέο σεράγι.

Δεν μπόρεσε η Χάμκω να ησυχάσει ούτε κει, Χορμοβίτες και Ριζιώτες Χριστιανοί, άγριοι όμως κι εκδικητικοί πέφτουν στο σεράϊ της στους Γκιάτες και δεν αφήνουν τίποτα όρθιο. Έτσι η Χάμκω με τα δυο της παιδιά βρίσκει καταφύγιο πάλι στο Τεπελένι... Εκεί την βρίσκει ο Άγιος Κοσμάς. Κυνηγημένος κι αυτός ύστερα από μια συγκέντρωση έξω από το Τεπελένι, ζητάει άσυλο μέσα στο Τεπελένι, που δεν ήταν και τόσο εύκολο

1. Κ. Βακαλόπουλος, σελ. 196.

να βρει, ανάμεσα σε λιγοστές χριστιανικές οικογένειες, που έτρεμαν κι αυτές. Έτσι καταφεύγει στη Χάμκω, «που τον υποδέχεται με σεβασμό κι ας γράφουν μερικοί ιστορικοί ότι ήταν διεφθαρμένη και φιλήδονη γυναίκα. Από την δραστήρια αυτή Αρβανίτισσα, που ο Αλή Πασάς της χρεωστούσε τα πάντα, ο Κοσμάς έμαθε όλη την ιστορία του γιου της. Αργότερα ήρθε και ο Αλής, που τότε συναντήθηκε και γνωρίστηκε για πρώτη φορά με τον Κοσμά, όχι πολύν καιρό πριν ο τελευταίος μαρτυρήσει στο Καλικόντασι. ...Πόσες μέρες φιλοξενήθηκε ο Κοσμάς από τον Αλή Πασά στο Τεπελένι και ποιο είναι το περιεχόμενο των συνομιλιών τους, δεν είναι εξακριβωμένο... Οπωσδήποτε όμως από τότε ο Κοσμάς έγινε ένας αλησμόνητος φίλος της οικογένειας Αλή Πασά. Η συνάντησή του Αλή με τον Κοσμά έμεινε βαθιά χαραγμένη στη σκέψη του σ' όλο τον πολυκύμαντο βίο του»¹.

Μέσα στην «βάρβαρη, απολίτευτη και άγρια αρβανιτιά», κατά τον Κοσμά Θεσπρωτό, θάβρισκε ο Πάτερ Κοσμάς φίλους και οπαδούς, να τον προστατεύσουν και να τον ακούσουν μ' ευλάβεια και σεβασμό, αν δεν είχαν μέσα τους, όπως η Χάμκω, αυτό τον Κωνιτσιώτικο πολιτισμό, αυτή την ανατροφή, την ευγένεια και την αγάπη; Όλα αυτά που η ίδια είχε περάσει και στα παιδιά της. Ο άγιος Κοσμάς δεν ήταν ένας συνηθισμένος Παπάς εκείνης της Εποχής. Ήταν ένας οραματιστής, κήρυκας ενός λόγου γιομάτου έννοιες υψηλές, που χρειάζονταν πολύ περισσότερο από απλή καλοσύνη για να καταλάβεις, και να τον κάνεις φίλο σου². Κι ο Αληπασάς τον έκανε όχι μόνο φίλο, αλλά έγινε κι οπαδός του, ίσως ο πιο συγκινημένος, ο πιο πιστός οπαδός. Είχαν και οι δυο τους πολλά οράματα. Και προ πάντός πίστευαν και οι δυο ότι η παιδεία, το σχολείο, η μόρφωση είναι καταλυτικοί παράγοντες του ζόφου που κυριαρχούσε τότε στη γύρω τους κοινωνία.

Το πόσο συγκινημένος κι επηρεασμένος έμεινε ο Αλήπασας από τη συνάντησή αυτή, φαίνεται κι απ' τα παρακάτω. Μπαίνοντας στο Μπεράτι αργότερα, το 1810 ο Αλήπασας με τη βοήθεια αρματολών και κλεφτών, αφού προηγουμένα απομάκρυνε τον Ιμπραϊμπασα, η πρώτη του σκέψη

1. Βλ. Μ. Γκιόλια, Κοσμάς ο Αιτωλός, σελ. 267 και επ.

2. Ο Κ. Μέγκκιος στο βιβλίο του «Ιστορία Ηπείρου» 1909, αναφερόμενος στην παραπάνω συνάντηση αναφέρει τα παρακάτω. «Μεταξύ των άλλων επαρχιών ας ο Κοσμάς ελεσκέφθη ην και η του Τεπελενίου. Εκεί έτυχε της μάλλον φιλόφρονος υποδοχής παρά τη μητρί του Αλή, ήτις τον εφιλοξένησε εν τη οικία της και πολλάς περιποιήσεις τω επιδαψίλευσεν».

ήταν να τιμήσει τον Κοσμά «όθεν εμβαινόντας εις το Μπεράτι ο βεζίρ Αλήπασας (γράφει ο μαθητής του Κοσμά, Χριστοδουλίδης), ενεθυμήθη τον λόγον εκείνον του αγίου και κράζοντας τον Δεσπότην των Βελεγράδων, τον πρόσταξεν να κάνει ανακομιδήν του αγίου και να κτιστή και μοναστήριον επ' ονόματι του τιμώμενον»... Το αξιοσημείωτον είναι πως δεν επεδίωξε να χτιστεί απλώς ένα μοναστήρι... ήθελε να συμβάλλουν και οι κοινότητες και να δεθούν ιστορικά με το έργο του. Προσωπικά έδωσε αρκετά χρήματα και έκαμεν έρανο σ' όλη την Ήπειρο και την Αιτωλοακαρνανία...»¹. Ο Άγιος Κοσμάς είχε απαγχονισθεί στις 24 Αυγούστου 1779.

«Ο Αλήπασας παράγγειλε ακόμα με δικά του χρήματα σε φημισμένους χρυσοχόους στους Καλαρρούτες... και ειδική ασημένια θήκη για να τοποθετηθεί η κάρα του Αγίου... Τόσο ήταν το προσωπικό μεράκι και η ευγνωμοσύνη που ένοιωθε» ...δεν αρκέστηκε μόνο σ' αυτά ο Αλήπασας, φρόντισε και για τη σύνταξη της «Ακολουθίας του Κοσμά» από το Χριστοδουλίδη... και προσπαθώντας να κάνει πράξη τα κηρύγματα του πάτερ Κοσμά, ενίσχυσε παντού την ίδρυση και τη στήριξη των ελληνικών σχολείων... Τελικά, «όταν σχεδίαζε την ανοικτή ρήξη του (ο Αλήπασας) με την Πύλη, εφερε την κάρα του Κοσμά στα Γιάννενα και οργάνωσε μεγάλη λαϊκή τελετή... Την πλατειά συμμετοχή του λαού και του κλήρου σ' εκείνη την τελετή την περιγράφουν διάφοροι περιηγητές σ' ανήσυχα Γιάννενα... Συναντήσαμε, γράφει ο Γάλλος Μολινιό, στο δρόμο το λείψανο του Αγίου Κοσμά κι ακολουθήσαμε και μεις, μαζί με το πλήθος προς το σεράγι... Οι άνθρωποι έβγαιναν στις πόρτες και προσεύχονταν...

Ένα απόσπασμα από καβαλλάρηδες, σωματοφύλακες του Αλή ακολουθούσαν τους Έλληνες καλογέρους. Οι ψαλμωδίες των ιερέων ενώνονταν με τις προσευχές του πλήθους, που μεγαλόφωνα πρόφεραν τις λέξεις «Κύριε κλέησον»... Οι έλληνες καλόγεροι πέρασαν από διπλούς στίχους σωματοφυλάκων του Αλή παρατεταγμένων από δω κι από κει, μέσα στην κεντρική πύλη του σεραγιού... Φορούσαν (οι σωματοφύλακες) τις επίσημες στολές τους, κόκκινες και χρυσοκέντητες και στα σιλάχια τους λαμποκοπούσαν τα καθάρια τους άρωματα... Έξαφνα είδα τον Αλή να προχωρεί έχοντας στο πλευρό του μιαν ωραία ακάλυπτη γυναίκα. Ήταν η κυρα Βασιλική, ολόμαυρα ντυμένη που βηματίζε σεμνά με δακρυσμένα τα μεγάλα της μάτια και κοιτάζοντας κάτω το έδαφος. Και ενώ οι καλόγεροι

1. Γκιόλας, σελ. 270.

που σήκωναν το λείψανο ανέβαιναν σιγά τις πέτρινες σκάλες, όλο εκείνο το πλήθος γονάτισε, δίνοντας πρώτος το παράδειγμα ο Αλής... Η φωνή του παπά τότε ηχηρή κι επιβλητική ακούστηκε «από λιμού, λοιμού και πολέμου». Ο Αλής και η Βασιλική σηκώθηκαν κι ασπάσθηκαν με σεβασμό τη γνάλινη θυρίδα της ασημένιας κάσας...»¹.

Είναι περίεργο και καταστάει ακατανόητο, σχεδόν αντεθνικό το γιατί δε διδαχτήκαμε ποτέ την πραγματική – τη φιλελληνική, την ανθρώπινη πλευρά του Αλήπασα για την οποία γράφει ο ταπεινός κι άγνωστος Παπα Δημήτρης από Τσαμαντά εις ένδειξη και ενθύμηση... «Έτει 1814, Σεπτέμβριος 26. Θύμηση ποιος να ζη και να μολογεί τα θάματα του Αλή Πασά Βεζύρη, τι έκαμε και τι θα κάμη, ο Θεός το ηξεύρει. Και αυτός εξετόπισε τους Αγάδες από τα σπίτια τους και από τον τόπο τους και τα χωριά τους, τους ατζαμήδες και άλλους πολλούς. Και τους Χριστιανούς τους έχεικαλά και ο Θεός να έχη κι αυτόν καλά. Το σήμερα γράφω γράφω και αύριο δε η ξεύρω τι μέλλει να γίνη. Παπα Δημήτρης από Τσαμαντά εις ένδειξη και ενθύμηση του καιρού γράφω, και άλλος σε τέτοια χαρτιά να μη γράφει, τι είναι κατάρα και να συγχώρηση ο Θεός και εμένα από τις πολλές μου αμαρτίες»².

Στα όσα αυτής της μικρής μελέτης που θέλει, να καταδείξει ότι η Κονιτσιώτισσα Χάμκω πέρασε στην ψυχή του Αλήπασα το μεγαλύτερο μέρος απ' τα χαρακτηριστικά και τα πιστεύω της Κονιτσιώτικης κοινωνίας εκείνου του καιρού, την αγάπη, προς τον απλό λαό, χριστιανικό ή μουσουλμάνο, το σεβασμό προς τη Χριστιανική θρησκεία, τη μεγάλη παιδευτική αξία της ελληνικής γλώσσας, το μίσος προς τους διάφορους τοπικούς αγάδες, σιουμπασίδες και μπέηδες, που λυμαίνονταν τα χωριά

1. Γκιόλας, σελ. 274. Την παραπάνω λιτανεία περιγράφουν με λεπτομέρειες και ο Davenport στο βιβλίο του *The life of Ali Pasa of Janina* (1822 σελ. 223) και ο Jeraume de la Lance στο βιβλίο του *La vie d'Ali Pacha Paris 1822*, σελ. 183 από όπου το πήρε ο Φάνης Μιχαλόπουλος στο βιβλίο του «Κοσμάς ο Αιτωλός», 1930, Αθήνα, σελ. 123.

2. Αθηναγόρα, Νέος Κουβαράς, Ηπειρ. Χρονικά 1929, σελ. 35.

και τις κωμοπόλεις κι εμπόδιζαν την ανάπτυξη μιας ομαλής οικονομικής ζωής, την μεγάλη εκτίμηση προς τις πάσης φύσεως δυνατότητες που είχαν οι έλληνες, ο παμπάλαιος πολιτισμός τους κ.λπ. μου είναι αδύνατο να μπορέσω να περιγράψω που έγκειται η ΜΕΓΑΛΩΣΥΝΗ και η ΜΟΝΑΔΙΚΟΤΗΤΑ για κείνη την εποχή, του Αλήπασα.

Ξέρουμε όμως, όλοι ότι αυτό το ιδιαίτερο που ανέπτυξε ο Αλήπασας στα γράμματα, στα σχολεία, στον πολιτισμό, στις συναλλαγές, στο ότι έγινε γνωστός σ' όλη την Ευρώπη με τις επαφές που είχε με τους Ευρωπαίους Κυβερνήτες, που ανέβασε τα Γιάννενα και τα κατέστησε κοσμοπολιτικό κέντρο, έτσι ώστε να είναι γιομάτα κάθε μέρα από ξένους επίσημους περιηγητές και περίεργους επιστήμονες, να δημιουργήσει μια διοίκηση, ένα σύστημα λειτουργίας κράτους, και προ παντός να εξασφαλίσει ησυχία και συνθήκες κατάλληλες για την ανάπτυξη του εμπόριου και της βιοτεχνίας, επικοινωνιακά μέσα, ταχυδρομείο, στο ότι χρησιμοποίησε απόλυτα και χωρίς επιφυλάξεις, το μέχρι τότε αδρανές ελληνικό στοιχείο κ.λπ. και όλα αυτά μέσα σε μια άγρια περίοδο, σε μικρό χρονικό διάστημα εκκόλαψης, σχεδόν από το μηδέν και με την αμυδρή μακρινή μνήμη ενός προϋπάρχοντος πολιτισμού, δεν είναι δυνατόν να έχουν κάποια σχέση με τις καταβολές του αγράμματος Αλήπασα από το Τεπελένι, «των βάρβαρων, απολίτικων και άγριων» καθώς λέει ο Κοσμάς Θεσπρωτός, κατοίκων του.

Ούτε, φυσικά και με τις ανύπαρκτες «αξίες και οράματα» του περιβάλλοντος της γέννας του Μέτσιου Χούσου, πούταν η ευρύτερη πατρική οικογένεια του Αλήπασα.

Αναμφισβήτητα, (καθώς ξέρουμε πόσο τον επηρέασε η μάνα του, από την παιδική του ηλικία, πως ακόμα και η δημιουργία της οικογένειάς του στα 23 του χρόνια έγινε με την εισήγηση και τη συμβουλή της), πρέπει να παραδεχτούμε και να αναζητήσουμε τα θεμέλια και τις ρίζες αυτής της πραγματικά μεγαλειώδους ανέλιξης του Αλή Πασά, στην αγωγή, στις βάσεις, σ' όλη την υποδομή, πολιτιστική, κοινωνική, μορφωτική, πρώτ' απ' όλα της ίδιας της μητέρας του, της Χάμκως «θυγατέρας του Ζεϊνέλ μπη, ενός εκ των ισχυροτέρων Αλβανών της Κονίτσης έχοντος πρόγονον πασάν»¹ και κατά συνέπεια της Κονιτσιώτικης κοινωνίας εκείνων των χρόνων.

1. Σπ. Αραβαντινός: ΙΣΤΟΡΙΑ ΤΟΥ ΑΛΗ ΠΑΣΣΑ, σελ. 7.

Για να πλησιάσουμε όμως, όσο γίνεται πιο πολύ την αντικειμενική αλήθεια, δεν πρέπει ν' αποσιωπήσουμε και το γεγονός ότι η μεθοδολογία, οι μέθοδοι δηλαδή και τα συστήματα που χρησιμοποίησε ο Αλήπασας για να φτάσει στα παραπάνω αποτελέσματα υπήρξαν τις περισσότερες φορές σκληρές, απάνθρωπες κι απαράδεκτες, εγγίζοντας πότε-πότε τα έσχατα όρια. Εδώ είναι που πρέπει να μελετήσουμε τα ήθη και τις συνήθειες κείνης της εποχής. Να συγκρίνουμε. Να μετρήσουμε τ' αποτελέσματα. Το χρονικό διάστημα μέσα στο οποίο επιτεύχτηκαν. Κι έπειτα να δικάσουμε, ανεπηρέαστοι από τις φήμες και τις κραυγές, προπαντός απ' τις κραυγές εκείνων που αδικούσαν και χτυπήθηκαν. Κείνων που μεμψιμοιρούσαν και παραμερίστηκαν. Κείνων που από ιδεοληψίες και φανατισμό βλέπουνε στραβά. Να παραβλέψουμε τις κραυγές των λύκων όταν κάποιος άλλος σφάζει τα πρόβατα. Ν' αντιμετωπίσουμε κατάματα το φτωχό που χόρτασε ψωμί. Τη μάνα που είδε τα παιδιά της και τον άντρα της στο σπίτι. Τον έμπορο που σιγούρεψε τιςπραμάτιες του. Τον ταξιδιώτη που πέρασε τα λαγκάδια και τα δάση δίχως φόβο. Τον αγρότη και το χωρικό που απαλλάχτηκαν από τον αγά και το σιούμπλαση.

*Ερείπια του πατρικού σπιτιού
της Χάμκως-Κόνιτσα*

ΑΠΟ ΤΗ ΜΕΡΙΑ ΤΗΣ ΧΑΜΚΩΣ

Για το σημαντικό ρόλο που παίζει μια δυνατή προσωπικότητα στην ιστορική ανέλιξη, έχουν γραφτεί ατέλειωτοι τόμοι βιβλίων. Επίσης πολλά βιβλία έχουν γραφεί και για τους πολυποίκιλους παράγοντες που διαμορφώνουν την προσωπικότητα του ανθρώπου, τα πιστεύω του και τα οράματά του.

Στην περίπτωση του Αλή Πασά, που υπήρξε μια πολύ μεγάλη προσωπικότητα, στα χρόνια του, κι έπαιξε σημαντικότερο ρόλο στο χώρο των Βαλκανίων δεν έχουμε μελέτη που να ερευνά τους παράγοντες που έπαιξαν ρόλο στη διαμόρφωση του χαρακτήρα του και πιο πέρα στα οράματά του και τις επιδιώξεις του, ιδιαίτερα εκείνες που είχαν σχέση με τις πολιτιστικές αγωνίες του, την αγάπη του για τα γράμματα, το ενδιαφέρον του για τις προόδους της σύγχρονης επιστήμης, την ακατάβλητη εμμονή του στην διοικητική ευταξία, την αταλάντευτη πίστη του για τις μεγάλες ικανότητες των Ρωμίων, την ευαισθησία του για τους καημούς του φτωχού ραγιά, την πρωτοφανή για την εποχή του ανεξιθρησκεία.

Και είναι εκτός πάσης αμφιβολίας ότι αυτό το «ιστορικό φαινόμενο» που εξέπληξε πολλούς σύγχρονούς του Ευρωπαίους, που εξακολουθεί επίμονα μέχρι και σήμερα ν' απασχολεί ιστορικούς και άλλους επιστήμονες, να κεντρίζει εκρηκτικά τη λαϊκή μυθολογία, δεν είναι δυνατό να προήλθε από παρθενογένεση, ή να προήλθε από το τίποτα.

Ξέρουμε ότι ο περίγυρος, το σχολείο, η οικογένεια, τα γενετικά χαρακτηριστικά του ατόμου παίζουν σημαντικό ρόλο στην συγκρότηση της ανθρώπινης προσωπικότητας.

Στην περίπτωση του Αλή Πασά έχουμε από τον ίδιο μια εκ βαθέων ομολογία (που γίνεται μάλιστα υπό το κράτος μεγάλης συγκίνησης).

— **Οφείλω τα πάντα στη μητέρα μου.** Διότι ο πατέρας μου πεθαίνοντας μου άφησε μια τρύπα (εννοεί ένα μικρό σπίτι) και κάτι χωράφια. Από τις συμβουλές της ξάναβε η φαντασία μου, δίνοντάς μου έτσι δυο φορές τη ζωή, μια σαν άνθρωπο και μια σαν βεζύρη, σαν μου αποκάλυπτε

το μυστικό της μοίρας μου. Από τότε δεν έβλεπα το Τεπελένι παρά σαν τόπο γέννησής μου, τον οποίο έπρεπε να ξεπεράσω»¹.

Κι αναμφισβήτητα δεν θα μπορούσε νάναι διαφορετικά τα πράγματα.

Το Τεπελένι και η φάρα του Μέτσο Χούσου (η πατρική οικογένεια του Αλή Πασά) δεν έχουν καμιά σχέση με τα γράμματα, όλοι τους είναι αγράμματοι, αλβανόγλωσσοι, αποζούν με το όπλο στην πλάτη, ληστεύοντες και εκβιάζοντες, σ' αγρία κατάσταση κι όπως οι λύκοι στην αναμποπούλα χαίρονται.

Ο Κοσμάς ο Θεσπρωτός στην Γεωγραφία του², περιγράφοντας την Τοσκαρία, περιοχή που έχει πρωτεύουσα το Τεπελένι, πατρίδα του Αλή Πασά, κι αναφερόμενος σ' αυτόν λέει «αυτός επολίτισε και επιλούτισε τους Αλβανούς αρκετά, οίτινες πριν Αλήπασια ήταν διόλου βαρβαροί, απολίτευτοι και άγριοι». (Σημειώνω εδώ ότι ο Κοσμάς ο Θεσπρωτός γεννήθηκε στους Γεωργουτσάτες της Βορείου Ηπείρου περί το 1780).

Επί πλέον ας μη ξεχνάμε ότι ο Αλή Πασάς μόλις έγινε Τοπάρχης των Ιωαννίνων, το 1789, τους πρώτους που χτύπησε ήταν οι «Αλβανοί σπαχήδες από το Αργυρόκαστρο» δηλαδή τους συμπατριώτες του, που δια των «πολυειδών καταχρήσεων και αδικιών καταπονούντων τους Χριστιανούς κατοίκους εν μέση ημέρα πολλάκις απογυμνούντων, μαστιγούντων και φονευόντων και εις τοσοῦτον θρασύτητος προβάντων, ώστε ν' αρπάζωσι τους παίδας και τας κόρας των Χριστιανών, όσαι διεκρίνοντο επί κάλλει. Εκ τούτου δε και επικράτησεν έκτοτε να κρύπτονται αι Χριστιαναί κόραι από του ενδεκάτου της ηλικίας έτους»³.

Από την άλλη μεριά είναι η Χάμκω, μητέρα του Αλή, «θυγατέρα ενός σεβαστού προσώπου»⁴ του Ζεϊνέλ Μπέη Κόνιτσα ενός εκ των

1. F.C.HL. Pouqueville: «Histoire de la Regeneration de la Grece», σελ. 18. (*Ali, qui se plaisait à raconter les particularites de sa vie, s'animait en' parlant de cette sorte d'education première «Je dois tout à ma mère, me disait il un jour; car mon pere ne m'avait laissé, en mourant, qu' une tanière et quelques champs. Mon imagination enflamée par les conseils de celle qui m'a donné deux fois la vie, puisqu'elle m'a fait homme et visir, me révéla le secret de ma destinée. Dès lors je ne vis plus dans la bourgade de Tébelen que l'aire natale de laquelle je devais m'élancer ...)*)

2. Έκδ. Εταιρείας Ηπειρ. Μελετών, σελ. 20.

3. Σ. Αραβαντινός, σελ. 56.

4. Βλ. Ουίλλιαμ Πλομάρ, ο.α. σελ. 16.

ισχυροτέρων Αλβανών της Κονίτσης, έχοντας πρόγονον Πασάν...»¹, που συνδέεται με συγγενικές σχέσεις με τις μεγάλες οικογένειες της Τοσκαρίας και ιδιαίτερα με τον Κουρτ Πασά, Βεζύρη του Μπερατιού, για τον οποίο λένε ότι κατάγεται από την ευγενή οικογένεια του Σκεντέρμπεη².

Ο Αλή Πασάς, από ότι φαίνεται σ' επιστολή του Λόρδου Μπάϊρον (13.10.1809) προς τη μητέρα του, όπως τη δημοσιεύει ο Σ. Αραβαντινός³, θεωρούσε τη γενιά απ' την οποία κατάγεται κανένας σημαντικό πράμα, και εκτιμούσε ότι αυτή σε αξία προηγείται των άλλων τίτλων. Και είναι φανερό ότι η άποψή του αυτή αποτελεί προϊόν της επίδρασης πάνω του της Χάμκως. Γιατί αναμφίβολα η Χάμκω ένοιωθε υπεροχή λόγω της καταγωγής της, έναντι της φαμίλιας - φάρας των Μέτσο-Χούσου και γενικά έναντι όλων των Τεπελενιωτών.

Και φαίνεται ακόμα, από το σύνολο των όσων γραφήκαν από σύγχρονους στον Αλή Πασά συγγραφείς, ότι είχε ένα είδος θαυμασμού, ιδιαίτερη εκτίμηση αλλά και εμπιστοσύνη στους συγγενείς της Χάμκως και στις φιλικές τους οικογένειες από την Κονίτσα, Μουσουλμάνους και Χριστιανούς. Υπ' αυτό το πρίσμα θάπρεπε να δούμε και το γεγονός ότι στο πιο κρίσιμο σκαλοπάτι της ζωής του, ο Αλή Πασάς (λίγες μέρες πριν από την «κατάχτηση» της Ταπαρχίας των Ιωαννίνων, το 1789) αισθάνεται την ανάγκη να ενισχύσει τη θέση του απέναντι στους κρατούντες Μουσουλμάνους και παντρεύεται για «μία μόνο μέρα»⁴ την πάμπλουτη χήρα Ζιλχάκω, νύφη του Μεχμέτ Πασά Καλού και κόρη του Ζαχάρ Πασά, που ανήκουν στο άλλο μεγάλο και ισχυρό τζάκι της Κόνιτσας του Γιαγιά μπέη, και είναι όλοι τους ελληνογλωσσοί. Τη Ζιλχάκω, κατά τον Αν. Ευθυμίου (σελ. 105) οι Κονιτσιώτες την έλεγαν Ζελχά⁵.

1. Σ. Αραβαντινός «Ιστορία Αλή Πασά», Αθήναι 1895, σελ. 7.

2. Rouqueville, όπου παραπάνω, σελ. 13.

3. Αλή Πασάς, σελ. 485.

4. Όπως λέει ο Ληκ στο «Travel's in Northern Greece», σελ. 224.

5. Ο γάμος του Αλή Πασά με τη Ζιλχάκω, για την οποία έγραψε κι ο Δημ. Σαλαμάγκας την «ιστορική ανασύνθεση», «Ζουλειχά» (Ηπ. Εστία 1968, σελ. 339) αναφέρεται και από τον Ληκ. Από τον Σ. Αραβαντινό (σελ. 448) εμμέσως εξάγεται ότι η εν λόγω Ζουλειχά, ήταν χήρα, πολύ πλούσια και «συγγενής του Σουλεϊμάν Γιαγιά μπέη» από την Κόνιτσα. Ο Α. Ευθυμίου φαίνεται να ταυτίζει την εν λόγω Ζουλειχά, με την κόρη (;) του Γιαγιά μπέη, που και στην Κόνιτσα την ονόμαζαν Ζελχά (όπως ακριβώς την έλεγαν και στα Γιάννενα κατά τον Δ. Σαλαμάγκα). Βεβαίως, κατά Σαλαμάγκα, η Ζιλχάκω ήταν κόρη του Ζαχάρ Πασά, Στρατιωτικού Διοικητή Ιωαννίνων. Ίσως η Ζαχάρ Πασάς να ήταν γιος του Γιαγιάμπη.

Στην Κόνιτσα ο Αλή Πασάς, κατά τη μαρτυρία του Πουκεβίλ¹, διατηρούσε σαράϊ, στο οποίο εγκαθιστούσε τις γυναίκες των χαρεμιών του όταν τις «συνταξιοδοτούσε» και εφ' όσον εν τω μεταξύ ο ίδιος δεν τις είχε παντρεύσει με κάποιον χριστιανό, που ήταν κι αυτό μια από τις συνήθειές του.

Η Χάμκω γεννήθηκε και μεγάλωσε στην Κόνιτσα, μέσα σ' ένα σπίτι αριστοκρατικό με παραδόσεις, με ελληνικές ρίζες, με μια φιλοσοφία για τη ζωή και τις σχέσεις της με τους άλλους ανθρώπους τέλεια διαφορετική απ' αυτή της φάρας του Μέτσο Χούσου. Μ' ένα βαθύ φιλελληνικό σεβασμό στο χριστιανισμό και τους λειτουργούς του, μ' αγάπη στην ελληνική γλώσσα και στα ελληνικά γράμματα. Η ίδια η Χάμκω θα προεπι να γνώριζε να γράφει ελληνικά, αν κρίνει κανένας πρώτα από το γεγονός ότι στην Κόνιτσα σχολειό (κατά βάσιμες πληροφορίες) υπήρχε από τον 17ο αιώνα², αλλά κι από το ότι ο Πουκεβίλ³ και σε συνέχεια ο William Davenport και ο Σ. Αραβαντινός⁴ κάνουν λόγο για ιδιοχειρη διαθήκη της.

Πάντως, πάλι κατά τον Πουκεβίλ⁵ (και σύμφωνα με όσα του διηγήθηκε το 1806, ο γάλλος ευγενής Jérôme de la Lance) όταν απεβίωσε ο Βελήμπεης, πατέρας του Αλή και ανέλαβε η Χάμκω τα ηνία της οικογένειας (προφανώς κάτω από τις υποδείξεις και εντολές της) ο Αλής που μέχρι τότε ζούσε απείθαρχα σε ανώνυμους στα βουνά και δεν άκουγε κανέναν, γίνεται «πειθαρχικός, συμμαζεύεται, εξημερώνεται και μαθαίνει να διαβάζει». Πράγμα που σημαίνει ότι μαθαίνει ελληνικά γράμματα. Απ' αυτή και μόνο τη λεπτομέρεια που αναφέρει ένας συγγραφέας που δεν έγραψε μια καλή κουβέντα για τη Χάμκω, γίνεται φανερή η προσπάθεια της Χάμκω, μιας γυναίκας που βρίσκεται ολομόναχη ανάμεσα σε συγγενείς λύκους να στρέψει το πηδάλιο της οικογένειας προς άλλους ορίζοντες. Αναμφισβήτητα η στροφή αυτή στη ζωή του Αλή είναι αποφασιστική. Έστριψε ο Αλής την αφοσίωσή του προς τη μητέρα του, υπόκλυψε στη θέλησή της κι από τότε, έκανε τις συμβουλές της κανόνες της ζωής του. Από τη στιγμή αυτή τη ζωή του την προσανατολίζει, την καθοδηγεί και την κατευθύνει μια Κονιτσιώτισσα, που οι αντίξοες περιστάσεις την κάνουν

1. Voyage en Grece, βιβλίο II, κεφ. V.

2. Βλ. Αν. Ευθυμίου, Σελίδες απ' την Ιστορία της Κόνιτσας, σελ. 65.

3. Όπου παραπάνω, σελ. 62.

4. Ιστορία Αλή Πασά, 1895, σελ. 233.

5. Όπου παραπάνω, σελ. 14.

μαχητική, αποφασισμένη όχι μόνον να επιζήσει η οικογένεια, αλλά και να αναδειχτεί. Να δείξει την δική της προσωπικότητα και την ιδιαιτερότητα της δικής της μεγάλης γενιάς¹.

Οι τελευταίες μέρες του Βελή Μπέη που μεθούσε και ξόδευε την περιουσία του, είχαν συσσωρεύσει στη Χάμκω ντροπή και ταπείνωση².

Από τα παραπάνω φαίνεται πως ο Αλής έμαθε γράμματα στο Τεπελένι.

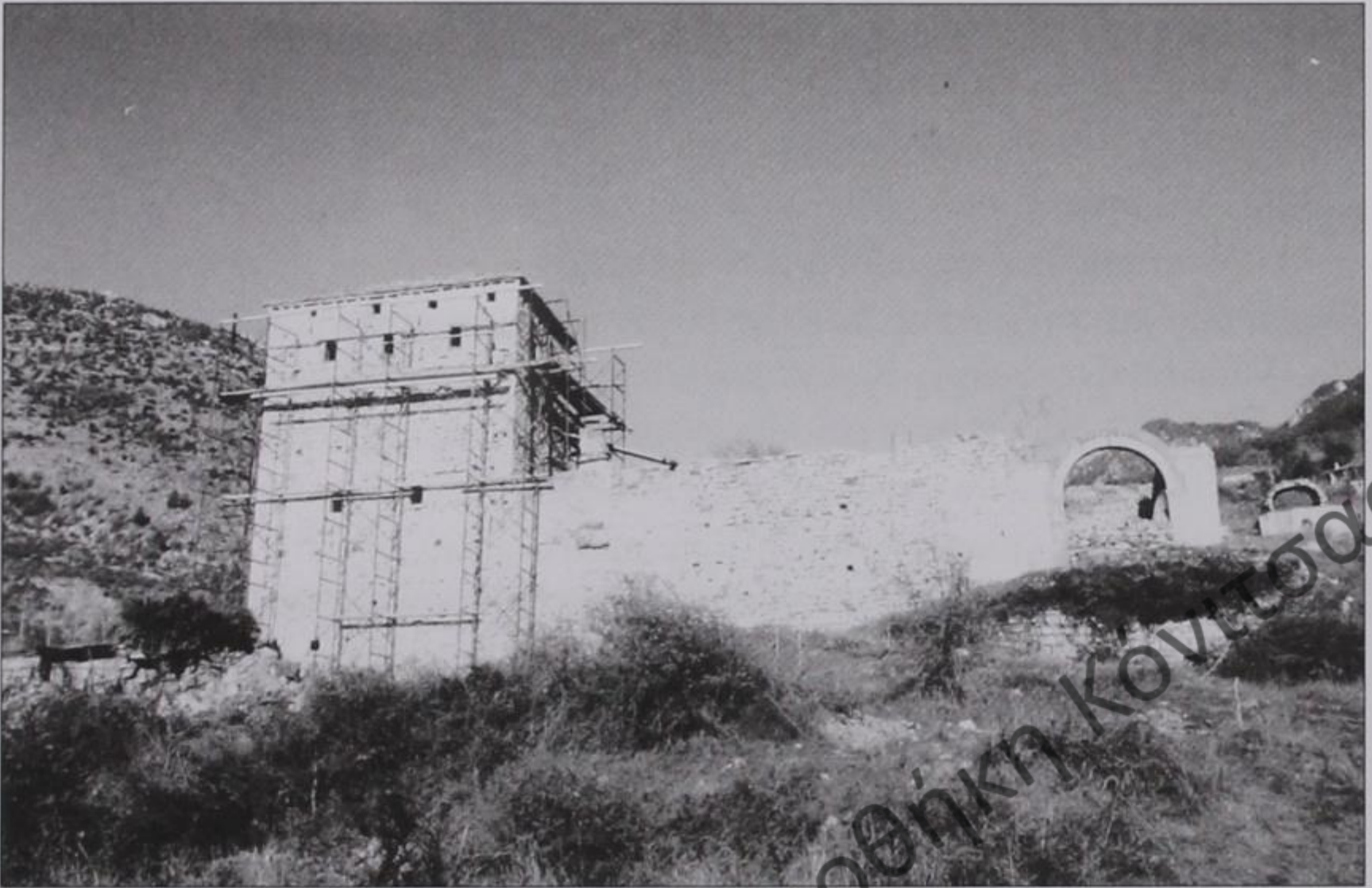
Δεν ξέρω βέβαια που βρήκε ο Σ. Στούπης³ την πληροφορία ότι ο Αλή Πασάς «τα λίγα γράμματα που ήξερε ήταν ελληνικά που είχε μάθει στο χωριό Βήσσανη του Πωγωνίου από παπά δάσκαλο».

Παρ' όλον τον ανελέητο διασυρμό που υπέστη η Χάμκω ως μητέρα του Αλή Πασά, (π.χ. επιρροπής στην ακολασία, φιλέκδικος και μοχθηρά, δολία, υπεύθυνος για την ανάδειξη στην ψυχήν των παιδιών της ολεθρίων σπερμάτων της θηριωδίας και πλεονεξίας, πόρνη κλπ.) από ανθρώπους που δεν είχαν κανένα «καλό» λόγο να πουν για τον Αλή Πασά, κι απέδιδαν όλη τη «βαναυσότητά» του, στη Χάμκω, που κατά κοινή ομολογία τον είχε επηρεάσει, εγώ μελετώντας τους ίδιους και επιμένοντας «σ' ασήμαντες» για αυτούς λεπτομέρειες ανέμεσα σε ελάχιστα βιογραφικά στοιχεία της, διαπίστωσα ότι όχι μόνον την αδίκησαν, αλλά και διαστρέβλωσαν σκόπιμα την ιστορία. Εμφάνισαν το άσπρο μαύρο, κι αγνόησαν ότι η καλή πλευρά του Αλή Πασά, η αγάπη του για τα γράμματα και τις Τέχνες, το φιλελληνικό του όραμα, η έντονη ανεξιθρησκεία του, η χωρίς δισταγμό συνεργασία του με τους Ρωμιούς κλπ. οφείλεται (τουλάχιστον σαν ψυχική προετοιμασία και διάθεση) στην επιρροή και στον πολιτισμό που έφερε μέσα της η μητέρα του Χάμκω.

1. *Ces détails, que je tiens du visir Ali lui-même, ainsi que les principales particularités de sa vie, m'ont été confirmés par un homme qui l'avait suivi des sa plus tendre enfance. «Son esprit turbulent, me disait ce vieillard, se manifesta au sortir du harem; car on remarquait en lui une pétulance et une activité qui ne sont pas ordinaires aux jeunes Turcs, naturellement altiers et d'un maintien composé. Dès qu'il put se dérober à la maison paternelle, ce fut pour courir les montagnes, dans lesquelles il errait au milieu des neiges et des forêts. En vain son père voulait fixer son attention. Obstiné autant qu'indocile, il s'échappait des mains de son précepteur, qu'il maltraitait lorsqu'il était sûr de l'impunité. Ce ne fut en fin que dans l'adolescence, après avoir perdu son père, qu'on lui apprit à lire, et il parut s'appivoiser. Il tourna alors ses affections vers sa mère; il se soumit à ses faciles volontés, et il n'eut plus d'autre règle que ses conseils...».*

2. Βλ. Πουκεβίλ, ό.π. σελ. 14.

3. Βλ. Ηπειρώτες και Αλβανοί, 1976, σ. 157.

Αναστύλωση του σπιτιού της Χάμκως στην Κόνιτσα

Η Χάμκω πέθανε κατά πάσα πιθανότητα πριν ο Αλή Πασάς γίνει βεζύρης στα Γιάννενα, όταν ήταν ακόμα Διοικητής του Λιβιά Τρικάλων (πρω του 1789). Ο Αλή Πασάς μέχρι τότε ήταν ένας άσημος τοπικός παράγων της Τουρκικής διοικητικής μηχανής και ντόπιος ή ξένος κανένας σύγχρονός του δεν ασχολούνταν με την προσωπικότητά του ή την προσωπικότητα της μητέρας του.

Έτσι κανένας απ' αυτούς που έγραψαν αργότερα δεν γνώρισε προσωπικά τη Χάμκω και δεν έχει άμεση αντίληψη για το χαρακτήρα της και τη ζωή της. Καθώς αναφέρει ο Σ. Αραβαντινός¹: «Όσα ο Πουκεβίλ εν ταις περιηγήσεσιν αυτού αφηγείται για το θάνατο της Χάμκως, ...είναι της ζωηράς του Γάλλου Προξένου φαντασίας αποκυήματα». Κι εγώ συμπληρώνοντας αυτά θάλεγα «Όχι μόνον αυτά, αλλά και όλα που γράφτηκαν αργότερα για τη Χάμκω, είναι σκέτη μυθολογία και προϊόντα ενός άσβεστου μίσους και κακότητας αλλά και δυσφημιστικής πρόθεσης μιας άγριας κοινωνίας κι ενός πρωτόγονου κι ακαλλιέργητου λαού που την περιέβαλλε και την πολεμούσε μ' όλα τα μέσα όσο ζούσε.

1. Όπου παραπάνω σελ. 233.

Αυτή την μυθολογία χρησιμοποίησαν οι μεταγενέστεροι εσκεμμένα θέλοντας να δημιουργήσουν μεροληπτικά μια εικόνα για τον Αλή Πασά «ανθρωπόμορφου κτήνους».

Ο μόνος που θα μπορούσε να αναφέρει αυθεντικές πληροφορίες για το χαρακτήρα και τη ζωή της Χάμκως θάταν ο πρώτος βιογράφος του Κοσμά του Αιτωλού Σαπφείρης Χριστοδουλίδης (Ζαφείρης Γραμμενιάτης) που ακολουθώντας τον πάτερ Κοσμά στις περιοδείες του ασφαλώς και τη Χάμκω είδε και πολλά, αν είχε να μάθει, θάμαθε, αλλ' ο Χριστοδουλίδης έμμεσα φαίνεται ότι όχι μόνο η ζωή της Χάμκως δεν τον σκανδάλισε, τουναντίον μάλιστα τον έκανε να την αντιμετωπίζει με μεγάλο σεβασμό.

Αλλ' ας δούμε όλο το θέμα κάπως προσεχτικότερα.

1) Έχουμε μια γυναίκα «συνηθισμένη» όσο ζούσε ο Βελή Μπέης, πατέρας του Αλή, η οποία «μόλις ο Βελήμπεης πεθαίνει γίνεται άλλος άνθρωπος». Το πρώτο που σκέφτεται είναι πως θα συμμαζέψει απ' τα σοκάκια τον Αλή για να τον κάνει άνθρωπο, βρίσκοντας δάσκαλο να του μάθει γράμματα που σημαίνει ότι ανάμεσα στους άγριους κι αγράμματους Τόσκηδες του Τεπελενίου δεν έχει χάσει τον προσανατολισμό της. Ξέρει την αξία που έχουν τα γράμματα. Και όχι μόνον αυτό. Όταν ο Αλή πασάς σε στιγμές συγκίνησης αποκαλύπτει στον Πουκεβίλ ότι οι συμβουλές της μητέρας του «πυρακτωναν, ξάναβαν τη φαντασία του» αμέσως καταλαβαίνουμε ότι δεν ήταν μόνο τα γράμματα που άρχισε να μαθαίνει ο Αλής μετά το θάνατο του πατέρα του.

Ήταν κάτι πολύ περισσότερο. Η μάνα του είχε τη δύναμη να ξεσηκώνει, να εμπνέει, να δίνει φτερά στη φαντασία. Είναι προφανής η πρόθεση της Χάμκως να ξεπεράσει το ζόφο και την αγριάδα της κοινωνίας του Τεπελενίου στην οποία ήταν βυθισμένη αυτή και η οικογένειά της.

2) Ο ίδιος ο Πουκεβίλ αναφέρει (σελ. 16) «Όσο ζούσε ο Βελήμπεης, η Χάμκω ήταν μια συνηθισμένη γυναίκα, αλλά μόλις εκείνος έκλεισε τα μάτια, η Χάμκω αμέσως άφησε τις γυναικείες συνήθειες, εγκατέλειψε το αδράχτι, έβγαλε το φερετζέ, έγινε αμαζόνα και πήρε το όπλο στο χέρι».

Προφανώς για να υποστηρίξει τα δίκαια των παιδιών της, που ο ίδιος ο

συγγραφέας εκθέτει ότι κινδύνευαν, κι όχι μόνον αυτά, αλλά και η ζωή τους¹.

Η απότομη και μη αναμενόμενη αυτή δραστηριοποίηση της Χάμκως, δείχνει δύναμη, θέληση κι οργανωμένη συνείδηση που αναμφισβήτητα βρίσκεται στο σωστό δρόμο, στη σωστή κατεύθυνση.

Κι από όλα αυτά πρέπει να προσέξουμε ιδιαίτερα ότι «έβγαλε το φερετζέ». Ανεξάρτητα από το ότι αυτό κατά πάσα πιθανότητα ήταν συνήθεια που την έφερε από την Κόνιτσα (εκεί οι Πάνω Κονιτσιώτισσες μουσουλμάνες δεν φορούσαν φερετζέ), για το Τεπελένι ήταν βεβήλωση κι έδειχνε εκτός από ανεξιθρησκεία, πρόκληση και περιφρόνηση προς τον ντόπιο πληθυσμό. Που πράγματι την είχε και την έδειχνε. Γι' αυτό λίγο αργότερα οι μουσουλμάνοι Γαρδικιώτες όταν την πιάσαν αιχμάλωτη και την είχαν στα χέρια τους για να την εκδικηθούν και την εξευτελίσουν τόσο σ' αυτή όσο και στη θυγατέρα της Χαϊνίτσα, εκτός των άλλων αθλιότητων, τους φόρεσαν κόσκινο στη θέση του φερετζέ.

Αναμφισβήτητα ένα μεγάλο μέρος από τις περιπέτειές της η Χάμκω στα μέρη αυτά της Τοσκερίας το οφείλει στην περιφρόνηση που έδειχνε στους επιχώριους άρχοντες, κάτι που έφερε μέσα της από την Κόνιτσα και την οικογένειά της, που όπως είδαμε, το είχαν όλοι οι Πανωκονιτσιώτες ελληνόφωνοι μπέηδες προς τους μπέηδες που προέρχονταν από τη «μέσα Αλβανία», την Τοσκερία κλπ. που τους θεωρούσαν άγριους κι απολίτιστους. Και που στην πραγματικότητα ήταν και το δείχναν. Το γεγονός ότι δεν ξαναπαντρεύτηκε, νέα γυναίκα, με τέτοιο δυναμισμό, δείχνει ακόμα μια φορά την περιφρόνησή της προς τους συμπατριώτες του άντρα της.

3) Λίγο αργότερα, όταν ο συγγενής της Κουρτ Πασάς του Μπερατιού με δόλο έπιασε και φυλάκισε το νεαρό Αλή, απειλώντας ότι θα τον κρεμάσει, η Χάμκω, εξαπόλησε απειλές εναντίον του για πόλεμο μέχρις εσχάτων, γράφοντας σ' αυτόν και την Πασίνα, κατά τον Χατζή Σεχρέτη² «Γιαζίκ'ς την ανθρωπιά σας - Γιαζίκ στο Βεζιράτο σας, - Γιαζίκ και στην

1. *Tant que Véli bey avait existé, Khamco n'avait paru qu'une femme ordinaire; mais, dès qu'il eut fermé les yeux, renonçant tout à coup aux habitudes de son sexe, elle quitta les fuseaux, abandonna le voile, et, nouvelle amazone, elle prit les armes! Sous prétexte de soutenir les droits de ses enfants, elle réunit autour d'elle les partisans de son époux, auxquels elle prodiguait ses faveurs; et elle parvint, de proche en proche, à engager dans sa cause ce que la Toscaria, avait d'hommes dissolus et dangereux.*

2. Αληπασιάδα, έκδοση Κ. Ν. Σάθα, στις «Ιστορικές Διατριβές», Αθήνα 1870, σελ. 144.

Τουρκιά σας...» δείχνοντας έτσι όχι μόνο την απόφασή της να πεθάνει για το παιδί της, αλλά την αξιοπρέπεια μιας αρχόντισσας, και την περιφρόνησή της προς τον Κουρτ Πασά για την χωρίς μπέσα πράξη του.

4) Τότε φροντίζει η Χάμκω να παντρευτεί ο Αλής

Το 1768, ο Αλή Πασάς παντρεύεται την κόρη του Καπλάν Πασά διοικητού του Αργυροκάστρου, «τουρκογιαννιώτη», που σημαίνει ελληνόγλωσσου, και αγαθού μουσουλμάνου, Εμινέ, με την οποία γέννησε ύστερα από ένα χρόνο το Μουχτάρ και μετά τέσσερα χρόνια τον Βελή. Ο γάμος αυτός, με την ελληνόγλωσση Εμινέ έγινε κατ' απαίτηση της μητέρας του Χάμκως, καθώς λέει ο Χατζή Σεχρέτης.

*«— Θέλεις με την κατάρα σου, θέλεις με την ευχή σου
Δεν αντιστέκομαι ποτέ σ' τούτην την προσταγή σου
με την ευχή σου μάνα μου, θέλεις να με παντρεύσεις;
Σου τόδωσα το ίζνι μου, και στείλε να γυρεύεις
Και στέλλει στου Καπλάνπασα την κόρη τους γυρεύει
τ' ασλάνι τον ΑληΒελή αλλά τον συντροφεύει...»*

Και όπως είναι μυαλωμένη, κι έχει μια απαρέσκεια προς τους αλβανόγλωσσους Τόσκηδες συνδέει το γιο της μ' ένα σπίτι που βρίσκεται στο ίδιο μήκος κύματος μ' αυτήν.

Μια οικογένεια που προέρχεται από τη δυναστεία των Αρσλάν Πασάδων κι είναι ελληνόφωνη. Κι όχι μόνον αυτό, ο Καπλάν Πασάς τηρεί μια στάση απέναντι στο Τούρκικο σχεδόν επαναστατική¹. Κι επί πλέον αντιμετωπίζει το ραγιά μ' έναν ανθρωπισμό πρωτοφανή για τα χρόνια κείνα «είναι θερμός προστάτης των Χριστιανών, ενώ φέρεται σκληρά κατά των κακούργων²».

Το τέλος της ζωής τόσο του Καπλάν Πασά, όσο και της Εμινέ, επιβεβαιώνει τις σωστές προβλέψεις αλλά και τις βαθύτερες επιθυμίες και πεποιθήσεις της Χάμκως. Κι ο μεν Καπλάν Πασά Λιμποχόβα «ηγέτης θαρραλέος και έντιμος εκτελέστηκε ύστερα από διαταγή του Σουλτάνου Σελήμ του Γ' στα 1787, επειδή αρνήθηκε ν' αναλάβει μια επιχείρηση τιμω-

1. Βλ. Πουκεβίλ ό.παρ. σελ. 23.

2. Βλ. Π. Αραβαντινού, ό.π. σελ. 263.

ρίας του χριστιανικού πληθυσμού της Χιμάρας. Προτίμησε να πεθάνει παρά ν' αρνηθεί τις πεποιθήσεις του»¹. Για την καλή συμπεριφορά, πραότητα, αγαθότητα και δικαιοσύνη που επέδειξε ο Καπλάν Πασάς προς τους μη μουσουλμανικούς πληθυσμούς της Χιμάρας έγραψαν και οι: Π. Αραβαντινός², Σ. Αραβαντινός³. Η δε Εμινέ σύζυγος του Αλή Πασά, γνωστή σ' ολόκληρη την Ήπειρο, για τον ανθρωπισμό της, την πραότητά της και την καλοσύνη της, που κατ' επανάληψη συγκράτησε τον Αλή Πασά από βίαιες πράξεις, πέθανε τελικά από συγκοπή, όταν μεσολάβησε για να σώσει κάποιους Σουλιώτες από κρέμασμα κι αυτό έκανε τον Αλή θηρίο και της φέρθηκε βίαια, φθάνοντας μέχρι πυροβολισμού⁴ και όπου σε υποσημείωση αναφέρεται ότι το περιστατικό του θανάτου της Εμινέ έγινε γνωστό σε λεπτομέρειες από αφήγηση του γιατρού του Αλή Πασά Τοζόνι.

5) Στα ίδια σχεδόν χρόνια και σε μια περίοδο που η Χάμκω βρίσκεται σε πλήρη ρήξη με τους συμπολίτες της, κατοίκους του Τεπελενίου, με τόλμη φιλοξενεί στο σπίτι της τον καταδιωκόμενο από τα πλήθη των μουσουλμάνων και Εβραίων του Αργυροκάστρου και του Τεπελενίου, ερχόμενη σε τρομερή σύγκρουση μ' όλους τους κρατούντες στην περιοχή, τον «Πάτερ Κοσμά», αυτόν που αργότερα εμείς αποκαλέσαμε «Εθναπόστολο» γιατί κήρυττε την ανάγκη να χριστούν σχολεία και να μάθει ο κόσμος γράμματα.

Όλα τα παραπάνω είναι κάποιες λεπτομέρειες από τη ζωή της άγνωστης κατά τα άλλα Κονιτσιώτισσας Χάμκως, που δίνουν μια εικόνα για κάποιες ιδιότητες και χαρακτηριστικά που τα συναντάμε αργότερα και στον ίδιο τον Αλή Πασά. Κι αναμφισβήτητα είναι τέλεια διαφορετικά από κείνα που οι βιογράφοι του Αλή Πασά φόρτωσαν στην Χάμκω. Αντίθετα τα χαρακτηριστικά αυτά βρίσκονται σε πλήρη συμφωνία με το πολιτισμικό μόρφωμα που κόμιζε η ίδια η Χάμκω από την Κονιτσιώτικη Κοινωνία, και

1. Βλ. Αχμέτ Μουφήτ, Αλή Πασάς ο Τεπελενλής, εκ. Ετ. Ηπειρ. Μελετών. Πρόλογος του Ασλάν ντε Λιμποχόβα, σελ. στ.

2. Χρονογραφία της Ηπείρου, σελ. 261 και 263, τ. 1ος.

3. Ιστορία Αλή Πασά, σελ. 23-25.

4. Βλ. Πουκεβίλ, όπου παραπάνω, σελ. 220.

το μετέδωσε στον Αλή Πασά, σε τρόπο ώστε απόλυτα δικαιολογημένα να μιλάμε, σ' ότι αφορά το πολιτιστικό στοιχείο που χαρακτηρίζει τον Αλή Πασά, τον κρυμμένο του φιλελληνισμό, την αγάπη του για τα ελληνικά γράμματα, το σεβασμό του στο χριστιανισμό κλπ. πως ο Αλή Πασάς είναι γνήσιο τέκνο και προϊόν της Κονιτσιώτικης κοινωνίας των χρόνων της Τουρκοκρατίας. Το πιο αυθεντικό παράγωγο της Κονιτσιώτικης μουσουλμανικής αριστοκρατίας, απ' την οποία φαίνεται ο Αλήπασας είχε πάρει πολλά φυσιογνωμικά χαρακτηριστικά, αν κρίνει κανένας απ' τις περιγραφές που κάνουν οι περισσότεροι ξένοι επισκέπτες του, μιλώντας για τις ωραίες κινήσεις των χεριών του, τη διαφάνεια της επιδερμίδας του, τον ζεστό τρόπο με τον οποίο τους υποδέχονταν, την ευγένεια με την οποία τους μιλούσε. «Οι τρόποι του ήταν αβροί και ευγενικοί, χωρίς να απαιτήσει από τους συνομιλητές του το σεβασμό που ταιριάζει στη θέση του. Δεν υπάρχει ούτε στην έκφραση ούτε στην ομιλία του εκείνη η επίσημη και σκληρή απάθεια που χαρακτηρίζει τους Τούρκους σαν λαό, αλλά περισσότερη ζωντάνια, χιούμορ και αλλαγή στην έκφραση...» λέει ο Ερρίκος Χόλλαντ, που επισκέφτηκε τον Αλή Πασά το 1813¹.

Δεν πρέπει να παραλείψουμε εδώ να αναφέρουμε πως η Κόνιτσα απ' τα πρώτα χρόνια της Τουρκικής κατάκτησης, θεωρούνταν η Μέγα του Μπεχτασισμού της Δυτικής πλευράς της Βαλκανικής Χερσονήσου, διατηρώντας σε πλήρη και ανθηρή δράση πέντε Μπεχτασιδικούς τεκέδες με πολυάριθμους πιστούς και αξιοσέβαστους δερβίσηδες. Οι δερβίσηδες αυτοί θεωρούνταν ότι διέθεταν υπεράνθρωπες, μυστηριώδεις και μεταφυσικές δυνάμεις ικανές να παίξουν σημαντικό ρόλο στην ανθρώπινη μοίρα. Για τους τους Δερβίσηδες η Κονιτσιώτικη κοινωνία (προπαντός οι Μουσουλμάνοι) είχε μια απόλυτη λατρεία και μεγάλο σεβασμό, ως να ήσαν Άγιοι. Η λατρεία αυτή κι ο σεβασμός στους δερβίσηδες μεταδόθηκε και στον Αλή από τη μάνα του Χάμκω, σε τέτοιο βαθμό ώστε να γίνεται αντικείμενο σχολίων, από όλους σχεδόν τους περιηγητές που έφταναν κείνα τα χρόνια στα Γιάννενα σαν ανεξήγητο φαινόμενο, όταν έβλεπαν τον Αλή Πασά σ' όλη του τη δόξα να ταπεινώνεται από κουρελιάρηδες δερβίσηδες μπροστά στον κόσμο και να το αποδέχεται αδιαμαρτύρητα μ' έναν απόλυτο σεβασμό και πλήρη ταπείνωση.

1. Βλ. «Ταξίδι στα Ιόνια Νησιά, Ήπειρο, Αλβανία», εκ. Α/φων Τολίδη, 1989, σελ. 105.

Η ΠΛΕΥΡΑ ΤΟΥ ΑΛΗ ΠΑΣΑ

Ο Αλή Πασάς έγινε τοπάρχης Ιωαννίνων το 1789 και έσπευσε «δι αμεταθέτου γνώμης και δραστηριότητας μεγίστης ίνα τιμωρήσει τους προύχοντας του τόπου, όσοι εδείκνυον αναίδειαν και ανυποταξίαν, ως και επί των προκατόχων αυτού, και ούτως εντός ολίγου επήνεγκεν εις την χώραν ταύτην παντελή παύσιν των αδικιών και αυθαιρεσιών»¹.

Κατά τον Χατζή Σεχρέη «Ο λύκος με το πρόβατο, τα δύο βόσκουν αντάμα». Το ίδιο είχε κάνει και λίγο πριν, όταν ήταν Πασάς των Τριτάλων «και από Καρβουνίων ορέων μέχρι των Θερμοπυλών η τάξις και η ασφάλεια ανεφάνησαν εις βαθμόν μέχρι της εποχής εκείνης άνωστον»².

Και στα μεν Γιάννινα «Πρώτιστον αυτού έργον υπήρξεν η περιστολή των ατάκτων και ατιθάσων στοιχείων, ήτοι των Σιπαχίδων και Αλβανών και κατ' εξοχήν των εξ Αργυροκάστρου, των δια πολυειδών καταχρήσεων και αδικιών καταπονούντων τους Χριστιανούς κατοίκους εν μέση ημέρα πολλάκις απογυμνούντων, μαστιγούντων και φονευόντων και εις τοσούτον θρασύτητος προβάντων ώστε ν' αρπάζωσι τους παίδας και τας κόρας των χριστιανών όσαι διεκροίνονται επί κάλλει»³.

«Κατ' εξοχήν των εξ Αργυροκάστρου» τονίζει ο συγγραφέας, για να δείξει πως ο Αλή Πασάς, πρώτα τιμωρεί τους συμπατριώτες του, αυτούς που τους ξέρει καλά, αυτούς που έχουν κάψει και τη δική του γούνα.

Στη δε Θεσσαλία σε συνεργασία με χριστιανούς οπλαρχηγούς (Δ. Παλαιολογόπουλο, Καναβό κ.λπ.) εξόντωσε τις ληστρικές συμμορίες που λυμαίνονταν τον κάμπο, κάλεσε τους προύχοντες Οθωμανούς «τους επηρομένην έχοντας την οφρύν υπό το κράτος της τέως αναρχίας και ανήγγειλεν αυτοίς ότι υπό την διοίκησιν αυτού εις ουδένα θα επιτρέψη την ελαχίστην παρεκτροπήν μεταβάς δε εις την Λάρισαν μετήλθε την ιδίαν γλώσσαν και προς τους ισχυρούς Μπέηδας της πόλεως ταύτης και προς τους Γενιτσάρους καταδιώξας και τιμωρήσας ανστηρότατα πολλούς εξ αυτών...». Και το αποτέλεσμα ήταν «πλείσται οικογένειαι χριστιανών προσφυγούσαι ένε-

1. Π. Αραβαντινός: Χρονογραφία τ. Α' σελ. 277.

2. Σ. Αραβαντινός, ό.π. σελ. 42.

3. Σ. Αραβαντινός, ό.π. σελ. 56.

κα των ανηκέστων δεινών... εις τας γειτονικάς επαρχίας «να επανέλθουν στις εστίες των. Καθώς δε εξομολογείται ο ίδιος ο Αλήπασας «Είδον αμέσως ότι οι μόνοι αληθείς επαναστάται και κλέπται ήσαν αυτοί οι Οθωμανοί...»¹.

Την ίδια εποχή και υπό την επιρροή των παλιών παραινήσεων επιθυμιών, συμβουλών και του εν γένει πνεύματος της μάνας του Χάμκως, ο Αλή Πασάς χτυπάει και διαλύει κυριολεκτικά τους Μπέηδες της Καραμουρατιάς που λυμαίνονταν τους χριστιανούς αλλά και τους μουσουλμάνους της επαρχίας Κόνιτσας, παλιά πληγή όπως ξαναείπαμε για τους πολιτισμένους Πανωκονιτσιώτες μπέηδες, απ' τους οποίους προέρχονταν και η μάνα του, και μαζί μ' αυτούς χτυπάει και τους άλλους μπέηδες της Κόνιτσας, που όπως ξέρουμε προέρχονταν από την Κολώνια και το Νταγκλι, είχαν εγκατασταθεί κυρίως στην Κάτω Κόνιτσα και είχαν μετατραπεί σε αληθινούς «τυραννίσκους και ολετήρες, πολλά διαπράττοντας ατιμώρητα κατά των ταλαιπώρων χριστιανών ραγιαδών»². Και έτσι απαλλάσσει δια παντός την περιοχή αυτή και τις γειτονικές από την αφόρητη «μάστιγά των».

Επί πολλά χρόνια ένας από τους Επιτρόπους του Αλή Πασά στην Κων/πολη (Καπουκεχαγιαμπης ή Καπουτσοχαντάρης) ήταν πάντοτε ένας Κονιτσιώτης. Ο τελευταίος απ' αυτούς ήταν ο κατά πάσα πιθανότητα συγγενής του Χουσέν μπέης Κόνιτσα. Περί της σημασίας για τον Αλή Πασά αυτού του Επιτρόπου στην Πόλη, που μεσολαβούσε στους ανθρώπους της εξουσίας, που τους εξαγόραζε, που κατασκόπευε υπέρ αυτού και παρακολουθούσε τους εχθρούς του³. Μεγάλη σημασία έχει, και πρέπει να το προσεξουμε ιδιαίτερα τώρα εδώ (πρόσθετα σ' όλα τα παραπάνω) αυτό που από προφορική παράδοση έφτασε ίσαμε με μας, ότι δηλαδή η άνοδος του Αλή Πασά και η επί τριάντα χρόνια διατήρησή του στην εξουσία, παρά τις σοβαρές αντιδράσεις πολλών παραγόντων ιδιαίτερα Τουρκογιαννιωτών, οφείλεται όχι τόσο στα γνωστά από την Ιστορία στοιχεία, όσο στις μυστικές προσβάσεις που είχαν στη «Μεγάλη Πόρτα» οι συγγενείς του από το Ζεϊνέλ μπέη και τα ισχυρά κυκλώματα των Μπεκτασίδων με τα σώματα των Γιαννιτσαρικών ορτάδων, που όπως είναι γνωστό διαλύθηκαν

1. Βλ. Σ. Αραβαντινός, ό.π. σελ. 41, 42.

2. Βλ. Σ. Αραβαντινός, ό.π. σελ. 77-78.

3. Βλ. Πουκεβίλ, όπου παραπάνω, βιβλίο II, σελ. 269.

από το Μαχμούτ Β΄ λίγο μετά το θάνατο του Αλή Πασά (1826).

Περαιτέρω είναι γνωστό ότι ο Αλή Πασάς χρησιμοποίησε ένα μεγάλο αριθμό Κονιτσιωτών στις υπηρεσίες του. Μουσουλμάνους και Χριστιανούς όπως: Ισμαήλ Μπέη Κονίτσα, Ισούφ εφέντη Κονίτσα, Σουλεϊμάν μπέη Κονίτσα, Ισλιάμ μπέη Κονίτσα, Νότη Σκουμπουρδή κλπ.

Σημειώνω ακόμη ότι κάθε φορά που ο Αλή Πασάς ήθελε να απομονώσει κάποιον και να τον κρατήσει σε απόσταση από το σπίτι του και την έδρα του, ουσιαστικά να τον αδρανοποιήσει, αλλά να μη φανεί ο πραγματικός του σκοπός σαν τέτοιος τον έστελνε στην Κόνιτσα «φιλοξενούμενο» δήθεν στους δικούς του.

Αυτό συνέβηκε και με το γέρο Λάμπρο Τζαβέλλα, που το 1792, ανταποκρίθηκε με εβδομήντα παλληκάρια του σε πρόσκληση του Αλή Πασά να συμμετάσχει σε πολεμική επιχείρηση (και μάλιστα παρα την αντίθετη απόφαση των άλλων Σουλιωτών, κατά τον Λ. Κουτσονίκα) εναντίον του Δελβίνου κλπ. που τελικά δεν έγινε, κι ο Λάμπρο Τζαβέλλας «συλληφθείς» κάτω από κάποιο πρόσχημα, απεστάλει «φιλοξενούμενος στην Κόνιτσα», στο φιλικό προς την οικογένειά της Χάμκως γειτονικό της χριστιανικό σπίτι του Σκουμπουρδή, το οποίο σπίτι από τότε και μέχρι σήμερα είναι γνωστό στους παλιούς Κονιτσιώτες σα «σπίτι του Λάμπρου Σουλιώτη». Στο ίδιο σπίτι επι μακρού χρονικό διάστημα μεταγενέστερα ξέμειναν διαμένοντες μόνιμα συγγενείς του Λάμπρου Τζαβέλλα.

Το ίδιο συνέβηκε και με τον Ιμπραϊμ Πασά του Μπερατιού, συγγενή της Χάμκως και πεθερό των παιδιών του, ισχυρό άντρα και με μεγάλη δύναμη στο Διβάνι που τον συνέλαβε περί το 1811, μαζί με την οικογένειά του, και μη θέλοντας να δείξει πως τον κακομεταχειρίζεται «παίζοντας διπλοπρόσωπα» προς εξαπάτηση του Διβανίου αλλά και για να «εξέλθει της δυσχερούς θέσεως εις ην είχαν φέρει αυτόν αι παραστάσεις και παρακλήσεις των υιών του, μεσολαβούντων υπέρ του ατυχούς πεθερού αυτών», τον έστειλε μαζί με την οικογένειά του «φιλοξενούμενο» των δικών του στην Κόνιτσα, όπου τον κράτησε λίγο καιρό, να σταματήσει η κατακραυγή κι έπειτα αποσπώντας τον από την οικογένειά του, τον πήρε και τον έκλεισε σ' ένα δωμάτιο στο σαράγι του στα Γιάννινα¹.

1. Βλ. Σ. Αραβαντινού όπου παραπάνω σελ. 198 και Πουκεβίλ, Βιβλίο II, κεφ. 5, σελ. 392 κλπ.

Εκείνο που αξίζει να παρατηρήσει κανένας εδώ, είναι η διαμετρικά αντίθετη σε υπαρκτικό επίπεδο στάση του Αλή Πασά προς τους συγγενείς του από την πλευρά της μητέρας του, σε σχέση προς τους συγγενείς του από την πλευρά του πατέρα του (με τους οποίους από την αρχή ήρθε σε σύγκρουση και τελικά τους εξαφάνισε κατά το μεγαλύτερο μέρος).

Τότε είναι που δημοσιεύεται στην Εφημερίδα της Βιέννης (30 Δεκεμβρίου 1791) το παρακάτω κείμενο που δημοσιεύουμε εξ αιτίας του ενδιαφέροντος που έχει, όχι μόνο από απόψεως χρόνου αλλά κυρίως γιατί προέρχεται από μέρος (τη Βιέννη) του εξωτερικού και δεν υπήρχε περίπτωση να είναι επηρεασμένο¹.

«Γραφαί από πολλά μέρη της Ρούμελης κηρύττουν την ευτυχίαν των ραγιαδων υπό την Ηγεμονίαν του Υψηλοτάτου Ηγεμόνος πάσης της Ηπείρου και Πασιά των Ιωαννίνων Αλήπασα Βελήπασια. Η υψηλότης του αφ' ου έκαμεν εις εκείνα τα μέρη να απολαμβάνουν οι χριστιανοί μίαν άκραν ειρήνην και ελευθερίαν, ηθέλησε να τους ελαφρώση και από τα δοσίματα και εξωτερικάς αδικίας και στυφώνοντας μαζί τους ένα διορισμένον ελαφρόν δόσιμον, όπου του τό δίδουν δυο φορές τον χρόνον με την ησυχίαν τους, εσήκωσεν να μην είναι τελείως Οξοσφιήμπασιδες, Κατσιμάλιδες και οι τοιούτοι, αξιώνοντας η Υψηλότης του μόνον ένα άρχοντα της πόλεως Ιωαννίνων, προστάτα του Ζαγορίου και όλων των πέριξ χωριών, τον κύριον Ιανούτσον Αλεξίου, δια να κυβερνήση αυτήν την υπόθεσιν. Όθεν εις τα Ιωάννινα ευρίσκειται ο λαός εις μεγάλην χαράν, επειδή και τα δοσίματά των είναι ασυγκρίτως ολιγότερα, ήγουν το 1/5 από το τι έπρεπε να δώσουν προτύτερα. Όλαις οι πολιτείες και χώρες της Ρούμελης αφ' ου και ηκούσαν ετούτο το άξιον της Υψηλότης του κατορθωμα χαίρονται ελπίζοντας να απολαύσουν και αυτοί μίαν τέτοιαν σοφήν και φρόνιμον διάταξιν και προστρέχουν θεληματικώς εις την σκέπην του ύψους του».

Δεν θα επιμείνω περισσότερο στην καταγραφή γεγονότων που δείχνουν την υπεράνθρωπη προσπάθεια του Αλή Πασά (πολλές φορές με ακρότητες, βαρβαρότητες, αποδεκτές ίσως για κείνα τα άγρια χρόνια της Τουρκοκρατίας, ή μέσα σ' ένα καθεστώς διαφωτισμένου δεσποτισμού,

1. Βλ. Εφημερίς της Βιέννης, έκδοση Ακαδημίας Αθηνών 1995. Επιμέλεια: Λ. Βρανούσης, τόμος Αος, τεύχος 105, 30 Δεκ. 1791.

γιατί αναμφισβήτητα τέτοιο ήταν το καθεστώς του Αλή Πασά, όπως του **Μεγάλου Πέτρου**, της Μεγάλης Αικατερίνης και του **Μεγάλου Φρειδερίκου**¹ πάντως κάθετα απαράδεκτες για τη σημερινή μας εποχή).

ΒΙΟΙ ΠΑΡΑΛΛΗΛΟΙ

1

Πέτρος Α΄ ο Μέγας (1672-1725). Πρώτος αυτοκράτορας της Ρωσίας. Είναι ο εμπνευστής και ο αποφασιστικός συντελεστής στο να γίνει η Ρωσία από Ασιατική χώρα που ήταν γρηγορότερα, χώρα Ευρωπαϊκή. Κυβέρνησε απολυταρχικά. Δεν είχε καμιά ιδιαίτερη μόρφωση. Ενσάρκωσε όμως πρωτοπόρες κοινωνικές ομάδες που ζούσαν μέχρι τότε στην σκιά μιας τρομερά καθυστερημένης και αντιδραστικής Ρωσικής κοινωνίας. Για να επιβάλλει τις καινοτομίες του και τις αλλαγές, που κυριολεκτικά έβαλαν τη Ρωσία στο δρόμο της Ευρωπαϊκής κουλτούρας και του πολιτισμού, χτύπησε αλύπητα την τρομερή αντίδραση μιας συμπαγούς ομάδας ευγενών, στρατιωτικών, κληρικών που είχαν βρει συμμάχους τους και μέσα στο ίδιο του το σπίτι. Για να ενώσει το Ρωσικό λαό και να αντιμετωπίσει τους εξωτερικούς εχθρούς του (Σουηδούς, Τούρκους κ.λ.π.) αλλά και τους εσωτερικούς αντιπάλους του Στρελέτς, βογιάρους, ετεροθαλή αδελφή του Σοφία, το γιο του Αλέξιο, τον Μαζέπα της Ουκρανίας, τους χωρικούς του Ασπραχάν και του Ντον κ.λπ.) εκτέλεσε χιλιάδες ανθρώπους, βασάνισε σκληρά άλλους τόσους, έκαψε χωριά αντιμετωπίζοντας επαναστάτες, λένε ότι την Πετρούπολη που έχτισε κοντά στις εκβολές του Νέβα τη θεμελίωσε πάνω στα κόκκαλα χιλιάδων εργατών που είχαν επιστρατευτεί για το χτίσιμο της πόλης, έγινε ένα μισητό πρόσωπο από τους φόρους που επέβαλε σε άρχοντες, κλήρο και λαϊκούς, αλλά άφησε ένα μεγάλο έργο, έργο διοικητικό, στρατιωτικό, πνευματικό, έργο οικονομικής ανάπτυξης κι όπως γράφεται με μια «βάνανυση χειρονομία απέσπασε τη Ρωσία από την Ασία και την έφερε προς την Ευρώπη για να την κάνει σημαντικό παρά-

1. Βλ. Τάσου Βουρνά, πρόλογος στο βιβλίο του Χόλλαντ που προανέφερα, σελ. 10.

γοντα στις ευρωπαϊκές υποθέσεις». Το μεγαλύτερο μέρος από το έργο του έμεινε μέχρι σήμερα και ο ίδιος ονομάστηκε Μεγάλος γιατί οι διάδοχοί του το συνέχισαν με πείσμα, και οι αντιδράσεις στις μεταρρυθμίσεις του σιγά-σιγά περιορίστηκαν, όσο η οικονομική ζωή ανέβαινε, οι συναλλαγές με τη Δύση αυξάνονταν, η πολιτιστική στάθμη του Ρωσικού λαού πλησίαζε την Ευρωπαϊκή, ο τρόπος ζωής του εξανθρωπιζόταν.

Τέτοια τύχη δεν γνώρισε το ισάξιο έργο του Αλή Πασά. Με το σκοτωμό του από το Σουλτανικό στρατό το έργο του Αλή Πασά, χτυπήθηκε, συκοφαντήθηκε, εκμηδενίστηκε από το κατεστημένο της εποχής, οθωμανικό κι ελληνικό, και δεν έμεινε παρά ο μύθος μιας ακραίας σκληρότητας, μιας φυσιογνωμίας εγκληματικής και μιας εποχής πόνων και δακρύων για την οποία υπεύθυνος δεν ήταν μόνο ο Αλή Πασάς αλλά και όλος ο γύρω απ' αυτόν κύκλος. Με πρώτη και χειρότερη τη μάνα του Χάμκω, για την οποία από τότε ήταν σ' όλους γνωστό ότι είχε επηρεάσει σε μεγάλο βαθμό τον Αλή Πασά, είχε διαμορφώσει το χαρακτήρα του και του είχε χαράξει την πορεία του κατά τρόπο που για ότι έκανε ο Αλής ήταν υπεύθυνη η μάνα του και η αδελφή του.

Κι όμως υπάρχει τόση ομοιότητα στο έργο του Μεγάλου Πέτρου με το έργο του Αλή Πασά, που πραγματικά καταπλήσσει, παρότι χρονολογικά ο Μεγάλος Πέτρος προηγήθηκε εκατό ακριβώς χρόνια του Αλή Πασά. Ο Μεγάλος Πέτρος μπήκε στη Μόσχα σαν αυτοκράτορας το 1690 και ο Αλή Πασάς έγινε Βεζύρης στα Γιάννενα το 1789. Και οι δύο είναι δημιουργήματα των μητέρων τους, που φρόντισαν για την εκπαίδευσή τους. Ο Μεγάλος Πέτρος έμεινε ορφανός σε ηλικία τεσσάρων ετών και ο Αλή Πασάς σε ηλικία εννέα ετών. Και οι δύο διακρίνονταν για την ασίγαστη περιέργειά τους σ' ότι αφορούσε τις προόδους της επιστήμης και τεχνολογίας της εποχής τους. Κατεκρίθησαν σκληρά για την ανεξιθρησκεία τους κι αυτό γιατί στην κλειστή κοινωνία της εποχής τους δεν δίστασαν να ξανοιχτούν προς τους ξένους, να χρησιμοποιήσουν ξένους, να συμβουλευούνται ξένους, να στέλνουν στο εξωτερικό νέους ανθρώπους για να μορφωθούν. Και οι δύο έβαζαν σε πρώτη προτεραιότητα τα γράμματα και τις επιστήμες, υποστήριζαν την παιδεία, επέμειναν στη διαμόρφωση κλίματος ασφάλειας για τη διακίνηση του εμπορίου και των συναλλαγών. Χτύπησαν μετά μανίας τους τοπικούς αφεντάδες που καταταυρανούσαν το λαό. Δημιούργησαν στρατιωτικά σχολεία για τον εκσυγχρονισμό του στρατού τους κ.λπ.

Φρειδερίκος ο Μέγας της Πρωσίας (1712-1786), είναι μια άλλη περίπτωση φωτισμένου δεσποτισμού, διαφορετική από τις περιπτώσεις του Μεγάλου Πέτρου και του Αλή Πασά. Γιος του Φρειδερίκου Γουλιέλμου της Πρωσίας ο Μεγάλος Φρειδερίκος (Φρειδερίκος ο 2ος) μεγάλωσε και μορφώθηκε ως διάδοχος του θρόνου. Από νωρίς εμφάνιζε καλλιτεχνικές ευαισθησίες (ζωγράφιζε, έπαιζε φλάουτο, έγραφε ποιήματα στα Γαλλικά) και έτρεφε μεγάλο θαυμασμό για τη γαλλική κουλτούρα και το Βολταίρο, που μεσουρανούσε τότε στο πνευματικό στερέωμα. Οι τάσεις του αυτές τον έφεραν σε σύγκρουση με το στρατοκράτη πατέρα του που μισούσε τους επιστήμονες, τους συγγραφείς και τους καλλιτέχνες, θεωρώντας τους άχρηστους και περιττούς σε μια κοινωνία. Ωστόσο όταν ανέβηκε στο θρόνο, άλλαξε συμπεριφορά και συνέχισε την ταχτική της φωτισμένης απολυταρχίας, των πολέμων, του στρατογιουγκερικού σκληρού και απάνθρωπου δεσποτισμού, της άτεγκτης πειθαρχίας, των αγγαρειών, της εξοντωτικής φορολόγησης, των ασταμάτητων πολεμικών επιχειρήσεων κ.λπ. παράλληλα όμως την ίδια εποχή κατέβαλε μεγάλες προσπάθειες για τη διοικητική οργάνωση της χώρας του, την οικονομική της ανάπτυξη (βιομηχανία υφασμάτων, όπλων, εμπόριο, Τράπεζες, κατασκευή δρόμων, διωρύγων κ.λπ.) τη διερεύνηση των δυνατοτήτων της πνευματικής καλλιέργειας (άπλωσε τη στοιχειώδη εκπαίδευση στις πόλεις και την ύπαιθρο, οργάνωσε την ανώτατη εκπαίδευση, διευκόλυνε τις εκδόσεις βιβλίων και περιοδικών) δημιούργησε τις κατάλληλες συνθήκες για να μπου και κυκλοφορήσουν στη χώρα του οι νέες ιδέες (που κατά κύριο λόγο έρχονταν από την προεπαναστατική Γαλλία) έτσι ώστε να εμφανιστεί και στην μιλιταριστική Πρωσία το πλατύ πολιτιστικό κίνημα του διαφωτισμού (φιλοσοφία, φιλολογία, εικαστικές τέχνες, μουσική κ.λπ.) θεμελιακές δηλαδή προϋποθέσεις της κατοπινής ανάπτυξης ολόκληρου του Γερμανικού λαού, πράγμα που είχε σα συνέπεια να ονομαστεί και να μείνει στην ιστορία ως Φρειδερίκος ο Μέγας¹.

1. Βλ. Παγκόσμιος Ιστορία του Πολιτισμού DURANT, 1970, τ. Η', σελ. 437, τ. Θ', σελ. 510 και Παγκόσμια Ιστορία Ακαδημίας ΕΣΣΔ, τ. Ε', σελ. 531 και επ. και τ. Ε2, σελ. 623 και επ.

Στα παλαιότερα χρόνια οι βαρβαρότητες των «πεφωτισμένων δεσποτών» ήταν πιο συνηθισμένες και η τεχνική της διοίκησης και κυβέρνησης των ανθρώπων πιο απάνθρωπη.

Η σκληρή μεθοδολογία που ακολούθησε ο Αλή Πασάς για να δημιουργήσει μέσα στο χάος της Οθωμανικής αυτοκρατορίας ΚΡΑΤΟΣ, σύγχρονο και λειτουργικό, υπήρξε αντικείμενο σοβαρών αμφισβητήσεων και έντονης κριτικής (όπως συνέβηκε σ' όλες τις περιπτώσεις του φωτισμένου δεσποτισμού). Ωστόσο, οι ευνοϊκές επιπτώσεις αυτής της πολιτικής, ενώ στους άλλους φάνηκαν πολύ αργότερα (λόγω του ότι συνεχίστηκαν και αξιοποιήθηκαν από τους διαδόχους των) στην περίπτωση του Αλή Πασά, που το έργο του διακόπηκε απότομα και μάλιστα με τη συνδρομή των εχθρών του, οι σύγχρονες μ' αυτόν λαϊκές μαρτυρίες είναι τα μόνα στοιχεία που θα μπορούσαν να μας δώσουν κάποιο μέτρο κρίσης. Είναι όμως κι αυτά σκόρπια και θέλουν ειδικό σχολιασμό και ειδική «ανάγνωση», που θάπαιρνε, αν το επιχειρούσαμε, χώρο και χρόνο που δεν είναι του παρόντος.

Θα περιοριστώ να καταχωρήσω απόσπασμα από κείμενο (Λόγος προς τον περιβόητον Βεζύρη Αλή Πασά των Ιωαννίνων προτρεπτικός προς αποκατάσταση Σχολείου Ελληνικού εν τω Ζαγορίω) που κι αυτό γράφτηκε εκτός περιοχής Αλή Πασά, αλλά περί το τέλος της ζωής του Βεζύρη ήτοι στο Βουκουρέστι, 15 Ιανουαρίου 1820, από τον Νεόφυτο Δούκα, τον γνωστό διδάσκαλο του γένους, κληρικό και λόγιο, που γεννήθηκε στα Πάνω Σουδενά το 1760.

«... Εις τους απερασμένους καιρούς προ τριάκοντα πέντε χρόνων ήτον ο τόπος όλος εις αρπαγήν και αφανισμόν, κλέπται εις τους δρόμους, κλέπται εις τα βουνά, σκοτωμοί εις τας πόλεις, σκοτωμοί εις τας χώρας, πανταχού δυστυχία και αφανισμός ανθρώπων. Τούτο βλέποντας ο θεός ηθέλησε να το διορθώσει και να μας στείλει εξουσιαστήν τόσον άξιον, όσον και τα κακά ήταν μεγάλα. Έστειλε λοιπόν εις ημάς ύστερα από τόσα κακά, τον υψηλότατον και εξακουσμένον εις όλον τον κόσμον Βεζύ-

ρη Αλή Πασάν, και του έδωκεν εξουσίαν να παιδεύει τους κακούς και να ευεργετεί τους καλούς. Να ολιγοστεύει τα κακά και να αυξάνει τα καλά, το οποίον και έγινε ευθύς εις όλα τα μέρη αυτού. Από εδώ λοιπόν τι βλέπομεν; Βλέπομεν τα βουνά ημερώτερα από τους λόγκους και τους λόγκους από τους κάμπους. Και μέσα εις τας χώρας ειρήνην και ησυχίαν. Ο πτωχός δεν πνίγεται πλέον από τον πλούσιον. Ο μικρότερος δεν καταπατείται από τον μεγαλύτερον. Ο οδοιπόρος δεν έχει χρείαν από φυλακάτορες να περάσει τα αδιάβατα δάση. Ας έχει ασήμι, ας έχει φλωρί φορτωμένον, το ηξεύρει ότι είναι ιδικόν του, απερονά τον δρόμον του άφοβα την ημέραν ίσα με την νύκταν, και την νύκταν ίσα με την ημέραν...».

«Τριάντα πέντε χρόνια», λέει πέρασαν από τότε που εμφανίστηκε ο Αλή Πασάς κι όλα μέσα σ' αυτά τα τριάντα πέντε χρόνια άλλαξαν. Κι αυτό είναι το έργο του Αλή Πασά.

Το σαράϊ του Αλή Πασά στα Γιάννενα.

Έργο W. I. Leitch (Α. Παπασταύρου: Τα Γιάννενα του 19ου αιώνα)

ΠΟΛΙΤΙΣΜΙΚΟ κ.λ.π.

«Βέβαια¹ δικαιολογημένη είναι η ευαισθησία μας απέναντι στις αγριότητες και στα εγκλήματα που διέπραξε (ο Αλής Πασάς) σε βάρος των ομοεθνών μας. Αυτή όμως η συναισθηματική συμπεριφορά μας δεν πρέπει να επηρεάζει την αντικειμενική κρίση σχετικά με τις θετικές πλευρές των δραστηριοτήτων του, που είχαν ευεργετική επίδραση στην πνευματική ανέλιξη, αλλά και την εθνική μοίρα της Ελλάδας».

«Έτσι δεν πρέπει να λησμονιέται ότι πολλά στελέχη της Επανάστασης², «φοίτησαν στην στρατιωτική σχολή των Ιωαννίνων», (αναφέρεται στους Ανδρούτσο, Καραϊσκάκη, Διάκο, Πανηγυρά, Μάρκο Μπότσαρη κ.λπ.). «Και ο Αλής εμπιστεύονταν σ' Έλληνες σημαντικές διοικητικές θέσεις, έτσι που η Αυλή των Ιωαννίνων έγινε για τους Έλληνες εξαιρετο πολιτικό και στρατιωτικό σχολείο» (Εδώ πρέπει να αναφερθούμε στο Μάνθο Οικονόμου, Γεώργιο Τουρτουράκη, Αλέξη Νούτσο, Σπύρο Κολοβό, Αθ. Ψαλίδα, Σταύρο Τσαπαλάκη, Κωνσταντίνο Μαρίνογλου, Χριστόδουλο Μαρίνου (Μαρίνογλου), Δημ. Δρόσο, Θεόδωρο Μπαζάκα, Ιωάν. Μονοβάρδα, Νικόλαο Μπαρδύλη, Μάρκο Δαμιράλη, Δημήτρη Λογοθέτη, Χρήστο Κίνα, Αθ. Λαϊδοπούλη, Ασημάκη Κροκίδα, Μιχ. Βραζέλη, Γεώργιο Ροντήρη, Αναστασία Ροντήρη, Ιωάννη Κωλέττη, Κώστα Βουρμπιανίτη, Στεφ. Δούνη, Αναγνώστη Καρπενησιώτη κ.λπ.).

Μακρὺς μακρύτετος καὶ ατελείωτος ο κατάλογος των ελλήνων συνεργατών, βοηθών και συμβούλων του Αλή Πασά. Θα μπορούσαμε βέβαια σ' αυτούς να προσθέσουμε και τους γιατρούς του Γεώργιο Σακελλάριο, τον Κυρίτση Καραγιάννη, τον Μεταξά, τον Βηλαρά, τον Ταλιαπέρα, τον Λουκά Βάγια, τον Κάβρα, τον Πασχάλη, τον Δονά κ.λπ., μερικοί από τους οποίους είχαν και λογοτεχνικές δάφνες. Το δίχως άλλο αγαπούσε τους Έλληνες ο Αλής και τους είχε εμπιστοσύνη. Κι όπως γράφει ο απόγονος

1. Γράφει στον πρόλογο του βιβλίου «Αλή Πασάς ο Τεπελενλής του Αχμέτ Μουφίτ (που αναφέραμε) ο κ. Κώστας Π. Βιάχος.

2. Γράφει παρακάτω ο κ. Βιάχος.

της οικογένειάς του Ασλάν ντε Λιμποχόβα¹ ο Αλής «αγαπούσε ειλικρινά και την Ελλάδα...» Επιρροή κι αυτό της μάνας του.

Τελικά² «Πρέπει να μνημονεύσουμε ότι στα χρόνια του (τα χρόνια του Αλή Πασά) τα Ιωάννινα ήταν η πνευματική πρωτεύουσα του Ελληνισμού και η ανταρσία του δημιούργησε τις πιο πρόσφορες συνθήκες για την πραγματοποίηση των σχεδίων της Φιλικής εταιρείας». Εδώ ο συγγραφέας υπονοεί τη μεγάλη ακμή που γνώρισαν την εποχή του Αλή Πασά τα σχολειά στα Γιάννινα, τα οποία κατά τον Άγγλο Γουίλλιαμ Μάρτιν Ληκ³, οφείλονται στα κηρύγματα του Κοσμά του Αιτωλού και στην μεγάλη ενθάρρυνση που είχαν αυτά από τον ίδιο τον Βεζύρη, ο οποίος συνιστούσε στους Δεσποτάδες, και τον γεροδάσκαλο Μπαλάνο να δώσουν μεγάλη σημασία στη διδασχή των παιδιών, να δίνουν το καλό παράδειγμα, και να μην αμφιβάλλουν ότι θα έχουν συμπαραστάτην τους τον ίδιο τον Αλή Πασά⁴.

Εξ άλλου, ο Henry Holland⁵, τονίζει ότι την εποχή του Αλή Πασά οι Έλληνες των Ιωαννίνων φημίζονταν μεταξύ των συμπατριωτών τους για τις φιλολογικές συνήθειές τους. Ότι στα Γιάννινα υπήρχαν βιβλιοπωλεία μεγάλα και ότι θα μπορούσε κανένας να θεωρήσει τα Γιάννενα μια μεγάλη αγορά βιβλίων για ολόκληρη την υπόλοιπη Ελλάδα. Ότι ο ίδιος είδε με τα μάτια του στο Τελωνείο της Αρστας πολλά δέματα βιβλίων που κατευθύνονταν προς τα Γιάννενα⁶.

1. Βλ. ό.π. σελ. 8' στο έργο του Αχμέτ Μουφίτ.

2. Ο κ. Βλάχος προσθέτει στα παραπάνω.

3. Βλ. *Travels in Northern Greece*, 1835, βλ. 149.

4. *It is said that one of the most efficient instruments in persuading the Greeks to establish schools as the best mode of improving the nation, was a monk of Apokuro named Kosmà, who during eight years traveled over the country as a preacher, and made this subject a principal theme of his discourses..... Vezir frequently recommends it to the attention of the bishops, the generality of whom thinking only of accumulation and acting exactly like Turks in office, are too much disposed to neglect it. To the old schoolmaster, Balano, he often holds the same language, exhorting him to instruct the youth committed to his care with diligence, to give them a good example, and never to entertain any doubts of receiving his countenance and protection.*

5. *Travel's in the Ionian Isles*, σελ. 151.

6. *The Greeks of Ioannina are celebrated among their countrymen for their literary habits, and unquestionably merit the repute they have obtained from this source. The literature of the place is intimately connected with, and depending upon its commercial character... At the present time, nearly two-thirds of the modern Greek publications are translations of European works; and whatever may be said of the powers of undirected genius, it is certainly better that for some time it should continue to be so. Such translations are often both suggested and executed abroad, and the presses at Venice, Vienna, Leipsic, Moscow, and Paris, are all made subservient to the active industry of these people in forwarding the literature of their country. The extensive traffic of the Greeks of Ioannina is further a means of rendering this city a sort of mart for books, which are brought hither from the continent when printed; and from this point diffused*

Γενικότερη είναι η πνευματική ανάπτυξη της κοινωνίας των Ιωαννίνων στα χρόνια του Αλή Πασά.

Θίασοι Ιταλικοί επισκέφτονταν συχνά τα Γιάννενα και έδιναν παραστάσεις, πολλές φορές μάλιστα κατά διαταγήν του Αλή Πασά οι θίασοι αυτοί μετέφεραν την «σκηνήν τους εντός των παλατιών και έδιδον εις αυτά παραστάσεις»¹. Εξ αιτίας αυτής της άνθησης ο Νικολός Βρεττός σκέφτηκε να ιδρύσει στα Γιάννενα μόνιμο θέατρο όπου θα παιζονταν ιταλικά κυρίως έργα².

Θέατρο Σκιών-Καραγκιοζής δηλαδή, υπήρχε για πολλά χρόνια στα Γιάννενα, που μάλιστα, λόγω επιπέδου της κοινωνίας είχε στο απόψεως παραστάσεων βελτιωθεί. Είχε εξαφανίσει τον ανατολικό Καραγκιοζή με τον υπερμεγέθη φαλλό και τα χοντρά αστεία και είχε πάρει νέους ήρωές του από την καθημερινή ζωή στο ρεπερτόριό του³. Γνωστός καραγκιοζοπαίχτης κείνης της Αληπασάδικης εποχής στα Γιάννενα, ήταν ο Ιάκωβος.

Από τα Γιάννενα έπειτα, μετά την ανελευθέρωση της Ελλάδας κατέβηκε ο αλλαγμένος κατά κάποιον τρόπο Καραγκιοζής στη Δυτική Ελλάδα, στην Πελοπόννησο κ.λπ. Μαζί με τον Καραγκιοζή κατέβηκαν τότε και οι κομπανίες των βιολιτζήδων, που είχαν γνωρίσει μεγάλη ακμή στην Ήπειρο του Αλή Πασά⁴.

Εκείνη εποχή που τα Γιάννινα ήταν πρώτα στ' άρματα, στα γρόσια και τα ζαρματα. Είναι η εποχή του μεγάλου Ψαλίδα, του Αρχιδιδάσκαλου της Καπλανείου. Η εποχή που διδάσκονται στα Γιάννινα, όπως και στην προηγμένη Ευρώπη οι φυσικές επιστήμες αρκετά θεαματικά τις περισσό-

over other parts of Greece. At the dogana of Arta, I have seen numerous packages of books on their way to Ioannina, and in the city itself there are several shops, which have long been known for their extensive dealings in this branch of business.

1. Βλ. Σ. Αραβαντινού, σελ. 504.

2. Βλ. Ήπειρος. Χρονικά 1938, σελ. 135.

3. Εδώ γίνεται με την ευκαιρία που του δίνεται, ο οριστικός αποτουρκισμός του Καραγκιοζή, για να καταλήξει αμέσως μετά την Ελληνική επανάσταση στον επαναστάτη Καραγκιοζή (βλ. «Ο Αθηνάσιος Διάκος και ο Καραγκιοζής Καντηνονάφτης»).

4. Βλ. Γιάννη Λιμπερτάκου: Παζαρισμό Ανατομής, σελ. 40.

τερες φορές, τα προοδευτικότερα φιλοσοφικά συστήματα του καιρού κείνου, καλλιεργείται η ελεύθερη σκέψη, παρέχεται ζωντανή μάθηση κι όλα αυτά στη ζωντανή απλή γλώσσα¹. Είναι η εποχή που το παλιό παλεύει με το καινούργιο, η Καπλάνειος σχολή με την Μπαλαναία Σχολή. Ο Ψαλίδας με τους Μπαλάνους, οι οποίοι «εμποδίζουν τα παιδιά να μαθαίνουν ευρωπαϊκάς διαλέκτους διότι γέμουσαι από άθεα βιβλία, κάμνουσι να αθεΐσουν όσοι τας μανθάνουσι».

Στο «Λόγιο Ερμή» της Βιέννης (1 Μαρτίου 1817) ο Γιαννιώτης μαθητής, (κατά πάσα πιθανότητα του Ψαλίδα) Δημήτριος Αθανασίου γράφει «...ημείς λέγω οίτινες και περισσοτέρους τρόπους παρά τους άλλους έχομεν και την εις την μάθησιν υπεράσπισιν και προστασίαν του υψηλοτάτου ημών Αυθέντου απολαμβάνομεν, όστις ως ήδη γνωστόν τοις πάσιν, απέστειλεν εις την σοφήν Ευρώπην με ίδια του έξοδα τόσους νέους δια να σπουδάσωσι και προ μικρού ετοιμάζετο να στείλει τρεις ευφυείς εις την Λόνδραν, δια να ημπορέσει ποτέ να εισάξει εις την επικράτειάν του τας επιστήμας και τέχνας και να αποκαταστήσει την καθέδραν του λαμπράν και περιβλεπτον...».

Είδαμε παραπάνω ότι ο Άγγλος Διηκ βλέπει πίσω από την ανάπτυξη των γραμμάτων και της παιδείας, αυτής της παιδείας εδώ στα Γιάννινα, κάτω από την προστασία και την προώθηση του Αλή Πασά, τα κηρύγματα του Πάτερ Κοσμά, και μεις ξαναφέρουμε στη μνήμη μας τη φιλοξενία του Πάτερ Κοσμά, από τη Χάμκω στο Τεπελένι, τη συνάντηση που η Χάμκω επεδίωξε κι επέτυχε ανάμεσα στον Αλή και τον Κοσμοκαλόγερο Πάτερ Κοσμά, την ανακομιδή της Κάρας του Κοσμά στη Γιαννιώτικη μεγάλη τελετή που της έκανε ο Αλής και τελικά τη δραστική απόφαση της Χάμκως να αποσπάσει τον Αλή απ' τα βουνά και να τον βάλει κάτω να μάθει γράμματα, όταν αυτό πέρασε από το χέρι της².

* * *

1. Βλ. Α. Βρανούση, Αθανάσιος Ψαλίδας, Ηπειρωτ. Εστία, έτος 1952, σελ. 349.

2. Τα παιδιά και τα εγγόνια του Αλή Πασά, είχαν ως βάση της εκπαίδευσής τους τα ελληνικά, με Έλληνες δασκάλους.

Εγγόνια Αλή Πασά κατά L. Dupri
(1819) από το έργο του *Voyage à
Athènes et Constantinople*
(Έκδοση 1825)

Αλή Πασάς μαθών την αποστολήν του Ρήγα εις τον εν Βελιγραδίω Πασάν, έγραψε μ' επίτηδες ταχυδρομόν προς αυτόν παρακαλών να τω κάμει την χάριν πέμπων αυτόν εις Ιωάννινα». Ο ίδιος ο Ψαλίδας είχε εξομολογηθεί

Η τελευταία φράση του κ. Βλάχου που αναφέραμε παραπάνω («η ανταρσία του Αλή Πασά, δημιούργησε τις πιο πρόσφορες συνθήκες για την πραγματοποίηση των σχεδίων της Φιλικής Εταιρείας») μας φέρει στο μυαλό όχι μόνο την αδυναμία του Τούρκικου Κράτους ν' αντιμετωπίσει ταυτόχρονα τις δυο ανταρσίες (Τον Αλή Πασά και την Ελληνική Επανάσταση) αλλά και το γεγονός ότι τα Γράμματα στα χρόνια του Αλή Πασά γίνονται το Ελλαδικό κέντρο των επαναστατικών επηρεαστικών κινήσεων των προφύγων Ελλήνων, από την εποχή του Ρήγα. Ο Περραιβός (σύντροφος του Ρήγα) αλληλογραφεί με τον Ψαλίδα κρυπτογραφικά. Γίνεται λόγος για κάποια Εταιρεία και κάποιους αδελφούς, κι αυτό πριν ακόμα από τη Φιλική Εταιρεία. Ο Χριστόφορος Περραιβός στο βιβλίο του «Σύντομος βιογραφία του αοιδίμου Ρήγα Φεραίου του Θεσσαλού»¹, αναφέρει ότι «Συνομιλών εν Κερκύρα μετά του αοιδίμου Α. ψαλίδα, διδασκάλου των Ιωαννίνων, περί των συμβάντων του Ρήγα, ήκουσα παρ' αυτού ότι ο

1. Αθήνα 1860, σελ. 42.

στον Περραιβό ότι είχε προηγηθεί κίνηση στα Γιάννινα Ελλήνων πατριωτών για τη σωτηρία του Ρήγα, από την οποία επηρεάστηκε ο Αλή Πασάς. Η Φιλική Εταιρεία υπολογίζει πολύ και προσδοκά πάμπολλα από τους πατριωτικούς κύκλους των Γιαννίνων. Στην αυλή του Αλή Πασά και γύρω της είναι συγκεντρωμένες πολλές εθνικές δυνάμεις που θα δώσουν χρήσιμους παράγοντες στο σχεδιαζόμενο αγώνα... Στα 1818 έχουν ήδη κατηχηθεί στο μεγάλο μυστικό όλοι οι πατριωτικοί κύκλοι των Γιαννίνων και η κατήχηση προχωρεί τολμηρά κι ως το στενό περιβάλλον του Αλή Πασά.

Κάποιοι τολμηρότεροι αποφασίζουν να προσηλυτίσουν τον ίδιο το Βεζύρη αλλά η φρόνηση των συνετών Ηπειρωτών τους αποτρέπει¹. Κι έτσι ο Πεθερός (έτσι αποκαλούνταν κρυπτογραφικά ο Αλής Πασάς κατά τον μυστικό κώδικα της Φιλικής Εταιρείας), μένει, απ' έξω.

Στα Ζαγοροχώρια φαίνεται πως έχει εγκατασταθεί η Κεντρική Επαναστατική Οργάνωση που καθοδηγεί τον εθνικό αγώνα στην Ήπειρο, όταν άρχισαν οι εχθροπραξίες των Τούρκων κατά του Αλή Πασά.

Ήταν τόσο εμφανείς οι δραστηριότητες των Φιλικών στα Γιάννινα και τόσο απροσχημάτιστη η ανοχή της εξουσίας απέναντι στον απελευθερωτικό αγώνα των Ελλήνων, ώστε λίγο-επειδή είχε γυναίκα του την Κυρά Βασιλική και της έφερε παπά κάθε Κυριακή στο σεράϊ του για να τη λειτουργήσει, λίγο γιατί τιμούσε τους Χριστιανούς άγιους και ενίσχυε τις εκκλησίες και τα μοναστήρια, λίγο γιατί τον Ιούλιο του 1821 στη γιορτή του Σεκέρ Μπαϊράμι στο τέλος του Ραμαζανιού κατάστρεψε, σκοτώνοντας περίπου τριακόσιους πιστούς που είχαν πάει εκεί να προσευχηθούν, διαδόθηκε στα Γιάννινα κι έγινε πιστευτό ότι ο Αλή Πασάς βαπτίστηκε και πως η κυρά Βασιλική τον έβγαλε Αλέξαντρο². Στο Τουρκικό δε κράτος είχε σχηματιστεί η ακράδαντη πεποίθηση ότι πίσω απ' την εν τω μεταξύ εκραγείσα Ελληνική Επανάσταση βρίσκεται ο Αλής, ότι τη βοηθάει με χρήματα και ότι εν πάση περιπτώσει υπάρχουν σχέσεις, γίνονται επαφές και συσκέψεις ανάμεσα σ' εκπροσώπους της Φιλικής εταιρίας και του Αλή³.

1. Όπως αναφέρει ο Σ. Αραβαντινός, στα Προλεγόμενα του βιβλίου του «Αλή Πασάς», σελ. κ.

2. Βλ. Λ. Βρανούση, ό.π., σελ. 386.

3. Βλ. Α. Μουφίτ, ό.π. σελ. 135.

Γεγονότα δηλαδή και προθέσεις που ανταποκρίνονταν στην πραγματικότητα.

Απ' ότι φαίνεται στα Απομνημονεύματα του Μέτερνιχ¹, ο Αλή Πασάς με εμπιστευτική επιστολή του είχε ζητήσει να του προμηθεύσει ο Μέτερνιχ σχέδιο Συντάγματος προς διοίκηση της χώρας του, προβλέπων απεξάρτησή της από την Οθωμανική Αυτοκρατορία. Η συγκρότηση της χώρας αυτής θα στηρίζονταν σε δύο λαούς, τον Ελληνικό και τον Αλβανικό.

Πως να μην εκτιμήσει κανένας αυτή την ατμόσφαιρα, αυτό το επίπεδο ανάπτυξης, αυτή την έκρηξη της αντάσης που υπήρχε στα Γιάννενα και σ' ολόκληρη την Ήπειρο τα χρόνια του Αλή Πασά, όταν αντιπαραθέσει σ' αυτή το σκοταδισμό και τη δουλοφροσύνη που αποπνέουν μια σειρά από κείμενα, που γράφονταν την ίδια εποχή, σ' άλλους ελλαδικούς χώρους από σοβαρούς παράγοντες του ελληνισμού κείνης της εποχής και τα οποία καταδίκασαν όχι μόνον την Ευρώπη και τον Δυτικό Κόσμο, ως «βάραθρο του Άδου», τη Γαλλική Επανάσταση ως έργο του Σατανά, «του πονηρού και αρχέκακου όφι», αλλά και τον ίδιο το Ρήγα Βελεστινλή και τους βασανισθέντες συντρόφους του ως «ψευδοφιλέλληνες», το δε έργο τους ως «ανόητο εγχείρημα», χωρίς να υπολογίσουμε τις «παραινέσεις υποταγής» και τις άλλες «πανταχούσες» που εξαπέστειλαν το Πατριαρχείο, πολλοί Δεσποτάδες και κληρικοί (ιδιαίτερα οι Κολλυβάδες) εναντίον κάθε προσπάθειας προόδου, ελευθεροφροσύνης, σκέψης για αποτίναξη του τυραννικού ζυγού κλπ.²

1. Βλ. Μουφίτ, ό.π. σελ. 126, 139, 163 κλπ.

2. Βλ. Α. Βρανούση, «Άγνωστα Πατριωτικά Φυλλάδια και Ανέκδοτα Κείμενα της Εποχής του Ρήγα και του Κοραή» Επετηρίς του Μεσαιωνικού Αρχείου 15/16, 1965/6.

ΕΠΙΛΟΓΟΣ

Στις 24 Ιανουαρίου 1822 αποκεφαλίστηκε ο Αλή Πασάς στο Μοναστήρι του Παντελεήμονος στο νησί των Ιωαννίνων.

Αναλύοντας την προσωπικότητα του βρίσκουμε ότι μέσα σ' αυτόν υπάρχουν δυο φύσεις. Θάλεγε κανένας ασυμβίβαστες μεταξύ τους.

Από τη μια μεριά ο θηριώδης, ο αδίσταχτος, ο δολοφόνος, ο ληστής, ο άγριος, ο αυθαίρετος.

Κι από την άλλη αυτός που αγαπάει τα γράμματα, τις τέχνες και τις επιστήμες, ο ηγέτης, ο πολιτικός με τη διορατικότητα, ο ανεξίθρησκος, αυτός που αγωνίζεται για την ευταξία, ο φιλόδοξος.

Κι όπως είναι δύο οι ρίζες του, οι οικογενειακές του καταβολές έντονα δυναμικές, οι αντίξοες συνθήκες μέσα στις οποίες μεγάλωσε, τρομερά καταπιεστικές οι συναισθηματικές καταστάσεις από τις οποίες πέρασε ώσπου να διαμορφωθεί ο χαρακτήρας του, βάρβαρες οι απαιτήσεις και οι καταναγκασμοί των κοινωνικών ταμπό της Τοσκαρίας που κρατούσαν σε μόνιμο παροξυσμό την φαντασία του, θα μπορούσα να ειπώ ότι για την πρώτη φύση του Αλή είναι καθ' ολοκληρία υπεύθυνο το «γένος», η πατριά, η φάρα δηλαδή των Μέτσο-Χούσου και η πρωτόγονη κοινωνία του Τεπελενιού και της Τοσκαρίας.

Για τη δεύτερη όμως φύση του Αλή είναι αναμφισβήτητα υπεύθυνη και καθοριστική η μητέρα Χάμκω, η οικογενειακή της ανατροφή, η κουλτούρα της Κονιτσιώτικης κοινωνίας της οποίας ήταν φορέας η Χάμκω και ο δυναμισμός της που φύτρωσε κατά τη διαδικασία της επιρροής κάτω από το θιγμένο κοινωνικό γόητρο και το πείσμα ξεπεράσματος της ταπείνωσης.

Είναι φανερό πως όλη η παραπάνω μελέτη μου είχε σα σκοπό να προσκομίσει αυτό το νέο στοιχείο, που από όσα ξέρω, μέχρι σήμερα κανένας δεν το είχε επισημάνει. Όλοι περιορίζονταν να θεωρούν την Χάμκω μια αλβανή, άγρια, χωρίς παράδοση, χωρίς κουλτούρα γυναίκα, υπεύθυνη αποκλειστικά για την άγρια, εκδικητική, αδίσταχτη φύση του Αλή.

Και σταματώ εδώ, επανερχόμενος σ' ένα μικρό κομμάτι του Πουκεβίλ¹ που αναφέρεται στον μικρό Αλή:

...«Τελικά μόνο σαν έγινε έφηβος, και είχε πεθάνει ο πατέρας του, έμαθε να διαβάσει και φάνηκε να εξημερώνεται. Γύρισε την αγάπη του προς τη μητέρα του, και υπέκλυσε στις εύκολες θελήσεις της. Και δεν είχε πλέον κανένα άλλο νόμο παρά μόνο τις συμβουλές της...».

Όταν πρωτοδιάβασα το παραπάνω κείμενο, αλλά και τώρα, αναρωτήθηκα και αναρωτιέμαι: Τι θα γίνονταν ο Αλή Βελής αν δεν πέθαινε ο πατέρας του τότε, και δεν αναλάμβανε η μητέρα του το κουμάντο του σπιτιού. Δεν θα γίνονταν ο Αλής ένα αγρίμι έρμαιο στη φύση του και σ' όλες τις θηριωδίες και τις αγριότητες του κοινωνικού περίγυρου της Τούσκερίας;

Η θέση του Ισοκράτη ήταν πως «Έλληνες είναι όσοι έχουν Ελληνική Παιδεία και όχι μόνον όσοι έχουν Ελληνική καταγωγή».

Περισσότερο θάπρεπε να μιλάμε πως Έλληνες είναι όσοι μετέχουν μιας κοινωνίας με Ελληνικό Πολιτισμό, μ' Ελληνικό πνεύμα, μ' Ελληνική συνείδηση. Και τέτοια ήταν η Κοινωνία της Κόνιτσας μέσα στην οποία έζησαν και μεγάλωσαν οι Μπέηδες της Κόνιτσας, η Χάμκω και μέσω αυτής και ο Αλή Πασάς.

Το πνεύμα αυτό, η συνείδηση αυτή δεν έσβησε τετρακόσια ολόκληρα χρόνια μαυρης σκλαβιάς, μέσα από τρομερές ιστορικές περιπέτειες, καταπίεσεις, προσπάθειες αλλαξοπιστίας, γιαννιτσαρισμού, μέσα από σωρεία γνωστών και άγνωστων φυλετικών αναμίξεων και αλλαγών.

Και επανέρχομαι υπενθυμίζοντας το κείμενο του Γάλλου βαρώνου Τότου που αναφέρει ο Π. Αραβαντινός². Στον πόλεμο του Σουλτάνου κατά του Χάνου της Κριμαίας (1769), εποχής δηλαδή που ζει και είναι σε πλήρη δράση ο Αλή Πασάς), ανάμεσα στους διάφορους πολεμιστές που είναι συγκεντρωμένοι στο στρατό του Σουλτάνου, ο βαρώνος (που βρίσκονταν εκεί σαν εκπαιδευτικός - οργανωτής του Τούρκικου πυροβολικού) ανακαλύπτει δυο Σπαχήδες απομονωμένους, που σε γραικική γλώσσα έλεγαν τα

1. Ό.π. σελ. 14.

1. Χρονογραφία, τ. Α', σελ. 227.

βάσανά τους μεταξύ τους. Οι παραπάνω, όταν λίγο αργότερα εξοικειώθηκαν κατά κάποιο τρόπο με το Γάλλο βαρόνο, του εξομολογήθηκαν ότι είναι Ηπειρώτες «πραγματικώς χριστιανοί, και ότι κατ' επιφάνειαν μόνον εδεικνύοντο τουρκίζοντες, ίνα διατηρήσωσι το προγονικόν τιμάριόν των κ.λπ». Για τον γνωρίζοντα την Ηπειρωτική ιστορία, δεν είναι δύσκολο να βγάλει εύκολα το συμπέρασμα ότι οι δυό αυτοί Σπαχήδες μ' αυτά τα χαρακτηριστικά (Ελληνόφωνες, κρυπτοχριστιανοί κλπ.) δεν μπορούσε παρά να είναι Γιαννιώτες ή Κονιτσιώτες μπέηδες, δηλαδή ένας από τους συγγενείς ή από τον οικογενειακό κύκλο και περιβάλλον της Χάμκως.

Απ' αυτόν τον κύκλο και περιβάλλον που διατήρησε μέσα του άσβεστο το ελληνικό πνεύμα και την Ελληνική συνείδηση.

Όταν στοχάζομαι την ιστορική μας συνέχεια, τον Ελληνισμό μας, που διαρκεί χιλιάδες χρόνια, είναι αδύνατο να τον δω σε μια βιολογική συνέχεια. Πάντοτε τον βλέπω, τον συλλαμβάνω, τον οραματίζομαι σε μια συνέχεια συνείδησης, πνεύματος, πολιτισμού. Αλλοιώτικα, θα πρέπει να μιλάω και για καθαρότητα αίματος, για φυλετικές αρετές, για ράτσες κυρίαρχες... κι άλλα εμετικά διάφορα φασιστικής προέλευσης. Εδώ όμως κάνουμε Ιστορία κι όχι ζωολογία καθώς είτε κι ο μακαρίτης μεγάλος Ιστορικός Νίκος Σβορώνος.

Και είναι φανερό ότι με το κείμενο που προηγήθηκε προσπάθησα να δείξω ότι το μεγαλύτερο μέρος από τα αξιόλογα και πλέον σημαντικά για τον πολιτισμό στοιχεία που εκόμισε ο Αλή Πασάς στην Ιστορία του χώρου στον οποίο κυριάρχησε (σε μια εποχή ζόφου και χάους) όπως είναι ο φιλελληνισμός του, με την έννοια της εκτίμησης και θαυμασμού των δυνατοτήτων του ελληνισμού κείνης της εποχής, η συνείδηση της Διοικητικής ευταξίας, η ανάγκη αντικειμενικής δικαιοσύνης, η ενίσχυση της ανάπτυξης και καλλιέργειας των γραμμάτων (των ελληνικών γραμμάτων) και της επιστήμης, η ανεξιθρησκεία, το άνοιγμα της κοινωνίας και του κράτους στην άμεση επαφή και επικοινωνία με τις πολιτισμένες τότε κοινωνίες της Δυτικής Ευρώπης κλπ. είναι στοιχεία που και άγνωστα ήταν στο Τούρκικο, αλλά και όπου εμφανίζονταν χτυπιόταν ανελέητα από το Τούρκικο κατε-

στημένο, και τα οποία έγιναν πολιτικές επιδιώξεις και οράματα του Αλή Πασά λόγω της ελληνικής συνείδησης, πνεύματος και παιδείας (στην γενικότερη της μορφή), που έφερε μέσα της η Χάμκω, η Κονιτσιώτισσα Χάμκω, στην οποία κατά την ομολογία του ίδιου του Αλή Πασά όφειλε τα πάντα.

Δημόσια Κεντρική Βιβλιοθήκη Κόνιτσας

Δημόσια Κεντρική Βιβλιοθήκη Κόνιτσας

Τυπογραφικές Εργασίες
Γ. ΔΟΥΒΑΛΗΣ - Ε. ΑΠΟΣΤΟΛΟΥ Ο.Ε.

ΙΩΑΝΝΙΝΑ, 28ης ΟΚΤΩΒΡΙΟΥ 41 (ΣΤΟΑ ΚΑΜΠΕΡΗ)
ΤΗΛ.: (0651) 27.845 - 20.544 FAX: (0651) 24672

Δημόσια Κεντρική Βιβλιοθήκη Κόνιτσας

49521

KON